

NÎQAŞËN FELSEFEYË 48.

Abdusamet Yîgît

weşanên

.
. .
. .
. .

NÎQAŞÊN FELSEFEÊ 48.
Bi pêvajoyên pêşketina zanistên positiv 1.
@Abdusamet yigit
Weşanên felsefeyê
2019-Almanya-Berlin
Çape 1.
Grafik: zendi şiyar

.
ISBN 968-4-940978-09-4

Pêşgotin:

Di mijare zanistên positiv û fahmkirina wan de wê were dîtî ku wê dem û pêvajoyek teybet wê weke encama pêvajoyên pêşketinê ên bi aqil wê di rengekê de wê bibê û wê xwe di rengekê de wê bi wê re wê di şewayekê de wê weke ku wê bide dîyarkirin. Di wê temenê de wê piştî ronansê wê bi teybetî wê weke demek ku wê li ser temenekê xwezayî, mirovî, civaknasî û biolojîkî, fizîkî û hwd wê zanistên positiv wê bi awayekê wê pêşkevin. Di wê temenê de wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê din ê ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê giring ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê di dewama wê de wê karibê wê fahmbikê bê.

Pêvajoyên zanistên positiv wê di serî de wê weke pêvajoyên jinûve salixkirina li ser temenekê diyar û azmûnî ê di jiyane de wê bibê. Di wê temenê de wê pêşî wê salixkirinê di nava felsefeya piştî ronansê de wê weke li zanina zelal lê gerin û hewldana gihiştina fahmkirinek safî wê di wê temenê de wê karibê wê fahmbikê. Hizrên rasyonel ên descertes wê di wê nûqtayê de wê temenekê giring ê hizirkirinê wê biafirênin. Piştî wê li ser temenekê mekanîkî û bûjenî wê were dîtî ku wê were lê hizirkirin. Wê din wê ji aliyê têgîna zêhn û bedenê ve girêdayî wê hizirkirinê wê di wê temenê de wê çerçoveyek fahmkirinê wê bi xwe re wê di rengekê de wê weke ku wê biafirênin.

Di wê nûqtayê de wê felsefe wê di şenberîya xwe de wê di wê demê de wê li hemberîya ne diyar wê weke têbikoşê. Di dewama wê de wê lêpirsînê weke yê ku wê di wê temenê de wê di rengekê de wê werina lê hizirkirin wê di wê nûqtayê de wê bi wê re wê bibin. Mînaq wê di dewama wê de wê karibê wê werênê ser ziman ku wê mijare ji hev cihê kirina comte a zanina positiv ji ya metafîzîk û ya teolojîkî wê di wê temenê de wê weke aliyekê ku wê di dewama wê de wê were kirpendin bê.

Piştî wê salixkirinê wê di rengekê de wê di awayekê de wê, zaninê weke bi derûniyê, civaknasiyê dîrokê, fizîkê, biolojîyê û hwd wê bi gelek aliyên din re wê pêşkevin. Ev wê weke têgîna bi zaninê ên li ser temenê azmûna mirov a di jiyane de wê bibin. Pêşî wê xwezayê xwe wê fahmbikê. Piştî wê bi dest fahmkirina ji kirin, tevger, xûy û hizirkirinê xwe bi hişmendiyeke çêkerî û hwd wê bikê.

Di wê nûqtayê de wê ev wê weke pêvajoyên fahmkirinê ên ku wê piştî wê bibin wê rengê wan wê bide dîyarkirin. Di demên piştî ronansê de

wê hin bi hin wê li ser ya şenber re wê were lê hizirkirin. Minaq wê yya ku ew wê weke ku ew hebê wê çawa wê hebê. An jî wê çawa wê karibê wê weke heyinek heyi wê salixbikê wê li ser wê were sekin in. Di dewama wê de wê dikaerê wê weke aliyekê wê yê din ê giring ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê bi wê re wê di renekê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê di wê temenê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê karibê wê werênê ser ziman bê.

Di wê demê de wê hin bi hin wê bi temenekê biolojikî wê zanin wê pêşkeve. Wê ceribandina wê were kirin. Wê bi rêyên weke bi kifşkirina mikroskopê û hwd re wê di wê temenê de wê were dîtin ku wê were lê hizirkirin. Ev wê di awayekê de wê weke aliyekê wê yê giring bê ku mirov wê karibê wê di şewayekê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê fahmikê û wê karibê wê di dewama wê de wê werênê ser ziman bê.

Wê jî wê di renekê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijare salixkirinê wê di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. Locke wê mijare têtîmna 'tabûla rasa' wê li ser wê temenê wê di renekê de wê werênê ser ziman wê, wateya wê bi 'lewhaya vala' û an xêwa vala re wê werênê ser ziman. Ev wê were çi wateyê? Ew wê were wê wateyê ku wê çavkaniyên me yên bi zanin û aqil û hwd wê weke bi azmûnên me yên jiyani bin. Di wê temenê de wê di renekê de wê di wê nûqtayê de wê azmûn wê di renekê de wê bi wê re wê derkeve li pêş. Lêpîrsînên hume ên li ser hebûna têtîna fahmkirinê a sedemê û mijare zaninê û hwd re ku wê bikê wê di wê temenê de wê ji aliyekê ve wê xwediyê hinek wateyna ku mirov wê karibê wê di renekê de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Lê zaninên positivî wê di renekê de wê weke ku wê bi tememî wê weke li ser wê temenê diyar û ceribandinê û an çavdêriya bi dîtîne û bi wê tê digihê û hwd re wê di renekê de wê bi wê re wê weke aliyekê wê yê ku wê karibê wê di dewama wê de wê bi wê re wê di şewayekê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê di renekê de wê karibê wê werênê ser ziman bê.

Wê jî wê di renekê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijare salixkirinên me yên ku em dikarin wê di wê temenê de wê di renekê de wê bi wê re wê fahmbikin û wê werênina ser ziman wê di wê temenê de wê bi wê re wê di renekê de wê weke aliyekê wê yê giring ku mirov wê karibê wê fahmbikê bê wê xwe di renekê de wê bide dîyarkirin bê.

Wê jî wê di awayekê de wê karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. Di dewama wê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê pêvajoya zanînen civaknasî minaq ku wê pêşkevin wê çawa wê xwediyê çavkaniyekê bin wê di wê temenê de wê bi şewayê û epistemikî wê di rengê de wê temenê wê di rengê de wê were pêşxistin û wê were hanîn li ser ziman.

Di dewama wê de wê dikarê wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê karibê wê di dewama wê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. Mijare zanistên ku wê bibin wê li ser ya zelal re wê di wê temenê de wê dahûrkin û an wê weke bi ghiştina dîtina hûrgilên wê herî piçûk û hwd re wê di wê temenê de wê bi wê re wê di rengê de wê bi wê re wê were lê hizirkirin.

Di wê nûqtayê de qatkirina atomê li notron, proton û elektronan di destpêkê de wê weke destpêka şoreşa zanistî a ku wê di wê warê de wê were kirin bê. Piştî wê di rengê de wê pêvajoyên bi ber kifşkirinên biolojîkî û an genetikî û hwd ve jî wê herin. Kifşkirinên li ser rewşên bakteriyan û hwd wê di wê temenê de wê werina pêşxistin. Di wê temenê de wê her rewşên di jiyane de ku wê bibin wê werina kifşkirin û wê di wê temenê de wê ev wê weke rewşên pêkhatî û diyar û dikarin werina fahmkirin ên bi zanina zanyarî bin.

Di wê nûqtayê de wê di rengê de wê dîroka civakî, rewşên weke ya bi têngîna ranyarî, rewîstî û hwd jî wê di wê temenê de wê weke aliyên ku wê bi wan re wê were lê hizirkirin. Minaq wê rêgezên huquqî û hwd wê di wê temenê de wê pêşî ji yê rûhanî û an razber ên olî û hwd wê werina cihê kirin. Wê di wê temenê de wê weke bi destê mirovan wê çêkirina wan û diyarkirina wan wê weke temenê hizirkirina huquqa positîv jî wê bi wê re wê di rengê de wê bi wê re wê biafirênê. Di dewama wê de wê, têngînen rewîstî wê di dewama wê de wê bi kirinê re wê çawa wê bibê ku ew wê weke wê bi wê êdî wê fahmbikê re wê li wê were lê hizirkirin. Di wê nûqtayê de wê têngîna rewîstê wê bi wê re wê di rengê de wê êdî wê ji ya têngînen olî û hwd û diyarkirinên wê hin bi hin wê dûrkeve. Di wê temenê de wê di rengê de wê ev wê weke aliyekê wê yê wê yê din bê. Di wê nûqtayê de wê têngîna rewîstê wê weke têngînek kesane wê were kifşkirin. Ya ku wê li gorî kesekê ne rast bê wê karibê li gorî kesekê ne nerast bê. Di wê temenê de wê ev wê bi wê re wê di rengê de wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê karibê wê di dewama wê de wê bi wê re wê di rengê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê di dewama wê de wê bi wê re wê werênê ser ziman bê.

Di mijare zanistên positiv de wê, dikarê werênê ser ziman ku wê weke pêvajoyek ku wê piştî pêşketina hizrên positivî û pêşketina wan û hwd re wê pêşkeve. Wê di wê temenê de wê gelek zanistên ku wê pêşkevin wê bibin. Di wê temenê de ev wê weke pêvajoyekê bê û her ku wê pêde wê herê jî wê bi xwe re wê pêşketinên nû wê li ser wê weke ancamna wê bi xwe re wê werênê. Di wê temenê de wê mijare zaninê bi epistemikî û hwd re wê çendî ku wê di wê de wê lêpîrsên wê were kirin wê di wê temenê de wê hertimî wê weke ku wê bi wê re wê kifşkirinên nû wê di dewama wê de wê bi wê re wê were kirin. Ev jî wê weke aliyên wê yên din ê giring bin ku mirov wê karibê wê di dewama wê de wê bi wê re wê di renekê de wê werênê ser ziman bê.

Di mijare zanistên positiv de wê pêşketina ku ew dibê wê li ser temenekê ya ku ew dikarê were fahmkirin, diyarkirin, û şenber û hwd de wê di renekê de wê were û bibê. Wê bi wê re wê weke aliyekê wê yê ku wê di dewama wê de wê bi wê re wê were lê hizirkirin bê. Di mijare hizirkirinê û hwd de wê karibê wê, di renekê de wê bi wê re wê di wê temenê de wê di renekê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman. Pêvajoya aqilê zanistên positiv û pêşketina wan wê weke bi çerçoveyek aqil û zanina dîyar a jiyanê ku wê weke bi pîretik û hwd wê di jiyanê de wê bi temenekê wê pêşkeve wê karibê wê bi temenekê baştirin wê fahmbikê. Di demên sedsale 18'min de pêşketina labratuwarên lêkolîn û ceribandînê û hwd wê di wê temenê de wê karibê fahmbikê bê. Anjî wê bi çavdêrîyê wê weke ku wê darwin li giravên galapagos wê bikê û wê teoriya xwe ya peresendinê û hwd wê werênê ser ziman wê di renekê de wê weke aliyên ku wê bi wê re wê werina lê hizirkirin bin.

Zanina positiv wê pêşketina wê weke pêvajoyek ku ew pêwîsta ji gelek aliyên ve ew were fahmkirin û were hanîn li ser ziman bê. Di wê temenê de wê weke pêvajoyek afrîner û hilberîya a bi zaninê wê bi xwe re wê weke ku wê werênê li holê. Pêvajoyên hizirkirinê, azmûn, çavdêrî, ceribandînê û hwd wê di wê temenê de wê di renekê de wê bi temenî wê bibin û wê karibin werina fahmkirin û bînan li ser ziman.

Abdusamet Yigit

Destpêk: niqaşên felsefeyê 48.

Bi kortasî têtetnek di destpêkê de bo zanina positiv û fahmkirina wê

Di mijare felsefeya demên hemdem de wê piştî ronansê û pêşketina têtîhên bi positivî û pê de wê gelek aliyên wê yên ku ew dikarin werina bi lêvkerin ser ziman wê bibin. Di wê çerçoveyê de wê di wê demê de wê dema ku wê bahsa zanina positivî wê were kirin wê zêde gotina felsefeyê wê ne bûhûrîner bê. An jî wê dikarê wê di rengekê de wê bi wê re wê werênê ser ziman ku wê gotina felsefeyê wê di şêwayekê de wê ji wê re wê newê bikarhanîn. Bi intibayek ku wê felsefe û an gotina felsefeyê wê zanina berî ya wê demê wê werênê ser ziman wê di rengekê de wê were bikarhanîn û wê were hanîn li ser ziman.

Di wê temenê de wê dikarê wê di rengekê din de wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman ku wê mijare felsefeyê û têtîna felsefeyê wê di şêwayekê de wê bi wê re wê di awayekê de wê were dîtin ku ew wê derkeve li pêş. Felsefe û zaninê û an zanina felsefeyê û ya zanina zanistî ku wê bi wê re wê were ser ziman wê ji hev cihêkirina wê bi wê re wê di rengekê de wê were kirin. Minaq têtînên weke yên teoloji û metafizikê û hwd wê weke têtînên bi felsefeyê û an aqilmeşandinê û hwd re wê bibin û wê di wê temenê de wê bi wê re wê di rengekê de wê weke ku wê were li lê hizirkirin.

Felsefe di wê temenê de wê dîroka wê di wê çerçoveyê de wê were ser ziman. Wê di demên ronansê de ku wê zanina ku wê bi felsefeyê wê were ser ziman jî wê di rengekê de wê ji ya felsefeya demên berê xwe wê cihê bê û wê di rengekê de wê weke di rengekê de wê bahsa wê were kirin ku wê çawa wê bi têtînek zanina xwezayî wê were bikarhanîn.

Di wê temenê de wê têtînên weke yên huquqê, ramiyariyê, civaknasiyê, dîrokê û hwd wê weke têtînên ku wê bi zanina positiv re wê di rengekê de wê were lê hizirkirin. Wekî din wê zanina metamatikê, astronomi, fizikê û hwd wê di wê temenê de wê di rengekê de wê were lê hizirkirin.

Di wê çerçoveyê de wê di awayekê de wê cihê kirina bi zaninê re wê di wê çerçoveyê de wê weke têtîna positivîsmê û zanina wê re wê di rengekê de wê bi wê re wê were kirin.

Piştî zaninên ku wê pêşkevin wê, di dîmenekê de wê weke zaninên xwezayî bin. Di fêrsên fahmkirina bi zanina xwezayê re wê hertimî wê felsefe wê weke dervî wê weke têtînek zêhnî wê bimênê. Di wê çerçoveyê de wê dema ku wê bi gotina zanina xwezayê re wê bahsa wê were kirin wê di wê rengê de wê di şêwayekê de wê weke ku wê bahsa wê were kirin.

Di demên li dora dawîlêhatina demên serdema navîn de wê hin bi hin wê zanin wê di wê temenê de wê bi xwezayê re wê were lê hizirkirin û ev zanin wê di rengê de wê weke dervî ya teolojikî, metafizikî û hwd wê weke zanina xwezayî wê were lê hizirkirin. Di kirdeya gotina xwezayê de wê çî wê bi wê were fahmkirin jî wê weke aliyekê wê yê din ê giring bê ku mirov wê karibê wê di rengê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê werênê ser ziman. Minaq wê, di rengê de wê weke zanina şenber ku wê bi temenekê fizikî û bûjenî wê jî wê were girtin re wê di rengê de wê bi wê re wê were lê hizirkirin. Di dewama wê de wê bi wê re wê mijare fahmkirinê a bi xwezayê re ku wê were lê hizirkirin wê li ser temen û têtînek bi fahmkirinê a weke ku wê çawa wê di rengê de wê bi mijare zanina xwezayê re wê bi wê re wê weke ya şenber wê were lê hizirkirin.

Zanina xwezayî wê şenber bê. Wê di wê temenê de wê di awayekê de wê xwediyê dîmenekê fahmkirinê a ji wê ya heyî ku ew dihê derkkirin wê bibê. Di wê nûqteyê de wê ew girtin wê bi rêya sehên me wê were girtin û an wê dervî wê weke ku ew wê hebê êdî wê piştî wê bibê mijare hizirkirinên bi têtînen weke empirismê û an rasyonalmê ku wê di rengê de wê bi wê re wê were lê hizirkirin. Rasyonalmê wê li ser temenê hizirkirinê û aqilmeşandinê wê di wê temenê de wê bi wê re wê were lê hizirkirin. Empirisism wê weke ku wê locke û hume wê werênina ser ziman wê di rengê de wê li ser têtînek weke ya ku wê bi rêya sehên me ku em digihijênê bi dîtinê û hwd re wê di rengê de wê bi wê re wê were lê hizirkirin. Di wê çerçoveyê de wê di rengê de wê çavkaniya zaninê wê bi azmûnê û çavdêriyê û hwd re wê, di şêwayekê de wê bi wê re wê di awayekê de wê bi wê re wê li wê bihizirê. Comte wê dema ku wê mijare hizirkirina positîvî bi zanina wê re wê bihizirê wê weke têtînek şêwayî wê di rengê de wê were dîtin ku ew wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê di wê temenê de wê di rengê de wê bixwezê ku ew wê werênê ser ziman. Di wê çerçoveyê de wê bi wê re wê di rengê de wê were dîtin ku ew wê li wê bihizirê. Hizirkirinên weke ku mirov wê karibê wê di rengê de wê bi wê re wê werênê ser zimann wê di wê

çerçoveyê de wê li wê bihizirê û wê bi wê re wê hizra xwe wê di rengekê de wê werênê ser ziman.

Comte wê di têngîna positivismê de wê bi têngîna herênîyê wê di mijare zaninê de wê weke bi diyardeyî wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman. Ew wê bi kortasî ku mirov wê şrovebikê wê positivismê wê weke pêvajoya fahmkirinê a dawî ku wê piştî ya teoloji û metafizîkê û hwd re wê li wê bihizirê û wê bixwezê ku ew wê di rengekê de wê werênê ser ziman. Di dewama wê de wê were dîtin ku ew di rengekê de wê bi wê re wê hizra xwe wê werênê ser ziman.

Di wê nûqtayê de wê zanina berî wê demê wê bi têngînek metafizîkî wê bi gerdûnî û hwd re wê bi mijare hebûnê a teqez û razber re wê alaquadar bibê û ev li gorî comte wê weke ya ku ew nayê fahmkirin bê. Beremberê wê têngîna positivismê wê weke ya zanina ku ew dihê fahmkirin bê. Ew wê weke zanina ji nava jiyânê bê. Wê karibê were fahmkiriin û were diyarkirin.

Di wê çerçoveyê de wê weke aliyekê wê yê ku ew wê di dewama wê de wê bi wê re wê di rengekê de wê weke ku wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman ku wê positivism wê ji wê derbas bibê. Wê di wê temenê de wê metafizîkê û teolojiyê wê li şûn xwe wê bide hiştin. Di wê çerçoveyê de wê zanina wê ne weke zanina felsefeyê a razber bê. Wê zanina wê şenber bê. Wê weke zanina zanistî bê.

Di wê temenê de wê gotinên zanistê wê çî bin wê piştî wê ji aliyê hizirvanên weke durkheim û an popper û hwd ve wê ji aliyê zaninî ve bi popper û ji aliyê civaknasî û hwd ve wê bi durkheim û hve wê were salixkirin. Durkheim wê têngîna civaknasiya positivi wê di rengekê de wê temenê wê bihizirê û wê biafirênê û wê bi wê re wê werênê ser ziman. Ew wê bi wê re wê çerçoveya civakî a ku wê bi wê re wê çawa wê were hizirkirin wê zanina wê bixwezê ku ew wê werênê ser ziman. Ev wê bi pêvajoyên hizirkirinê ên jiyane civakî û hwd ve wê li wê bihizirê. Di awayekê de wê têngînek civakî ku wê weke malzaroka ku mirov wê di wê xwe de xwe diafirênê wê di rengekê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê di rengekê de wê werênê ser ziman.

Durkheim têngînen wî yên bi têngîna civaknasiyê û an têngîna civaknasiya positivist wê di rengekê de wê bi wê çerçoveyê de wê, zanina civaknasiyê û an zanista civaknasiyê wê bi temen bikê. Di çerçoveya zanistên civakî de wê karibê wê di rengekê de wê werênê ser ziman.

Beremberê wê têngîna popper wê di rengekê de wê bi têngîna zanistên xwezayî de beremberê wê di rengekê de wê karibê wê bi wê re wê li wê

bihizirê û wê di renekê de wê bi hizirkirinên wê re wê di awayekê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê werênê ser ziman. Ev jî wê weke aliyekê wê yê dinn ê giring bê ku mirov wê karibê wê di dewama wê de wê bi wê re wê werênê ser ziman bê.

Têgîna zaninên xwezayî wê di wê temenê de wê di renekê de wê bi têgîna zanistên positîvî re wê weke aliyekê wê dikarê wê werênê ser ziman. Aliyê din jî wê weke bi têgîna zanistên civakî re wê werênê ser ziman. Wê bi wê re wê zanistên xwezayî û civakî wê di çerçoveya gotinên weke zanistên positîvî û hwd ve wê di renekê de wê weke ku wê bi wê re wê were lê hizirkirin û ew wê di renekê de wê were hanîn li ser ziman. Di dewama wê de wê dikarê wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman ku wê têgihîştina zanistên positîvî wê piştî ku ew pêşdikeve û dihê ser ziman re wê bi gelek zanistên xwezayî civakî re wê di renekê de wê were ser ziman û ev di awayekê de pêwîstî bi wê dide diyarkirin ku ev zanist her yekê li ser temenê xwe û bi pêvajoyên xwe yên pêşketinê ku ew di wê çerçoveyê de weke ku ew pêwîstin werina hanîn li ser ziman. Emê li vir wê di çerçoveyek giştî de wê pêşî wê hinekê li ser wê bisekin in. Armanca me di wê temenê de wê ew bê ku em di wê warê de pêşî hişmendiyekê bi zanina wê re û di çerçoveya gotina zanistên positîvî û hwd ve wê bide çêkirin û wê werênê ser ziman. Di wê temenê de wê zanistên civakî û yên xwezayî wê pêvajoyên wan ên fahmkirinê wê bêgûman wê têkiliya wan bi pêşketinên hev re wê hebê. Lê her yekê wê bi serê xwe wê xwediyê pêvajoyên xwe yên fahmkirinê bin. Di wê temenê de wê zanistên positîvî û dema wan wê bi wê re wê di awayekê de wê pêşkevin. Em dikin ku wê aliyê wê bi wê re wê bi fahmkirinekê wê werênina ser ziman.

Li vir di dewama wê de wê hinekê li ser esaê gotina positîvîsmê re wê têgîna zanistê wê di renekê de wê dikarê wê bi têgînek morfolojikî wê di renekê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê di dewama wê de wê bi wê re wê di renekê de wê bi wê re wê li wê bihizirê. Di wê çerçoveyê de wê karibê wê di awayekê de wê karibê wê di renekê de wê bi wê re wê li wê bihizirê bê.

Wê jî wê di renekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê karibê wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê ku wê têgîna zanistê wê di wê nûqtayê de wê bi gotina positîvîsmê re wê hinek levkirinên ku wê bi morfolojikî wê bi wê re wê ji wê ku wê karibin werina fahmkirin wê hebin. Di wê çerçoveyê de wê pêşî wê ji aliyekê ve wê ji wê aliyê ve wê weke ku wê pêwîst bê ku mirov wê hinekê wê ji wê aliyê ve wê di

dewama wê de wê bi wê re wê di renekê de wê li wê bihizirê û wê karibê wê di renekê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê di renekê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê fahmbikê û wê karibê wê werênê ser ziman bê.

Wê jî wê di renekê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê werênê ser ziman ku wê têngîna zanistê wê di awayekê de wê piştî ronansansê û pê de wê çawa êw pêşkeve wê hinekê jî wê weke bi têngîna positivismê re wê di renekê de wê bi wê re wê li wê were lê hizirkirin. Li ser têngîna mantiqê positiv re wê têngînên weke ku wê 'dordora wiyane' ku wê bi bihizirin ku wê, çendî gotinê de wê têngîna metafizîkê û fêrsên fahmkirinê ên weke wê bi wê redbikin jî wê di fahmkirinê de wê bi wê re wê şaşiyek wan di wê temenê de ku wê weke march û hwd wê bikin wê di mijare salixkirinê bi fahmkirinê de wê di çerçoveya têngînek ideayî a weke ji ya jiyane wê dîr ku wê di awayekê de wê bi wê re wê bihizirin bin. Di wê temenê de wê mantiqê razber ku wê bi wê re wê di renekê de wê bihizirin wê ev wê weke aliyekê ku wê di wê temenê de wê bi wê re wê were lê hizirkirin bê.

Wekê aliyekê wê yê din jî wê dikarê wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman ku wê têngîna salixkirinê a positivismê wê di awayekê de wê bi têngînek herênî û an ya şenber wê di renekê de wê were lê hizirkirin. Têngîna herênitiyê wê bi wê re wê fêrsên fahmkirinê ên şenber wê bi wê re wê were fahmkirin. Di wê çerçoveyê de wê di renekê de wê weke ya ku ew di jiyane de heya û ya ku ew bi wê dihê hizirkirin ku ew beremberê wê di jiyane de ew heya wê bi wê re wê di renekê de wê weke ku wê bi wê re wê di awayekê de wê were li lê hizirkirin. Ev jî wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê karibê wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê di şewayekê de wê didewama wê de wê bi wê re wê di awayekê de wê li wê bihizirê û wê karibê wê werênê ser ziman bê.

Wê jî wê di renekê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê di wê nûqteyê de wê bi têngîna positivism wê pêwîstîya hinekê hizirkirina bi gotina şenberîyê a bi wê re wê hebê. Ber ku wê di wê temenê de wê bi têngînek zanistî wê weke ku wê bi wê re wê were lê hizirkirin. Di têngîna zanistê de wê şenberîtî û teorizekirina wê di renekê de wê bi wê re wê di renekê de wê were kirin. Di wê nûqteyê de wê ev teorizekirinê ku ew bi wê re wê werina kirin wê ne di temenekê razberîya ku wê bi têngîna fêrsên fahmkirinê ên weke bi ya metafizîkî û hwd ku ew nikaribin werina fahmkirin bin.

Di wê çerçoveyê de wê ew cihêkirin wê di rengekê de wê were dîtin ku ew wê bi wê re wê di rengekê de wê weke ku wê were kirin. Di dewama wê de wê weke aliyekê wê yê din jî wê salixkirinên bi gotina zanyarê re wê weke yên bi wê ku wê werina hizirkirin ku ew di jiyane de ew rast in û hena wê bi wê re wê di rengekê de wê were fahmkirin. Hume di têtîna xwe ya ideayê de wê lêpîrsînên ku ew dikê wê di rengekê de wê weke ku wê ji wê re wê bina peyxam. An jî wê di wê çerçoveyê û çavkaniya wê de wê weke lêpîrsînên mantiqî ên mill wê di rengekê de wê bi awayekê de wê were lê hizirkirin. Lê ev lêpîrsînên mantiqî ên piştre ku wê werina kirin wê di rengekê de wê weke ji wê dîrkevin. Wê şewayên hizirkirinê ên weke yên mill û berî wî hume jî wê li şûn xwe wê di wê warê de wê weke ku wê bihêlin. Ev jî wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê karibê wê di rengekê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê di rengekê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê bê.

Di şîroveyên mantiqî ên firegê ku wê di rengekê de wê têtînek zimanî wê bixwezê bi wê re wê bi fenomenî derxê li pêş û yên russell ku wê di şewayekê de wê li ser têtînên metamatikê û hwd re wê derkevina li pêş wê piştî wê weke ku wê ji wittgenstein û hwd re wê bi wê temenê û çerçoveyê wê weke ku wê bina peyxam ku wê têtînek felsefeyî a mantiqî û zimanî di dewama hev de wê bi wê re ew di rengekê de ku ew bi wê re wê li wê bihizirê û wê di şewayekê de wê di dewama wê de wê werênê ser ziman.

Di wê nûqteyê de wê hizrên felsefeyê wê di wê temenê de wê di rengekê de wê weke ku wê derkevin li holê. Lê hizrên wittgenstein ku mirov di dewama wê de wê bi wê re wê, gotinê wê bibêjê ku ew têtîna zanîni a positiv ku wê weke felsefeyê wê weke li şûn bihêlê ew dixwezê wê bi felsefe bikê û wê di temenekê felsefeyî de wê di şewayekê de wê, di dewama wê de wê bi wê re wê di rengekê de wê li wê bihizirê û wê di dewama wê de wê bi wê re wê di rengekê de wê weke ku ew dixwezê wê werênê ser ziman. Ber vê yekê ya ku ew felsefeyê wê weke aktiviteyek jiyani wê dibîne û wê di wê temenê de wê di rengekê de wê dixwezê wê bi wê rengê wê fahmbikê û wê di rengekê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê werênê ser ziman.

Felsefe û têtîna positivismê wê di rengekê de wê weke du têtînên ku wê weke ji hev dîr bin wê di rengekê de wê bi wê re wê were lê hizirkirin. Zanistên xwezayî û civakî wê di temenê de wê temenê wê biafirênin di hizirkirinê de. Wê jî wê dikarê wê direngê de wê bi wê re

wê li wê bihizirê û wê di dewama wê de wê bi wê re wê di awayekê dê wê didewama wê de wê bi wê re wê karibê wê di şewayekê de wê li wê bihizirê û wê di renekê de wê bi wê re wê karibê wê werênê ser ziman.

Mijare hizirkirinê wê demê wê bi gotina 'zaninê', 'zanyarî', 'zanistê' hwd re wê di wê temenê de wê were lê hizirkirinê. Gotina positivismê wê li ser wê temenê wê di têtînek weke ya şenber a civakî û xwezayî de wê li wê were lê hizirkirin. Di wê çerçoveyê de wê weke ji nava jîyanê bi têtînek çavdêrî û azmûnî û an têtînen weke yên zanistî ên ceribandî û pêşxistinê bi fahmkirina diyardeyîm fenomenî û têtînek argûmanî ku ew wê di temenê de wê bibê wê bi wê re wê were li lê hizirkirin.

Di çerçoveya zanina zelal de wê di demên piştê wê li zaninê wê bi wê re wê were lê hizirkirin. Zanina zanyarî ku wê bi zanistî wê didewama wê de wê were lê hizirkirinê wê weke têtînek zaninî ku wê bi temenek bi têtînen weke azmûnê, çavdêrî û ceribandî û hwd re wê di renekê de wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê karibê wê di dewama wê de wê bi wê re wê di renekê de wê weke ku wê bi wê re wê were lê hizirkirin. Ev jî wê weke aliyekê wê yê giring bê ku mirov wê karibê wê direnekê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Di mijare zaninê û rastîtiya wê de wê di wê temenê de wê bi wê re wê were lê hizirkirin. Di çerçoveya têtîna zanina zanistî û rastîtiya wê de wê, dîmenekê hizirkirinê ê weke yê bi fêrsî ê fahmkirinê ku wê di demên kevnera de wê bi hizirên sofistan re wê bi lêpîrsîna li ser hebûn û nebûna zaninê re wê bikin wê di şewayekê de wê bi xwe re wê di renekê de wê bide dîyarkirin li berçav. Ev jî wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê di renekê de wê karibê wê bi wê re wê li wê hizirê û wê karibê wê di renekê de wê bi wê re wê li wê were lê hizirkirin.

Di wê warê de wê mijare têtîna zanistên positiv wê li ser wê temenê şenberî ku wê bi wan re wê were lê hizirkirin wê di demên piştî ronasanê û pê de wê bi têtînen weke yên civakî û temenekê wê weke bi wê ve girêdayî re wê were lê hizirkirin. Wê çavkaniya zaninê û kifşkirinê û hizirkirinê bi wê ve wê girêdayî wê di renekê de wê were dîtin ku wê were lê hizirkirin. Wê li şûn hiştina bi hizirkirinê weke bi zanina weke ya wahiye û hwd ên teolojikî wê weke aliyekê ku wê di wê warê de wê weke temenê şoreşek bi hizirkirinê a bi zanistên positiv û hwd re wê bi xwe re wê di renekê de wê weke ku wê werênê bê.

Li vir em dikarin hinekê din di mijare zanina şenber de wê di renekê de wê bi wê re wê li wê bihizirin û wê karibê wê di renekê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê werênê ser ziman. Wê jî wê dikarê wê di renekê de wê werênê ser ziman ku wê mijare fahmkirinê a ku mirov wê dikarê wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê di dewama wê de wê bi wê re wê di renekê de wê bi wê re wê li wê bihizirê bê.

Di wê temenê de wê weredîtin ku wê di demên piştî ronansanê û pê de wê di warê zaninê û şêwayên wê de wê ji sê aliyan ve wê cihê bûn wê di zaninê û şêwayên wê yên fahmkirinê de wê were kirin. Aliyê pêşî wê di renekê de wê bi zanin û zanyariyên darêjkî ku wê di temenekê gelemperî de wê bi wê re wê were lê hizirkirin û wê mijarên weke giştîyên gerdûnî û hwd wê di renekê de wê bi wê re wê di renekê de wê were lê hizirkirin. Di van rewşên zaninê de wê têngîhîn weke bi zanina azmûnî û dervî wê zanina der-azmûnê wê bi derfet bê û an na wê li ser wê bsiekinê û ev wê weke bi têngînên weke teoloji, metafîzîkê û hwd re wê di renekê de wê were dîtin ku wê bibê.

Di awayekê din de wê, zanistên positîvî ên weke bi weke zanistên mirovî wê kaeribin werina şîrovekirin ev jî wê di renekê de wê hebûna mirov û jiyane mirov bi awayekê pîrrali wê di nava şerûmertcên xwe de û bi hebûna xw eya fîzîkî û an biolojîyî û hwd wê bikê mijare fahmkirinê. Di wê temenê de wê pêvajoyên dîrokî û civakî wê bi wê re wê di renekê de wê weke ku wê ji xwe re wê bikê mijare fahmkirinê ku ew wê bi wê re wê di renekê de wê weke ku wê were lê hizirkirin.

Di mijare zaninên mirovî de wê di renekê de wê têngîhên weke bi pêvajoyên jiyane kes ên bi civakî, dîrokî, derûnî, civaknasî û hwd re wê di rengelê de wê weke ku wê bi wê re wê di renekê de wê weke ku wê were lê hizirkirin û wê di wê temen de wê di wê de wê were lê hizirkirin. Wê jî wê dikarê di dewama wê de wê bi wê re wê werênê ser zian ku wê minaq wê têngîna zanina derûniyê wê bi mijarên pretîkê, û an kirinê, xûy û tevgerên me û watekirina wan û hwd re wê di renekê de wê bi çavkaniyên wê re wê li wê bihizirê. Derûnî wê, di nava têngîliyek bi sedemî û hwd de wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê. Wê dema ku wê tişteke wê bibê wê di nava têngîliya bandûr û bertekê de wê weke di rengê sedem û encamê û hwd de wê di şêwayekê de wê weke ku wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê bixwezê ku ew wê di renekê de wê werênê ser ziman.

Di wê temenê de wê ev wê di mijare fahmkirinê de wê têngîliya mirov bi hebûna me ya dema bûhûrî û ya dema nûha û hwd re wê di renekê de wê

bi wê re wê were danin û wê were hanîn li ser ziman. Di wê temenê de wê mijare derûniyê wê di rengê de wê aliyên weke hîskirinê, hêst û pêvajoyên wê yên fahmkiirnê û bi wê re ên bi gûharinê û hwd re ku wê bibin re wê di rengê de wê weke ku wê bi wê re wê li wê were lê hizirkirin. Ev jî wê di wê temenê de wê di awayekê de wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê di rengê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê werênê ser ziman bê

Minaq wê weke zanina civakî û an ya mirovî jî wê ji aliyekê ve wê karibê were fahmkirin wê têngîna civaknasiyê wê di dewama wê de wê karibê wê fahmbikê. Li ser temenê têngînek derûnî wê têngîna civaknasiyê wê bi mijare têtikiliyê û bandûrên wê re wê di rengê de wê bikê ku ew wê fahmbikê. Di nava têtikiliyên me yên ku em bi hev re wê didênin de wê çî wê were ser ziman û wê çawa wê were ser ziman wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê karibê wê di rengê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê, di rengê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê karibê wê di dewama wê de wê, bi wê re wê fahmbikê û wê karibê wê werênê ser ziman.

Di wê nûqteyê de wê mijare zaninên mirovî wê weke mijare bi çerçoveya wê re wê kûr bê. Wê di wê çerçoveyê de wê çawa wê bi pêvajoyên wê yên pêşketinê re wê bi demê re wê pêşkeve û wê têtikiliya têngînê weke derûniyê, civaknasiyê, civakê, biolojîyê û an pêşxistinên bi şaqên zanistî ên weke newrolojîyê û hwd wê weke aliyên ku wê di dewama wan de wê bi wan re û wê bi serê xwe wê di rengê de wê li ser hebûnê re wê bi wê re wê were lê hizirkirin. Newroloji wê têngînek hebûnî a fîzîkî li ser temenê têtikiliyek biolojîkî û bi wê ragihandina wê û hwd re wê bixwezê ku ew wê di rengê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê kaeribê wê werênê ser ziman bê.

Bidest aqil positiv hanina ser ziman

Di dewama wê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê weke zanistên mirovê wê aliyên wan ê bi hizirkirinên fîzîkî, biolojîkî û hwd re wê têngihên ku ew bi aliyên wan ên xwezayî û hwd re jî wê di rengê de wê weke ku wê bi wê re wê di rengê de wê weke ku wê karibê were lê hizirkirin.

Di wê nûqteyê de wê ev wê di demên ronansê û pê de wê weke xatekê ku wê bi têngîna zanistên xwezayî re wê derkeve li pêş. Di wê çerçoveyê de wê têngînê weke yên bi fîzîkê, biolojîkî, jeoloji, kimya û hwd wê weke hinek aliyên ku wê bi wê re wê di rengê de wê weke ku wê pêşkevin û wê derkevina li pêş bin. Di dewama wê de wê karibê wê di

rengê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê di şêwayekê de wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê karibê wê bi wê re wê li wê bihizirê bê.

Mijare zanistên xwezayî wê di rengê de wê aliyekê wan ê civakê wê weke ku wê bi têtîna positivismê re wê bi diyardeyî wê were ser ziman wê karibê wê kifşbikê û wê werênê ser ziman. Di nava xwezayê wê de wê civakbûn û xwezayîya wê di wê temenê de wê di rengê de wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê di rengê de wê bi wê re wê karibê wê di rengê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Di awayekê de wê weke aliyekê wê yê din ê ku wê bi cihêbûna wê re wê bi zanistên xwezayî re wê di rengê de wê bi wê re wê xwe di awayekê de wê weke ku wê bide dîyarkirin. Minaq wê di wê temenê de wê karibê wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê di wê temenê de wê di rengê de wê weke aliyekê wê yê giring bê ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê karibê wê di wê temenê de û wê di wê rengê û awayê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê fahmbikê bê.

Wê jî wê di rengê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê piştî ronansê û pê de wê di nava têtîna lêgerîna bi armanca gihiştina li zanina zelal re wê aliyên din ên weke bi şêwayê ku wê were bi wan lê hizirkin wê bibin. Minaq wê weke aliyekê ku wê bi zaninên weke rasyonali û hwd re wê di temenê aqilmeşandinê û hwd re wê bi têtîhên weke huquqê, mantiqê, ramyariyê û hwd re ku wê li ser temenê têtîhek normativî û hwd ve wê bibê wê bi wê re wê were dîtî ku wê karibê wê were lê hizirkin. Di wan zanin û şaqên zaninî de wê çendî ku wê azmûnkirin wê weke li pêş bê lê di rengê de wê aqilmeşandin û wê di awayekê formeli de wê bi wê re wê li wê hizirkin wê di dewama wê de wê weke ku wê bi wê re wê di şêwayekê de wê bibê. Li aliyê din jî wê têtîna bi zaninên weke emprismê ku wê bi têtîhên weke azmûnê û hwd re wê têtîna cerbzaniyê û hwd wê di dewama wê de wê bi wê re wê di rengê de wê weke ku wê derxina li pêş bin. Ev wê ji aliyekê ve jî wê weke zaninên positîvî jî wê di rengê de wê were dîtî û wê were dîyarkirin. Ev jî wê di rengê de wê bi wê re wê di dewama wê de wê bi wê re wê karibê wê li wê bihizirê û wê karibê wê di wê temenê de wê karibê wê di rengê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman bê. Ji wê aliyê ve wê bi têtîna positivismê-emprismê û hwd re wê, têtîna zaninê a zanyarî wê were hizirkin û wê beremberê wê weke

zaninên zanyarî ên ku ew hatina ceribandin û di wê temenê de wê weke gihandina piştrastkirinekê ku ew karibin weke bi zanyarî werê dîyarkirin. Dervî wê zanin weke ne bi wê ceribandinê bin wê weke ne yên zanyarî wê were salixkirin. Gotina zanistê û zanyariyê a bi cerbê jî wê di awayekê de wê bi temenekê dîtbar bê û wê di wê temenê de wê karibê wê di renekê de wê bi wê re wê li wê bihizirê. Di wê çorçoveyê de wê zanina zanyarî wê çawa wê karibê weke zanyarî bê wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê di dewama wê de wê pêwîst bê wê hinekê din wê li ser wê bisekinê bê. Ev jî wê di şêwayên weke rêgez û restên zanistî ku wê weke pîvane bi wê zanina zanistî û an zanyarî wê were kifşkirin wê weke aliyekê wê yê din ê teybet bê ku mirov wê karibê wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê bê.

Di mijare zanina civakê de wê bi wê demê re wê weke ku ew wê derkeve li pêş ku wê çawa wê bi temenekê weke yê 'zanyarî' re wê di wê rengê de wê bi wê re wê di şêwayekê de wê weke ku wê bi wê re wê were lê hizirkirin. Ev jî wê di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê giring bê ku mirov wê karibê wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Di dewama wê de wê zaninên normativ û yên positîvî ku wê pêşkevin wê piştî wê di renekê de wê li ser temenê pêvajoyên hizirkirinê û hwd re wê ew wê di renekê de wê bibê. Wê, di renekê de wê di mijare aqilê mirov de wê herdû ali wê di temenekê çavdêrî û aqilmeşandinekê de wê weke ku wê di renekê de wê were bikarhanîn. Wê di wê temenê de wê di demên piştî ronansê de wê bi zêdeyî wê derketina li pêş a zanina ceribandinê li ser temenê kifşkirinê bi wê ên bi têngîna tendurustî ku wê werina kirin wê karibê wê di wê temenê de wê bi wê re wê di renekê de wê li wê bihizirê û wê karibê wê di renekê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê di renekê de wê bi wê re wê werênê ser ziman bê.

Wê jî wê dikarê wê direnekê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê werênê ser ziman ku wê têngîna civakî wê di wê çorçoveyê de wê bi zaninên wê re wê bi zanyarî wê li ser esasê çavdêrî û bi zêhnî ên kifşkirinê wê weke bi derûnî, civaknasiyê û hwd re wê bibê.

Zaninên positîvî weke bioloji, kimya, fizikî û hwd wê weke aliyna fahmkirinê wê di wê temenê de wê pêşkevin û wê derkevina li pêş. Di wê temenê de wê di renekê de wê weke aliyekê wê yê giring ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê di şêwayekê de wê werênê ser ziman bê. Wê jî wê di renekê de wê dikarê wê di dewama wê de wê bi wê re wê di

şêwayekê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê di wê temenê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman bê.

Wê jî wê di rengekê de wê dikarê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman ku wê têngîna civakî wê bi wê re wê dîmenekê din ê pêşketinê wê bi xwe re wê weke ku wê bide pêşxistin. Heta ku wê dem wê were wê demê wê encamên weke yên bi rewşên weke yên biolojikî, tendurustî û hwd ku wê bibin wê bi hev re wê bandûrê li dîmenekê fahmkirinê ên ku wê werê kirin bikê. Wê bi wê re wê rewşên weke bi kifşkirina bakteriyên û hwd wê pêşî wê bi awayên cihê wê di nava rewşên yên xwezayî û hwd de wê were dîtin ku ew wê were kirin.

Di wê nûqteyê de wê bi wê re wê, êdî wê di rengekê de wê li ser wan kifşkirinên bi rewşa wan kifşkirinan wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê karibê wê di rengekê de wê bi wê re wê li wê bihizirê bê.

Di wê nûqteyê de wê piştî ronansên wê were dîtin ku wê bi zêdeyî wê li ser rewşên tendurustî wê kifşkirinên weke biolojikî û hwd wê zêde wê dem bi dem wê werina kirin û wê di dewama hev de wê di rengekê de wê werina kirin. Di wê temenê de wê zaninên fizikî û biolojikî wê di rengekê de wê bi hev re wê êdî wê di wê temenê de wê di şêwayekê de wê bi wê re wê werina kirin. Ev zaninên positîvî wê bi demê re wê çerçoveyek zêde mazin wê bi xwe re wê werênina li holê. Di wê temenê de wê şoreşek zaninî wê di rengekê de wê were dîtin ku wê were kirin. Ev şoreşa zaninî wê di wê çerçoveyê de wê piştî wê êdî wê weke temenê şoreşa zanistî a di demên hemdem de ku wê hin bi hin wê were kirin wê bi wê re wê êdî wê were kirin. Çavdêrîyên bi têngîna teleskopê bê û an navenda lebratuwarî û hwd wê hin bi hin wê pêşkevin û wê di wan de wê lêkolîn wê werina kirin. Wê bi wê re wê encam jî wê bi demê re wê êdî wê werina kirin. Ev wê weke pêşketinek giring wê bi zaninên positîv re wê di wê temenê de wê karibê wê di wê temenê de wê bi wê re wê kifşbikê û bi wê re wê karibê wê werênê ser ziman. Di warê zanina positîv û zanistî wê û encamên wê de wê bi demê re wê pêşketinên bi wê rengê ên giring wê bi xwe re wê di rengekê de wê weke ku wê bikê û wê bide kirin. Di wê temenê de wê li ser wê temenê bi têkiliya pêşketinên fizikî û biolojikî û hwd re wê têkiliyek pirralî ku wê hem bioloji wê ji aliyê xwe ve wê ji gelek aliyên ve wê ji wê re wê bibê temenê pêşketinên bi wê re wê bibê û hem jî wê ji aliyê din ên weke yê fizik wê ji aliyê xwe

ve wê ji gelek aliyan ve wê ji biolojiyê re wê bibê temenê pêşketinên ku ew wê bi demê re wê bi xwe re wê bide çêkirin.

Wê jî wê di dewama wê de wê dikarê wê bi serekayî wê bi du xatan wê di rengê de wê salixbikê û wê bi wê re wê di rengê de wê karibê wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê di wê temenê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê. Aliyê pêşî wê di rengê de wê bi têngîna fizikî û kifşkirinên wê yê di nava xwe de wê weke dualî bin. Aliyê pêşî wê bi têngînen kifşkirinên weke bi rewşa qatê a weke qatkirina atomê û hwd re bê. Di dewama wê de wê bi kifşkirinên weke bi kuantumî û hwd re bê. Ev wê weke aliyekê ku wê fizikê bi xwe wê bi rewşek teknikî wê di rengê de wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê karibê wê di rengê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê di şewayekê de wê li wê bihizirê û wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê fahmbikê bê.

Weke din wê ji wê aliyê ve wê bi aliyê duyem re wê kifşkirinên bi fizikî û teknikî wê bibin û wê ev wê hem ji wê pêşketina wê re wê ji aliyekê ve wê bina temen û hem jî wê bi aliyên din ên weke bi kifşkirinên weke yên bi biolojiyê û hwd re wê di rengê de ku wê ji wê re wê bina temen wê di rengê de wê di dewama wê de wê bibin.

Ev jî wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê xwe di dewama wê de wê bi wê re wê di reng û awayekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê karibê wê di wê temenê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê di wê temenê de wê, li wê bihizirê û wê karibê wê werênê ser ziman bê.

Di wê nûqtayê de wê di dîmenekê de wê pêşketin û pêşveçûna fizik û biolojiyê wê di rengê de wê bi hev re wê di ahengekê de wê pêşde wê herin. Wê bi hev ve jî wê ji aliyekê ve wê weke girêdayî bin. Wê di wê temenê de wê, di rengê û awayekê de wê di dewama wê de wê xwe di şewayekê de wê weke ku wê bide dîyarkirin.

Wê jî wê di rengê de wê dikarê wê di rengê de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman ku wê têngîna fizik û biolojiyê wê bi temenekê ku wê hem bi hev û hem cihê û cihê yek bi yek wê bi temenekê ceribandî û hwd re wê di rengê de wê werê pêşxistin. Di wê temenê de wê di rengê de wê mijare têngîna fizikî û biolojîkî wê di wê temenê de wê di şewayekê wê bi ceribandînen li navenda lebratuwarî ên weke bi têngîna kimyewî û hwd re wê pêşkevin. Kimya wê hinekî wê bi kifşkirina elementên nava xwezayê û bi fahmkirina xosletên wan û ji wê gihiştina afrînerîyek weke wê û an bi tevlihevkirina wan re ku wê di encama wê de

wê hinek rewşên din ên weke tevlihevkirî weke afrîneriyana ku wê bi wê re wê, di rengekê de wê bi wê re wê bibê.

Rewşên weke bi teknikî ên weke halandina rewşên weke bafunê, hesin, sifir, zêr, zêv û hwd wê di wê temenê de wê weke bi elementî wê karibê bi kifşkirina wan û ji wan derxistina rewşên din re wê di wê warê de wê weke minaq wê karibê wê bide. Di wê temenê de wê ev wê weke aliyekê wê yê din ku mirov wê karibê wê di wê temenê û rengê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê, di şewayekê û rengekê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê karibê wê li wê bihizirê û wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. Ev wê weke aliyê zanistên positiv ku wê bi wê re wê xwe bidina diyarkirin bin û ev wê di yelpezeyek berfireh de wê di rengekê de wê were dîtin ku wê bi demê re wê lê zêdekirin wê bibin. Di wê çerçoveyê de wê ev jî wê êdî wê bi wê re wê kifşkirinên berfirehî bi zanyarî wê di dewama wê de wê di encama ceribandîna-kifşkirinê û bi navenda lebratuwarî û hwd re ku wê karibê wê di wê temenê de wê di rengekê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman bê. Di warê zanistên positiv ên di wê warê de wê were dîtin ku wê bi demê re wê pêşveçûnên mazin wê bibin. Ev wê bi teknikî jî wê di rengekê de wê encamên wê xwe di rengekê de wê bide diyarkirin. Di awayekê de wê têkiliya wan aliyên bi fîzîkî a bi hev ve girêdayî wê bibê. Kifşkirinek fîzîkî a weke bi teknikî wê bi xwe re wê karibê kifşkirinên din ên di warên din de ku wê bi wê re wê derfeta wê biafirênê wê bide diyarkirin. Ev wê, di wê temenê de wê aliyekê wê yê giring bê bê ku mirov wê karibê wê bi wê re wê werênê ser ziman bê. Li aliyên zanistên positivî wê piştî demên ronansê û pê de wê di wê warê de wê bi temenekê teknikî-fîzîkî û an mekanîkî û hwd wê bi zêdeyî wê pêşveçûnên mazin û dîrokî wê bibin.

Wekî din wê diwarê zanistên normativî ên weke ramyariyê, huquqê, û hwd de jî wê ew wê bibê. Emê werina ser wê aliyê jî. Lê aliyê zanistê pozitivî wê di rengekê de wê pêwîst bê ku wê hinekê din wê li ser wê bê sekin in.

Li vir wê di rengekê de wê dikarê wê pêşî wê hinekê li ser têgîna zanistên normativî wê di dewama wê de wê hinekê wê pêşî wê li ser wê bisekinê. Ev wê di wê temenê de wê êdî wê di dîmenekê de wê pêşveçûn û wê çerçoveya xwe ya zanîna jî wê êdî wê biafirênin. Di wê temenê de wê zanîna weke yên ramyariyê, huquqê, dîrokê, civaknasîyê, derûniyê û hwd wê weke çend ji wan zanîna ku wê pêşveçûn bin. Di wê çerçoveyê de wê ev zanist wê, di çerçoveyek bi çavkaniyî a civakî de wê

têkiliyek wan ya bi kokî a civakî wê hebê û wê di wê temenê de wê bi wê re wê were li lê hizirkirin. Wê jî wê di renekê de wê weke aliyekê wê yê din ê ku mirov wê karibê wê di renekê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê di wê temenê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê werênê ser ziman bê.

Zanistên civakî de wê di wê temenê de wê fenomen û dîyardeya wan wê di serî de wê civak bê û wê bi wê re wê di şewayekê de wê were dîtin ku wê were fahmkirin. Di renekê de wê bi wê têngîna zanistî wê mijarên weke yên teolojiyê û an olê û hwd jî wê dema ku wê werina hildan li dest wê bi zimanê dîrokî ên weke yê antropolojikî û hwd re ku wê were fahmkirin bi çavkani, birhan û hwd re wê di şewayekê de wê were fahmkirin. Şiroveyên li ser têngînên olî û baweriyê û hwd jî wê di wê demê de wê tenê wê bo baweriyekê bin. Wê bo fahmkirinekê bin. Di wê nûqtayê de wê pêjna fahmkirinê û yya bawerkirinê wê ji hev cihê bin. Ew wê di wê temenê de wê di renekê de wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê karibê wê di renekê de wê bi wê re wê li wê bihizirê bê.

Di awayekê din de jî wê mijare zaninê wê di wê çerçoveyê de wê dema ku wê bi çavkaniya wê ya xwezayî wê weke bi zanistên xwezayî re wê were lê hizirkirin wê di wê temene de wê bi zaninên weke yên ser esasê baweriyê-olê û hwd wê çawa wê bi wê re wê werina fahmkirin wê weke aliyekê wê yê din bê ku wê, di dewama wê de wê bi wê re wê were dîtin ku ew wê li wê were lê hizirkirin.

Di wê temenê de wê lêpirsînên li ser wê temenê wê, bi awayekê bi derûnî, civaknasî, dîrokî û hwd re wê, weke bi çavkaniyên jiyankirinên me, hizirkirinên me, xûf, xewn û xiyalên me yên ku em di mejiyê xwe de dikin û hwd re wê di renekê de wê bi wê ve wê girêdayî wê êdî wê çerçoveya wê ya fahmkirinê wê di renekê de wê were ser ziman.

Çavkaniyên weke yên bi têngîna baweriyê re wê, weke çavkaniyên jiyani wê di wê temenê de wê bi wê re wê di renekê de wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê karibê wê di renekê de wê bi wê re wê di şewayekê de wê weke li wê bihizirê û wê di dewama wê de wê bi wê re wê bê xwestin ku ew were hanîn li ser ziman. Zaninên civakî ên di çerçoveya têngînên weke yên ol û baweriyê de wê, piştî wê di renekê de wê bi têngînên weke yên teolojiyê re jî wê dîmenekê cihê wê bi xwe re wê di renekê de wê bidina dîyarkirin. Têngîna teolojiyê wê bi gotinî wê ji têngîna pê bawerkirinekê zêdetirî wê zanina wê ya ku ew wê çawa ew dihê pêbwerkirin, çawa ew bûya û heya û çavkaniyên wê yên hizirkirinê û hwd ew çî na û çawa hena û hwd re wê di renekê de wê weke ku wê bi wê re wê li wê bihizirê û

wê di şêwayekê de wê bixwezê ku ew wê fahmbikê û wê werênê ser ziman. Di wê çerçoveyê de wê ev wê weke aliyekê wê yê ku ew wê bi wê re wê li wê bihizirê bê. Her zanin wê weke ku wê minaq bi zanina teolojiyê re wê were lê hizirkirin wê çawa wê aliyên xwe yên bi zanina dîrokê, civakê, civaknasiyê, ramiyariyê, epistemolojiyê a zaninê û hwd wê biafirênê wê di şêwayekê de wê biafirênê. Di wê temenê de wê nerina derûni û civaknasiyê wê di wê temenê de wê çawa wê xwediyê nerinekê li têtînen weke yên olî û hwd bê wê, rengê hizirkirina xwe ya li wê bi nerîna xwe re wê bide dîyarkirin. Di wê çerçoveyê de wê weke weke çerçoveyek hizirkirinê a bi zanina demê û çerçoveya zanina demê û bi wê hizirkirinê re ku wê hizirkirina xwe çerçoveya wê berfireh bikê bi aliyên din û hwd ve wê bingihê wê biafirênê.

Di nava têtînen din ên zaninê û hwd re wê bi wê re wê têtîliya wê daninê û wê bi wê re wê di regekê de wê weke ku wê bi wê re wê were li lê hizirkirin.

Ev jî wê weke aliyên wê yên ku wê di dewama wê de wê bi wê re wê were lê hizirkirin wê karibê wê di regekê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê di wê temenê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê karibê wê werênê ser ziman bê.

Wê jî wê di regekê din de wê dikarê wê di wê çerçoveyê de wê bi wê re wê li wê bihizirê ku wê têtînen zaninê wê di wê çerçoveyê de wê tûr û pergale wê ya hizirkirinê wê biafirênê. Ev wê, diregekê de wê têtîliyê zaninê a bi epistemikî wê di regekê de wê weke ku wê bi wê çerçoveyê wê bi xwe re wê weke ku wê biafirênê. Ev jî wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê di regekê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê fahmbikê bê.

Di wê çerçoveyê de wê di regekê de wê werênê ser ziman ku wê têtîna zaninê normativî wê di regekê de wê tûrek xwe ya fahmkirinê a epistemikî wê bi temenekê fahmkirinê ê xwezayî wê di regekê de wê were dîtin ku wê biafirênê. Mirov wê di wê temenê de wê bi wê re wê di regekê de wê weke ku wê bi wê re wê di şêwayekê de wê weke ku wê bihizirê û wê karibê wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman bê.

Zanistên din ên weke yên positivî jî wê di dewama wê de wê di wê rengê de wê tûna xw eya epistemikî wê bi fahmkirinê û pêşketinê xwe yên bi wê re wê di şêwayekê de wê biafirênin. Têtîliya têtînen weke yên biolojiyî, kimyewî ku wê bi zanistên fizikî ên weke kuantumê û hwd re

wê bibê wê di demên piştre wê li ser temenekê bi pêşketinên teknikî û hwd re wê bi wê re wê di rengekê de wê were dîtîn ku wê bibê.

Di mijare pêşketinên teknikî de wê aliyê wê yên funksiyonî û hwd wê dema ku ew li wê were lê hizirkirin wê bi wê re wê yekser wê ji gelek aliyên ve wê ev ali wê weke aliyên pêşdikevin û an bi wan pêşketinan re wê pêşdikevin û pêşdixin wê, di şewayekê de wê werina dîtîn û kifşkirin. Funksiyonalism wê di wê temenê de wê di têngînê de wê di demên piştre wê bi zaninên normativî re bê jî û bi zaninên positîvî û hwd re jî bê wê di wê temenê de wê bi zanistî û zanyarî û hwd re wê weke aliyên wê yên ku mirov wê karibê wê di rengekê de wê bi wê re wê karibê wê, di reng û awayekê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê karibê wê di wê temenê de wê, di şewayekê de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Di awayekê de wê bi têngînek morfolojikî û fêrsên wê yên fahmkirinê û hwd re wê bi gihiştinên weke encam û hwd re wê di şewayekê de wê bi wê re wê were ser ziman. Di mijare zaninên positîvî de wê dikarê wê direngê de wê werênê ser ziman ku wê weke çerçoveyek fahmkirinê a teybet wê xwe di rengekê de wê bide dîyarkirin. Wê bi demê re wê zanistên positîvî ku wê, çendî bi temenekê xwezayî wê pêşkevin jî wê bi kûr bûn û pêşketinên bi wê re wê di rengekê de wê çerçoveya xwezayê ku ew ji wê gavê diavêjê û hwd jî wê di rengekê de wê weke ku wê li şûn xwe wê bide hiştin. Wê di wê temenê de wê bi têngînek fenomenî ên weke bi teknikî û hwd re ku wê minaq wê di demên hemdem de wê heta têngînên weke 'teknolojiya nano' û hwd re wê herê wê di wê temneê de wê, herê. Wê di wê çerçoveyê de jî wê, di dîmenekê de wê weke ya xwezayî wê esas bigirê û wê weke ji heya wê gavê biavêjê. Lê ji wê zêdetirî wê di wê de wê bi xosletên wê ên kifşdikê û têkiliyên wan ên bi hev re daninê û di encama wê de wê fêrsên fahmkirinê û darêjkên wê yên ku ew bi wê digihijê wan û hwd re wê di dîmenekê fahmkirînê de wê weke ku wê xwe bide dîyarkirin. Mijare xosletan wê di zanistên positîvî û fizikî û hwd de wê weke aliyekê giring ê fenomenî-epistemikî wê bi rewşên fahmkirinên wê re wê xwe di rengekê de wê weke ku wê bide dîyarkirin. Her rewşên ku ew wê weke bi çerçoveyek fahmkirinê ew hat dîtîn wê darêjka wê bi çerçoveya wê were bi ideakirin. Di wê çerçoveyê de wê bi wê re wê di şewayekê de wê bibê. Minaaq wê dema ku wê nexweşîyek wê bibê wê ew nexweşî wê çawa wê were kifşkirin, çawa wê were başkirin, çi derman wê di wê de wê were bikarhanîn û hwd wê di wê temenê de wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê karibê wê di dewaa wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê bê.

Di nava têtînên zaninên fizikî û an positîvî de wê di renekê de wê têtîna diyaretîyê wê li ser temenekê şenberî wê were dîtin ku ew wê bi wê re wê were li lê hizirkirin. Ev jî wê di wê temenê de wê di dîmenekê û awayekê de wê weke ku wê bi wê re wê were li lê hizirkirin. Wê jî wê dikarê wê di renekê de wê, di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê di wê temenê de wê, di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê di wê temenê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê di wê çerçoveyê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê di wê çerçoveyê de wê bi wê re wê di renekê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê werênê ser ziman bê.

Zaninên positîv û pêşketina pêvajoya zanistî û bi aqilbûnên wê

Di awayekê de wê mijare zaninên positîvî de wê fêrsek fahmkirîna giring wê hebê ku mirov wê di wê temenê de wê di dewama wê de wê li wê bihizirê û wê hinekê wê li ser wê bisekinê bê. Ev jî wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê di renekê de wê bi wê re wê karibê wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman bê. Di nava wê çerçoveyê de wê têtîna zaninê wê di renekê de wê di nava jiyanê de wê bi wê re wê çawa wê di renekê de wê bi pêvajoyek xwezayî wê were lê hizirkirin wê di destpêkê de wê bi wê re wê were lê hizirkirin. Di destpêkê de wê têtîna xwezayê û an weke têtîna zaninên xwezayî wê aliyekê wê yê giring wê bi fêrsa fahmkirîna wê di wê temenê de wê hebê ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê karibê wê werênê ser ziman bê.

Wê jî wê dikarê wê di renekê de wê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê çawa wê di şêwayekê de wê weke ku wê bi wê re wê were li lê hizirkirin. Wê jî wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê têtîna zaninên xwezayî wê di renekê de wê weke fêrsek fahmkirîna a ku ew xwediyê wê ya ku wê zaninê wê ne ji têtînek weke ya teolojîkî û hwd wê çavkaniya wê bide diyarkirin bê. Wê di wê nûqtayê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê di şêwa û renekê de wê weke ku wê werênê ser ziman bê.

Wê jî wê dikarê wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê ku wê mijare xwezayê wê di wê çerçoveyê de wê di wê rengê de wê li ser wê re wê kûrbûna bi wê re wê bibê. Wê di mijare xwezayê de wê çavkaniya wê ya bi wê re wê di renekê de wê bi wê re wê were li lê hizirkirin. Ev jî wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê karibê wê di

rengê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê di wê temenê de wê di şewayekê de wê di di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê bê.

Wê jî wê dikarê wê di rengê de wê bi wê re wê karibê wê di wê temenê de wê bi wê re wê were li lê hizirkirin. Di awayekê de wê zaninên xwezayê wê di şewayekê de wê, di nava xwezayê de wê, bi heyina wê ya heyi re wê di şewayekê de wê bi wê re wê were lê hizirkirin. Ev wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê bi wê re wê li wê bihizirê bê. Di wê nûqteyê de wê li ser têtîgînên fizikî ên weke zanina fizikê, biolojîyê, kkimya, metamatikê û hinekê mantiqê û hwd re jî wê têtîgînek weke ji hev cihê kirina ya bi têtîgîna rasyonalityê û an irrasyonalityê û hwd wê di şewayekê de wê were dîtin ku ew wê li wê were lê hizirkirin. Ev jî wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê karibê wê di rengê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman bê.

Zanina positiv wê çavkaniyên wên diyardeyî wê bitêtîgîna weke ya dikarê were piştrastkirin û an bi birhankiriin re wê di şewayekê de wê were ser ziman. Di wê çerçoveyê de wê dema ku em wê di çerçoveya zaninên positivî de wê hildan li dest wê bi zanyarî wê ya ku ew dikarê were fahmkirin û ne irrasyonel bê. Di wê rewşê de wê têtîgînek wê xwe bi wê rengê wê bi wê re wê di şewayekê de wê bi wê re wê bide dîyarkirin. Di fêrsa xwezayê de wê bi têtîgîna wê ya fahmkirinê a di wê warê de wê ji aliyekê ve wê fêrsên weke ya dikarê were fahmkirin û ew bi diyarî heya û hwd re wê têtîghiştinekê jî wê bi wê re wê di rengê de wê weke ku wê bix we re wê di reng û awayekê de wê weke ku wê bide dîyarkirin.

Ji wê aliyê ve wê zaninên positivî wê di wê temenê de wê, weke zaninên minaq ên fizikê, biolojîyê, kimya, metamatikê û hwd re wê di çerçoveyekê de wê weke aliyekê wê karibê wê bi wê re wê fahmbikê. Weke aliyê din ê duyem wê têtîgînên weke civaknasiyê, derûniyê û hwd re wê di rengê de wê karibê wê di şewayekê de wê bi têtîgîna azmûnî û hwd re wê karibê wê di dewama wê de wê bi wê re wê werênê ser ziman bê. Di dewama wê de wê têtîgînên weke yên ramyariyê, dîrokê, antropolojîyê, huquqê û hwd wê bi gelek aliyên din ku mirov wê karibê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê bê.

Ji wê aliyê ve wê zaninên weke yên rewîstê û hwd û wê weke aliyekê wan ên din wê hebê. Di demên piştî ronansê de wê mijarên weke yên rewîstê, olê û hwd jî wê di wê temenê de wê di rengê de wê were dîtin ku wê were hildan li dest. Lê ev wê di rengê de wêne bi armanca

bawerkirinekê lê wê bi armanca gihiştina fahmkirin û zanina wê û çavkaniya wê ya hizirkirinê û zaninê wê çî bê wê bi wê re wê kifşbikê û wê karibê wê werênê ser ziman.

Wê di wê çerçoveyê de wê di renekê de wê weke ku wê bi wê re wê di şêwayekê de wê bi wê re wê di renekê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê di şêwayekê de wê weke ku wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê di wê temenê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê di dewama wê de wê bi wê re wê fahmbikê bê.

Wê jî wê di awayekê din de wê di dewama wê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê têngîna zaninê wê di wê nûqteyê de wê bi çavkaniya wê re wê di renekê de wê bi wê re wê were lê hizirkirin. Di renekê de wê di awayekê de wê dema ku wê descertes wê bi zanina rasyonalmê wê di renekê de wê çavkaniyê mekanikî wê werênê ser ziman wê ji aliyekê ve jî wê weke ku wê di wê nûqteyê de wê di renekê de wê bi wê re wê di şêwayekê de wê bihizirê.

Di têngîna rasyonalmê de wê, fêrsên wê yên bi fahmkirina wê re wê di serî de wê li ser temenekê têngîna ku ew dikarê were fahmkirin û di wê çerçoveyê de wê ne irrasyonel bê wê di wê temenê de wê bi wê re wê li wê bihizirê. Wê di wê çerçoveyê de wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê karibê wê di dewama wê de wê bi wê re wê di renekê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê di wê temenê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê di wê şêwayekê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê, di renekê û awayekê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Di wê çerçoveyê de wê rasyonalmê wê di wê nûqteyê de wê têngînek mantiqî a weke bi ya ku ew heya û dikarê bi wê re zanin were fahmkirin û an jî wê were fahmkirin re wê di renekê de wê were li wê hizirkirin û wê were hanîn li ser ziman. Di wê temenê de wê weke ya ku ew dikarê were piştrastkirin û were bibirhankirin. Di zaninên piştî ronansê û pê de ên positiv de ku wê pêşkevin wê ji aliyekê ve wê li ser temenê karina ku ew were fahmkirin, were piştrastkirin, bibirhankirin û ne weke têngînek bi nepenî, metafizikî û an teolojikî û hwd bê. Wê di wê çerçoveyê de wê di renekê de wê bi wê re wê di şêwayekê de wê li wê were lê hizirkirin û wê di wê çerçoveyê de wê bixwezê ku ew wê werênê ser ziman.

Zaninên civakî wê di wê çerçoveyê de wê mijare civakê wê bi zêdeyî wê li ser wê temenê dîtbarîya wê û bi heyina wê re wê bi aqil û zaninê re wê werênê berçav wê weke diyardeyek ku ew heya. Êdî mirov dikarê wê

bibînê û wê fahmbikê. Wê bo mirov wê ne bi têngînek ku ew newê ne fahmkirin bê. Wê di wê çerçoveyê de wê li ser wê temenê wê bi wê re wê di rengekê de wê weke ku wê bi wê were li wê hizirkirin. Di wê nûqtayê de wê zaninên civakê wê aliyên civakî wê hemûyan wê di wê temenê de wê weke aliyekê wê, hilde li dest. Wê di wê çerçoveyê de wê bixwezê ku ew wê di şêwayekê fahmkirinê de wê werênê ser ziman. Zaninên civakî wê civak wê xwediyê pêşketinek çawa bê, dîroka wê çawa bûbê, ramyari û rêveberî û an rêzaniya wê çawa û an divê ku ew çawa bê, rtewşek dadî û an huquqê wê çawa wê hebê û yek çawa wê pêwîst bê wê weke aliyên ku ew wê di wê temenê de wê bi wê re wê ji aliyekê ve wê li wê bihizirê û wê di dewama wê de wê bixwezê temenê wê yê fahmkirinê û hizirkirinê û hwd wê bide çêkirin. Di wê rengê de wê çavkaniyên xwezayî wê di wê rengê de wê ji wê re wê bina alikar ku ew wê bi temenekê rasyonal û şenber wê bi fahmkirinekê wê pêşbixê.

Li ser çavkaniyên xwezayî re wê di rengekê de wê karibê wê di dewama wê de wê bi wê re wê di rengekê de wê li wê bihizirê û wê di dewama wê de wê bi wê re wê di rengekê de wê li wê bihizirê û wê werênênê ser ziman bê. Wê jî wê di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê mijare têngînên tendurustê wê di wê temenê de ku wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê bi mijare zanina demê re wê derkeve li pêş û wê dem bi dem wê pêşketina wê xwe bide dîyarkirin bê.

Wê di rengekê de wê têngîna tendurustê wê weke bi temenê fizikê re wê bi bioloji, kimya û hwd re wê di rengekê de wê pêşkeve. Kifşkirinên li ser atomê û hizirkirinên bi wê re wê direngê de wê werin û pêşkevin. Wê qatkirina atomê wê di wê temenê de wê di nava wê de wê çawa wê hevgerînek wê hebê wê di dewama wê de wê were kifşkirin. Piştî wê ew hevgerîtin ku wê piştî wê her elementa ku ew hat kifşkirin wê di rengek de wê çawa wê weke ku wê di rengekê de wê di dewama wê de wê hevgerîtinên din wê di xwe de wê bihawênê û ev wê di rengekê de wê weke ku wê di wê de wê êdî wê kûrbûn bi kifşkirinên nû re wê xwe di rengekê de wê bi wê re wê di şêwayekê de wê bide dîyarkirin.

Li vir wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê mijare têngîna rewşên weke bi zanistên tendurustî wê di demên piştê wê bi zêdeyî wê bi têngînek teknikî re wê pêşkeve. Minaq wê teknolojiya ku wê pêşkeve wê di dewama wê de wê çawa wê ji wê re wê temenê wê çêbikê wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê li wê bihizirê bê. Di awayekê de wê pêşketina teknik û teknolojiyê wê weke şaxekê zanistî wê pênasebikê û wê di çerçoveya zanistên positiv de wê dikarê wê di rengekê de wê kifşbikê û wê di

dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê di renekê de wê karibê wê werênê ser ziman. Wê di wê nûqteyê de wê, teknik û an teknoloji wê di renekê de wê di wê de wê di demên hemdem de wê hin bi hin wê şoreşek bi zanistî û hwd wê were kirin. Wê teknik wê pêvajoyên wê yên pêşketinê wê di awayekê de wê di dewama kifşkirin û pêşxistinên demên berê de ku wê bibê re wê di renekê de wê bibin. Di wê temen de wê, tiştên ku ew wê weke bi destî dihên bikarhanîn û weke jiyane mirov hesan dikin û hinekê jî wê weke sofistika dikin wê di renekê de wê bi wê re wê di şewayekê de wê weke ku wê pêşkevin. Di wê çerçoveyê de wê di renekê de wê karibê wê di dewama wê de wê bi wê re wê di renekê de wê fahmbikê û wê karibê wê di wê temenê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman.

Mijare teknikê wê weke di çeroveyek zanyarî de wê pêşketina wê bi zanina şenber û positivi re wê bibê û wê di wê temenê de wê bi têngîna salixkirinên wê û derxistinên weke bi darêjkên wê re wê di şewayekê de wê weke ku wê bibê. Ev wê weke aliyekê ku wê ne tenê wê ji zanistên din re wê temenekê pêşketinê ê xort wê biafirênê wê her wusa wê di nava jiyane de jî wê temenekê bi wê rengê ê jiyani wê bi jiyane mirov re wê weke ku wê biafirênê. Wê di wê temenê de wê teknik wê di sazûmankirina jiyane xwe de mirov wê ji wê sûdbigirê wê bi wê re wê di renekê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê bibê xwediyê pêşxistinên ku ew dikê. Di wê temenê de wê ev wê bi wê re wê di renekê de wê weke ku wê derkeve li pêş. Teknik wê pêşketinên wê piştî ronasanê û pê de wê bi awayekê şoreşî wê bibê. Wê di wê temenê de wê çêkeriyên bi teknikî ên weke ku wê nigarvanên weke Da-vinci û hwd wê di xabatên xwe de wê bidina diyarkirin wê karibê weke minaq wê werênê ser ziman. Ev wê ne ji ber ku wê kifşkirinekê wê di xwe de wê bihawênin û an wê ne hawênin bê. Wê ji ber ku wê di wê demê de wê weke destpêkekê wê xwe bi wê re wê bide diyarkirin wê êdî wê giring bê. Di wê temenê de wê ev wê bi wê re wê, di wê temenê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê di renekê de wê weke ku wê di şewayekê de wê xwe bi wê re wê di renekê de wê weke ku wê bide diyarkirin. Zanist û teknik wê di wê temenê de wê weke du aliyên ku wê di çerçoveya zanistên positivî de wê bi têngînek temenî a ku ew wê ji hev re wê bidina çêkirin re wê karibê wê di renekê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê di dewama wê de wê bi wê re wê di reng û awayekê de wê karibê wê fahmbikê û wê karibê wê di şewayekê de wê di dewama wê de wê, bi wê re wê di renekê de wê fahmbikê û wê karibê wê werênê ser ziman.

Di mijare têtîna felsefey, zaninin û teknikê de wê dema ku em bi têtînek têteti wê li wê bihizirin wê ji wê demê û pê de wê weke ku wê destpêkek giring wê xwe di rengekê de wê bide dîyarkirin. Salixkirinên bi têtîna fizikê, mantiqê, metamatikê û zanistên din ên positifî û hwd wê di rengekê de wê ji hev re wê weke temenekê pêşketinê wê hem biafirênin û hem wê bi hev re jî wê pêşkevin.

Ev jî wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê di dewama wê de wê di rengekê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê di dewama wê de wê bi wê re wê di rengekê de wê li wê bihizirê û wê karibê wê di wê temenê û awayekê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê di wê çerçoveyê de wê di şêwayekê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê karibê wê werênê ser ziman bê.

Wê jî wê dikarê wê di rengekê de wê bi wê re wê werênê ser ziman ku wê, di wê temenê de wê bi têtîna zanistê re wê bi teknikê re wê weke pêşbaziyan ku wê bi pêşketinê re wê bi hev re wê bibin û wê weke 'şerên zanistî' û hwd jî wê di rengekê de ku wê karibê wê pênasebikê wê di wê çerçoveyê de wê êdî wê temenê wê weke ku wê biafirê.

Gotina şerê zanistî wê ji wê aliyê ve wê hinek fêrsên fahmkirinê ên ku wê weke ku ew pêşxistin ku ew werina fahmkirin wê hebin. Di wê temenê de wê di wê nûqteyê de wê mijare teknikê wê bi wê re wê bi pêvajoyên wê yên pêşketinê bê, zanina wê bê, têtîliyên bi zanyarî û teknikê ên bi pêşketina mirov û hwd bin wê karibê wê di wê temenê de wê di rengekê de wê bi wê re wê di rengekê de wê bi wê re wê karibê wê li wê bihizirê û wê di dewama wê de wê bi wê re wê di rengekê de wê karibê wê werênê ser ziman bê.

Wê jî wê, di rengekê de wê karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman ku wê mijare tenikê û zaninê wê têtîliya wê ji du aliyan ve wê bi wê re wê karibê wê fahmbikê. Yek wê ji aliyê têtîna zaninê û darêjkkirina wê ve bê. Ya din jî wê ji aliyê têtîna teknikê û bi fahmkirinên wê û bi zaninna wê re wê pêşdeçûnyina bi wê re bê. Di wê temenê de wê ev wê weke du pêvajoyên fahmkirinê û pêşketinê ên bi wê ên bînavber ku wê di rengekê de wê xwe bidina dîyarkirin ji bin. Wê di wê temenê de wê ev jî wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê di rengekê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê di rengekê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê di çerçoveyê de wê, di şêwayekê de wê bi wê re wê karibê wê fahmbikê û wê di wê temenê temenê de wê di şêwayekê de wê werênê ser ziman bê.

Di mijare t kiliya teknik    zanin  de w  weke aliyekê w  y  giring w  ji du aliyên ve w  p w stiya t ketina li fahmkiirna w  heb . Yek w  ji aliy  pêvajoyên d rok , antropolojik , erkolojik    kirdey    hwd  n bi zanina dem n ber    pêvajoyên w  re b . Ya din j  w  di w  temenê de w  li ser pêvajoyên p sketi   fahmkirina w  re w  bi awa   darêjkên n    reng   awayên n    hwd re ku w  bi w  re w  li w  t bigihj    w  bi w  re w  p xistin n n  w  bi awayekê positiv    hwd re w  weke ku w  p sbix . Di w  temenê de w  di renekê de w , bi zanina positiv  ku mirov w  bi w  re w  li w  bihizir  w , di w  temen  de w   awa w  di renek  de w  weke ku w  di renek  de w  p skeve w , bi w  re w  karib  w  di dewama w  de w  li ser w  bisekin . Ber ku w  zanin n positiv  w  di w  temen  de w  bi zanist  w   awa w  çerçoveyek w  ya fahmkirin  w  heb  w  weke ku w  p w st b  ku ew di awayek  rast   ba  de ji w  aliy  ve ew weke ji hev b  derxistin   an derhan n. Ev j  w  weke aliyekê w  y  din   giring b  ku mirov w  karibê w  di dewama w  de w  bi w  re w  di w  temenê de w  bi w  re w  li w  bihizirê   w  werênê ser ziman b . Di w  n qtey  de w  teknik w  pi ti ku ew w  weke navendek fahmkirinê w  bib  w  di w  de w  kif kirin n n  w  bi awayekê weke di d menek  b s nor de w  di awayekê de w  bi w  re w  bib . Di w   er ovey  de w  bi w  re w  weke aliyekê w  y  ku mirov w  karibê w  di w  temenê de w  li w  bihizirê. Zanin   teknik w  di w  temenê de w  bi zanyar  w  temenekê  awa   fahmkirinê w  bi w  re w  bib  w  karibê w  di dewama w  de w  bi w  re w  di  ewayek  de w  bi w  re w  di dewama w  de w  hinekê din w  li w  bihizirê   w  werênê ser ziman b .

Di mijare t g na teknik   zanin  de w  weke aliyên w  y n giring w  bi fêrsên fahmkirinê  n li ser t g na fizik    hwd re w  bi w  re w  were d tin ku w  li w  were l  hizirkirin. Felsefeya ku w  di w  dem  de w  p skeve w  z dey  w  di temenek  zanyar  de w  z dey  w  bi t g n n weke y n ku w  di w   er ovey  de w  di renek  de w  bibin w  karibin w  di dewama w  de w  werina fahmkirin   werina ser ziman. Di w  temen  de w  di renek  de w  weke aliyek  w  y  din   giring w  karib  w  fahmbik    w  werênê ser ziman.

W  j  w  dikarê w  direnekê de w  werênê ser ziman ku w  di  er oveya zaninên positiv    xwezay  de w  di renekê de w  p sketin n bi t g na zaninên fizik , metamatikê, mantiq    hwd re w  di renekê de w  di w  temenê de w  p sve  n n giring w  bi xwe re w  wer nin. Weke ku me li jor w  han  ser ziman w   awa ku w  di renekê de w 

weke aliyekê wê yê giring wê di miajre têgihên weke yên bi felsefeya fizikê û hwd re wê di rengekê de wê pêşkevin. Pêşketinên zanina demê wê di rengekê de wê hin bi hin wê di şêwayekê de wê bi ber rewşek weke ya salixkirinên bi awayekê ku wê di şêwayekê de wê çawa ku wê di rengekê de wê didewama wê de wê bi wê re wê di şêwayekê de wê bi wê re wê di rengekê de wê weke ku wê bibê bê.

Wê jî wê dikarê wê di rengekê de wê di dewama wê de wê di şêwayekê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê çawa ku wê bi wê re wê di şêwayekê de wê were diyarkirin. Pêşketinên bi zaninên positîv re wê di rengekê de wê karibê wê pêşî wê ji du aliyên ve wê fahmbikê. Wê aliyê pêşî wê weke bi têkiliya nava wan û bi wê têkiliyê ku wê temenekê afriner wê bi wê re wê çawa wê were diyarkirin bê. Di wê temenê de wê, minaq têkiliya zanistên fizikî ên bi teknikî û yên biolojîkî wê ji wê aliyê ve wê karibê wê di rengekê de wê werênê ser ziman. Di temenê kifşkirinên biolojîkî û hwd de wê di wê temenê de wê têkiliyek fahmkirinê a bi wê girêdanê ku mirov wê karibê wê fahmikê wê ji aliyekê ve wê hebê.

Minaq wê jî wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê zaninên civakî wê di wê çerçoveyê de wê çawa ku wê di rengekê de wê pêşketina wan wê derkeve li pêş bê. Wê di wê temenê de wê li ser temenekê xwezayî û positîvî wê bi hizirkirinên wan re wê di wê temenê de wê ji aliyekê ve wê bi encamên wê yên giring wê karibê wê di wê temenê de wê bi wê re wê li wê bihizirê. Ew jî wê di wê temenê de wê di şêwayekê de wê karibê wê bi wê re wê li wê bihizirê.

Wê jî wê dikarê wê di rengekê de wê werênê ser ziman ku wê têgîna civakî wê xwe di rengekê de wê di wê temenê de wê bi awayekê hemdem wê hin bi hin wê weke ku wê biafirênê. Wê ji çerçoveyên teolojîkî û metafizikî û hwd wê di rengekê de wê dîrkeve. Wê di wê temenê de wê bi wê re wê bixwezê ku ew wê di rengekê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê di rengekê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê werênê ser ziman.

Di wê demê de wê zaninên metafizîkî û teolojîkî wê pêwîstî bi wê bînin ku ew di temenekê mantiqî ê demê de ew ji nûve werina şîrovekirin. Şîroveyên kant wê di rengekê de wê di wê temenê de wê karibê di rengekê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê karibê wê di dewama wê de wê bi wê re wê werênê ser ziman. Ev jî wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê karibê wê, didewama wê de wê bi wê re wê di şêwayekê û awayekê de wê bi wê re wê werênê ser ziman bê.

Wê jî wê di renekê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê kant wê weke ku wê ji şenberîya têngîna humê wê bixwezê ku ew sûdbigirê û ew wê têngihên xwe yên di derbarê rewîst û an metafîzîkê û hwd de ew li ser temenek gerdûnî wê bi temen bikê û wê bînenê ser ziman. Mantiqê kant wê hinekê jî wê di wê temenê de wê di şewayekê de wê li ser têngîna têkiliya fenomenî a bi fahmkirinên wê re ku wê di renekê de wê bixwezê ku ew wê bi wê re wê werênê ser ziman bê.

Di warê hizirkirinên têngînenê empirîkî û positivî de wê têkiliyek giring wê bi fahmkirinê re wê di wê temenê de wê were pêşxistin. Wê têkiliya fahmkirina jiyane û rewşên wê weke aliyê pêşî ku wê bi wê re wê di renekê de wê bi wê re wê di şewayekê de wê weke ku wê were lê hizirkirin û wê di dewama wê de wê bi wê re wê were lê hizirkirin. Di awayekê din de jî wê ev têkiliyên xwezayî wê di renekê de wê ya heyî wê weke ku ew di dîmenekê de wê çawa wê dênê li pêşîya ya ne diyar û weke ne hayî bi têngînek hebûnî û bi wê were lê hizirkirin wê bibê.

Di wê temenê de wê piştî sedsalên 18'în û pê de wê felsefeya zanîne wê di renekê de wê li ser wê cihêkirina nava du aliyên weke yên bi hizirî û hwd re wê herê cihêkirinek dîrokî. Di wê temenê de wê lêpîrsînên weke li ser têngîna idealismê û an metalyalismê ku wê bi têngîna wê li şûn bûjenê wê aqil wê were û an wê idealism wê bibêjê ku wê bûjen wê li şûn aqil wê were û wê di wê temenê de wê li hemberî hev wê kevina nava argûmankirinê û ji wê re dîtina birhanan weke ji hizirkirinên xwe re wê di wê temenê de wê weke aliyekê ku wê bi wê rengê hizirkirinê ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê di dewama wê de wê werênê ser ziman bê.

Di wê nûqtayê de wê mijare pêşveçûnên hizirî wê di renekê wê pêşî wê temenekê hizirkirinê ê mekanîkî wê weke ku wê bi xwe re wê di şewayekê de wê biafirênê. Di wê temenê de wê têngînak mekanîkî û ya heyîna zindiyî ku ew heya wê di wê temenê de wê di renekê de wê weke ku wê di şewayekê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê, di renekê û awayekê de wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman bê.

Di wê temenê de wê dikarê wê di renekê din de wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman ku wê têngîna hizirkirinê a ku wê di wê çerçoveyê de wê bi wê re wê li wê bihizirê wê ew bê ku wê çawa wê di nava ya heyî û aqilê bi ya heyî re wê di wê temenê de wê bi wê were ser ziman re wê di wê temenê de wê di nava

pêvajoyek fahmkirinê de wê bi wê temenê wê yê fizikî û hwd re wê were lê hizirkirin.

Pêvajoyên felsefeya teknikê wê dema ku em li vir bi gotin bikin û wê di rengekê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê werênina ser ziman wê demê mirov dikarê wê di rengekê de wê bi wê re wê di şêwayekê de wê fahmbikin û wê werênina ser ziman ku wê li ser têkiliya wê ya bi karhanînê, funksiyon û aliyên wê yên weke wê û hwd ku wê bi têgîna sedemê û an encamê û hwd re wê taqabûlî wê bikê û hwd re wê di rengekê de wê weke ku wê bi wê re wê di şêwayekê de wê bihizirê û wê karibê wê werênê ser ziman.

Wê jî wê di rengekê de wê karibê wê, didewama wê de wê bi wê re wê di şêwayekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê karibê wê, di wê temenê de wê werênê ser ziman ku wê felsefeya teknikê û an ku em bi gotinek din wê werênina ser ziman ya teknolojiyê wê di wê temenê de wê diwê rengê de wê karibê wê bi awayekê fahmkirinê wê di pêvajoyên wê yên bûyinê de wê bi têkiliya wê ya fahmkirinê û hwd re wê di awayekê pirrali de wê fahmbikê. Ji xwe wê rewşa heyina heyî bi teknikî û hwd wê di pêvajoye wê ya fahmkirinê de wê weke xwediyê rewşek komplike ku mirov wê karibê wê di rengekê de wê bi wê re wê di şêwayekê de wê li wê bihizirê û wê karibê wê di dewama wê de wê bi wê re wê di şêwayekê de wê bêtê ser ziman. Di wê temenê de wê, aliyê pêşî bi pirsên weke ew çû ya û hwd re wê were fahmkirin. Ya duyem wê bi pirsên li ser karigeri û an funksiyonaliya wê re wê bibin ku ew çawa wê were bikarhanîn û çî dikarê bi wê bibê û hwd re bê. Di dewama wê de wê aliyên wê yên din wê bi têkiliya encamên aliyê pêşî û yê aliyê duyem bi fahmkirinê û bi wê têkiliyê rewşa fahmkirinê a ku ew li wê dihê gihiştin wê weke aliyên wê yên ku ew wê di dewama wê de wê bi fahmkirinê û pêşxistina fahmkirinê û hwd re wê di rengekê de wê xwe di wê temenê de wê weke ku wê bide dîyarkirin. Ev jî wê weke aliyên wê yên ku mirov wê karibê wê di wê temenê û rengekê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê di şêwayekê de wê karibê wê werênê ser ziman bê. Wê jî wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijare zaninê û rewşa wê ya fizikî a heyî di fahmkirinê de wê bi kombinyona ku ew hev temem dikê re wê xwe di têgînek ahengî de wê bi wê re wê bikê ku ew bide dîyarkirin. Ev wê weke aliyekê ku wê pêşî wê bi wê re wê li wê bihizirê bê. Lê ev pêvajo ku wê di nava pêvajoyek ku ew dayimî pêşdikeve û ya gûharinê de were hildan li dest wê ew jî wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê karibê wê bi wê re

wê ji aliyekê din ve wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman bê.

· · ·
Bi fahmkirina zanin û teknikî û zanistên positifi ku wê bi wê re wê pêşkevin

Di dewama wê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê zaninên demê wê piştire wê hin bi hin wê weke ku me li jor wê hanî ser ziman wê bi ber dem û rewşên zanina xwezayî a şenber ve wê di renekê de wê herin. Wê lêgerîna li zanina şenber û zelal wê bi wê re wê di demê de wê êdî wê hin bi hin wê weke ku wê bibê. Di wê çerçoveyê de wê felsefe wê di wê temenê de wê di renekê de wê pêşveçûnên nû wê bi zaninên weke rasyonali, empirismê, mantiqê û zanistên fizikî re wê di renekê de wê bijî.

Lêpîrsênên li ser fizikê û zanistên fizikê re wê di renekê de wê were dîtîn ku wê derkevina li pêş. Di wê temenê de wê di renekê de wê bi wê re wê di şewayekê de wê weke ku wê xwe bide dîyarkirin. Ev jî wê weke aliyekê wê yê din ê giring bê ku mirov wê karibê wê di dewama wê de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Di demên hemdem de ku wê weke demêmn ku wê piştire wê werin de wê dema ku wê bahsa zaninê û teknikê wê werê kirin wê bi hev re wê weke cotek û an rewşek ku hevling ku wê bi hev re wê di renekê de wê werina li wan hizirkirin bê. Teknik wê hinek fêrsên zaninê ên weke ku wê di wê temenê de wê bi encamên wê yên şenber û hemdem wê di zikhev de wê bi wê re wê weke ku wê were lê hizirkirin û wê di wê temenê de wê di renekê de wê bê hanî li ser ziman. Di wê temenê de wê di renekê de wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê karibê wê di dewama wê de wê bi wê re wê di renekê de wê karibê wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê di dewama wê de wê bi wê re wê werênê ser ziman bê.

Wê jî wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijare zaninê û teknikê de wê weke aliyekê wê yê din jî wê teknik wê bi fêrsên wê yên fahmkirinê û bi wê pêşketinê re wê weke aliyekê ku wê bi formulekirin û an bi darêjkkirina zaninê ve girêdayî wê di renekê de wê were hizirkirin bibê. Di wê çerçoveyê de wê mijare zaninê wê direnekê de wê weke aliyekê wê yê giring ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê di wê temenê de wê bi wê re wê li wê bihizirê bê.

Wê jî wê di wê temenê de wê karibê wê fahmbikê ku wê mijare zaninê û teknikê wê di serî de wê weke ku me li jor wê li deverekê wê hanî ser

ziman wê ji du aliyan ve wê karibê wê di destpêkê de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman. Yek wê weke aliyê ku ew wê bi wê pêşdikeve û dibê bê. Ya din jî wê bi pêvajoyên wê yên pêşketinê ku wê li ser wê re wê bi navaroka wê û fahmkirinê û alimandinên bi wê pêşketina teknikî û karhanîna wê û ji wê sûdgirtinên cûr be cûr ku wê bi wê re wê were lê hizirkirin bê. Di wê temenê de wê mejiyekê teknikî ê zanyarî wê di wê temenê de wê hin bi hin wê biafirê. Wê têngîhek teknikî wê di regekê de wê weke aliyekê wan ê giring wê bi têngîhek fenomenî wê di meji de wê cih bigirin û wê bii xosletî wê bi aliyên wê yên din ên weke mazinbûnê, rengbûnê, şewayên din ên weke bi darejkê weke bi giranî û an sivikbûnê û hwd re jî wê di regekê de wê were lê hizirkirin. Ev wê weke xosletna têngîna darêjkê ên bi heyina fizikê ku ew dibê re jî bê.

Di regekê de wê teknik wê di regekê de wê weke karigerî û an rewşek afirandinê a bi aqil wê bi xwe re wê biafirênê. Ber vê yekê wê weke aliyekê wê yê giring wê biafirênê ku mirov wê di regekê de wê bihizirê û wê fahmbikê. Wê kursiyek û an mekineyek wê li ardekê ku ew li wê bacan û cûreyên din ên fêkiyan û an şîniyan dihê çandin û ew şîn dibin wê weke wan li wê şîn nebin û ne bin. Ew wê weke aliyê ku wê di afirandina wê de wê werê hizirkirin ku ew wê çawa wê were çêkirin bi pêşnûma û an pêşdîtina wê re. Piştî wê weke têngînek bi aqilî ku ew wê were pirezekirin wê di regekê de wê li holê wê bisekinê.

Lê her afirandin wê piştî ku ew bi teknikî di wê temenê de ew bû û pê de wê çî têkiliya wê bi wê hizra ku ew wê dibê wê bi wê re wê bimênê wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê karibê wê li wê bihizirê û wê ji aliyekê din ve jî wê fahmbikê bê. Wê her tişt wê bi serê xwe wê bi heyina xwe fizikî-bûjenî û hwd re wê bibê û wê karibê wê di wê temenê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê karibê wê werênê ser ziman bê. Ev wê di rewşa zaninê de wê weke têngînek positivî wê bi xwe re wê, di regekê de wê bide dîyarkirin. Di wê temenê de wê di têngîna aqiliya wê de wê weke aliyekê wê yê din ku me gelek caran wê berê hani ser ziman wê di wê temenê de wê çawa ku wê weke aliyekê wê yê din wê ew minaq hizra kursi wê weke xwe wê hertimî wê weke têngînekê wê bimênê. Di wê nûqteyê de wê dema ku ew kûrsî wê ji wê bibê wê gotina kursî wê weke razber bimênê. Ew tişt ku ew bû wê bi serê xwe wê ji wê cihê bibê. Piştî ku ew kursi bû wê karibê di regekê din de ne weke wê kursiyek din were çêkirin. Du kursiyên ne weke hev jî wê hizra kursi wê ku ew werina derhanin wê di wê temenê de wê di regekê de wê weke têngîna razberiya kursi wê bi wê re wê bide

dîyarkirin. Ev wê di renekê de wê bi têtînên din re jî wê di wê temenê de wê di şewayekê de wê weke ku wê karibê bi wê re wê li wê were lê hizirkirin.

Wê jî dikarê wê di dewama wê de wê bi wê re wê werênê ser ziman ku wê mijare têtîna salixkirinê wê di wê temenê de wê bi pêkhatinê ve jî wê ji wê aliyê ve wê weke ku wê girêdayî bê. Lê her pêkhatin wê weke afirandîna bê û wê di wê temenê de wê her afireandin wê weke çêkirinekê bi çêkerî bê û wê bi xwe re wê şewayekê darêjkê cihê bi xwe re wê bide dîyarkirin.

Di wê nûqtayê de wê ya ku wê were ditin di nava têtîna zanînê û teknikê de wê weke bi têtînek afriner a bi pêvajoya pêşketinê a weke di têtîna aqilê vegûhar ku wê weke bi rêgezek pêşdeçûyinê a ku wê weke di renekê haraklît çerçoveya wê şîrovedikê û wê dihênê ser ziman de wê weke ku wê bibê. Ev wê di wê rengê de wê bi mijare têtîliya zanînê û teknikê re wê bi wê re wê xwe di renekê de wê weke ku wê bide dîyarkirin. Di wê nûqtayê de wê têtîliya nava zanînê û teknikê wê weke têtîliyêk wê di aslê xwe de wê hinekê wê weke komplike bê. Wê di wê temenê de wê çendî ku ew hat ji hev derhanîn wê weke ku wê di renekê de wê bi wê re wê weke di şewayekê de wê xwediyê renekê afirandinê de wê encamên xwe wê bide dîyarkirin.

Piretizekirinê bi aqil û an zanînê wê di renekê de wê aliyekê wê yê çêkerî-teknîkî wê di renekê de wê bi wê re wê bi positîvî wê hebê. Ji wê aliyê ve wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê di renekê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Wê jî wê dikarê wê di wê temenê de wê ji aliyekê ve wê bi wê re wê werênê ser ziman ku wê mijare têtîna aqil û zanînê û encamên wê ku wê bi wê re wê werina diyarkirin wê ew dîyarkirin ku wê çawa wê bi awayekê çêkerî-teknîkî wê xwe bide dîyarkirin wê bi wê re wê xwe bide dîyarkirin. Di wê temenê de wê gotina teknikê wê bi çerçoveya wê ya hizirkirinê re wê zêde berfireh bê. Wê karibê wê di wê temenê de wê bi wê re wê di renekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê karibê wê di dewama wê de wê, bi wê re wê di renekê de wê weke ku wê karibê wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê di wê temenê de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Wê jî wê di wê temenê de wê dikarê wê bi têtîna têtîliya gotina zanînê û teknikê re wê di wê temenê de wê karibê wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê. Di destpêkê de wê di pêvajoyek weke ya xwe

bixwe afirandinê wê têtîliya nava têtîna zanînê-teknîkê de wê di rengekê de wê xwe bide diyarkirin û wê di wê temenê de wê karibê wê hinekê din wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê weke aliyekê wê yê giring wê di wê awayê wê de wê li wê bihizirê û wê werênê aser ziman bibê.

Têtîna zanina teknîkê wê di rengekê de wê aliyekê zanînê wê bi xwe re wê bi gotin bikê. Wê aliyê zanînê ê ji têtîna teknîkê ku wê bi dîtbarî û fahmkirina bi wê û an ji wê ku wê di rengekê de wê ji wê were girtin û hwd re wê di rewşekê û awayekê de wê weke ku wê bi wê re wê li wê were lê hizirkirin û wê karibê bi wê re wê li wê bihizirê. Ev ali wê weke aliyekê zanyarî ê positiv wê bi serê xwe wê di wê çerçoveyê de wê karibê wê li wê bihizirê û wê di wê temenê de wê di rengekê de wê fahmbikê. Ew wê pêvajoyên wê yên fahmkirinê wê di wê temenê de wê çawa wê bibin û wê biafirin wê karibê wê, di rengekê de wê li ser temenekê zanina positivî û pêvajoyên wê yên afrînê re wê di rengekê de wê karibê wê di wê temenê de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Di çerçoveya têtîna çavkaniyên bi têtîna zanin û teknîkê re wê di wê temenê de wê di nava çerçoveya fahmkirina wê bi mijare şenberî û razberiya wê û an pretizekirina wê û hwd ve wê weke hinek aliyên wê yên ku mirov wê karibê wê li ser wê bisekinê wê bibin. Di wê temenê de wê di mijare têtîna teknîkê de wê di rengekê de wê çawa wê karibê wê were fahmkirin wê di aslê xwe de wê bi serê xwe wê weke mijare zêde giring wê di çerçoveya aqilê positivî de wê xwe bide diyarkirin û wê li ser wê were sekin in.

Di çavkaniyekê de wê weke ku wê di bi hesanî wê di dîmeneekê de wê were fahmkirin ku wê weke çavkaniyek wê ya bi bûjenî ku ew wê weke ji wê were dîtbarkirin û bi wê re were fahmkirin wê nebê. Di wê temenê de wê bi referansên ji nava têtîna zanînê û fahmkirina wê di rengekê de wê weke bi awa, şenber û reng û dîyarkirina wê re wê di şewayekê de wê xwe bi wê re wê bide dîyarkirin. Di wê temenê de wê di şewayekê de wê, afirandinek wê weke bi wê pêjna ji wê ku ew wê weke di nava wê têtîna znainê de wê weke ji wê dihê derhanîn di temenê weke bi darêjkkirin û hwd re wê xwe bide dîyarkirin.

Her tiştek wê weke bi di wê temenê de ku wê bi wê re wê wer afirandin wê karibê wê weke tiştekê ku ew piştî wê di rengekê de ew bibê temenê fahmkirinên din jî di dewama wê de wê pêvajoya fahmkirinê a ji wê dikarê wê bi şibînê darekê ku ew wê pêşî wê weke şitlekê bê û wê piştî

wê çawa mazin bibê û wê çiqilên wê rû bidin. Wê di wê temenê de wê pêvajoya wê dikarê wê di wê temenê de wê fahmbikê ku wê dema ku ew weke têtînek şenber û dîyar hat formulekirin û bi darêjkî afirand û pê de wê weke têtînek teknikî wê bibê. Piştî ku ew bû wê çawa wê têtîliya wê bi wê hizra ku ew bû re wê bibê? Wê weke ku wê bi serê xwe wê bibê. Wê weke ku wê têtîliya wê bi wê re wê nebê wê dîmenekê fahmkirinê û hinek fêrsên wê jî wê bide dîyarkirin.

Minaq wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê dema ku ew formulekirin hat kirin û teknikiya wê hat kirin û pêşxistin wê gelek funksiyonên ku ew piştî li ser wê re werina kifşkirin ku ew di destpêkê de nebûn di hiş de wê bêt li hiş û mirov wê bi wê re wê ew wê kifşbikê. Di wê temenê de wê ev wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê karibê wê di dewama wê de wê bi wê re wê fahmbikê ku wê pêvajoya wê ya fahmkirinê wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirî û wê karibê wê di wê temenê de wê li wê bihizirê û wê fahmbikê bê.

Di wê temenê de wê di dewama wê de wê ev funksiyon wê weke aliyên ku ew di wê de wê weke ku ew li ser wê awayê wê re wê di rengekê de wê weke ku ew hebê û sergirtî û an weke nediyar bê wê di wê de wê di rengekê de wê xwe bi wê re wê bide dîyarkirin. Wê jî wê di rengekê de wê, dikarê wê bi wê re wê fahmbikê û wê werênê ser ziman ku wê mijare salixkirina wê di wê temenê de wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê karibê xwe di dewama wê de wê bide diyarkirin.

Wê jî wê di wê temenê de wê dikarê wê fahmbikê ku wê mijare têtîna wê formulekirinê wê awa, reng, şewa û xosletên wê yên bi wê rengê ku mirov wê karibê wê di wê temenê de bi wê re wê li wê bihizirê wê, di rengekê de wê xwe di dewama wê de wê weke ku wê karibê bide dîyarkirin. Wê di wê temenê de wê ev wê weke aliyekê wê yê giring bê ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê xwe bide dîyarkirin. Wê jî wê dikarê wê direngê de wê fahmbikê ku wê mijare salixkirina wê di wê temenê de wê xwediyê rengekê de fahmkirinê bê. Wê jî wê dikarê wê bi wê re wê di rengekê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê karibê wê werênê ser ziman bê.

Di mijare salixkirinê bi wê têtînê re wê di rengekê de wê piştî wê di dîmenekê weke bi nitelik, xoslet û têtînên weke teybetmendî wê weke aliyên wê yên din ku mirov wê karibê wê di dewama wê de wê bi wê re wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê din yê giring ku mirov wê karibê wê li wê bihizirê bê. Ev wê weke aliyên wê yên din bê ku wê li ser

nitelik, xoslet û teybetiyên wê re wê meji wê bi dest kifşkirinên ku ew wê bi wê re wê di rengekê de wê weke ku wê êdî wê bi wê re wê di rengekê de wê bikê wê di dewama wê de wê weke ku wê bibê.

Wê jî wê, dikarê wê di rengek de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê di dewama wê de wê bi wê re wê di rengekê de wê fahmbikê û wê karibê wê di wê temenê a awaye de wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê di wê çerçoveyê de wê fahmbikê û wê karibê wê werênê ser ziman bê.

Wê jî wê di wê temenê de wê di rengekê de wê karibê wê werênê ser ziman ku wê mijare salixkirinên bi têtînekê re wê di wê temenê de wê mijare rewşa ya teknîkî û an weke têtînekê mekanîk ku ew heya êdî wê di wê temenê de wê bibê. Ew bûyin wê dema ku em wê li ser wê çavkaniya wê ya ku ew ji wê weke hati lê ghiştin ku em bihizirin wê dikarin wê pirsê wê bikin. Wê dema ku em ghiştina wê formulekirinê wê bi wê re wê, bi derfet bê ku wê tenê piştî wê tenê bi wê awayê, rengê, darêjkê û hwd re wê tenê wê formulekirinê û hwd wê tenê wê karibê were lê ghiştin? Bêgûman wê di wê temenê de wê ev wê karibê wê bide diyarkirin ku wê çawa wê weke aliyekê wê yê din ê giring ku wê di dewama wê de wê bi wê re wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê giring ku mirov wê karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Di wê nûqtayê de wê di mijarê têtînekê de wê tiştêkê wê weke pêdendi ê ku mirov wê di wê temenê de wê teqez wê weke wê bibê û an wê di wê temenê de wê encamê wê bi wê re wê werênê li holê wê nebê. Di wê temenê de wê ew ahenge ku ew bi wê hat ghiştin li wê encama weke formulekirina pêşî wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê din bê. Wê tenê di wê nûqtayê de ew wê weke aliyek bê. Piştî ku ew afirî û pê de wê di wê nûqtayê de wê weke têtînek ku ew wê dervî wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê giring ku wê di dewama wê de wê bi wê re wê di şêwayekê de wê weke ku mirov wê karibê wê di dewama wê de wê bi wê re wê di şêwayekê de wê weke aliyekê wê yê giring ku mirov wê karibê wê bi wê re wê li wê bihizirê bê.

Piştî wê formulekirinê bi teknîkî wê ew wê weke heyinek bûjenî, fizîkî û an mekanîkî û hwd ku wê jiwê gavê biavêjê û wê bi çavkaniya wê re wê weke wê were ghiştin li têtînekê. Di wê nûqtayê de wê di nava wê têtîna ku wê were lê ghiştin û ya ku ew pêşî ew pêvajoya formulekirinê ku ew ji wê bûya wê karibê wê bi hev re wê bide şibandin? An jî wê karibê weke hev bê dayin diyarkirin? Di aslê xwe de wê weke aliyekê wê yê giring wê karibê wê di wê nûqtayê de wê bi wê re wê werênê ser

ziman ku wê weke ku wê çawa wê derfet hebê ku ew wê weke li ser zanina pêşî re ku ew ji wê formulekirin hatiya kirin ku wê çawa ku wê bi derfet bê bi renekê din wê gihiştina formulekirinên nû û hwd wê di dewama wê de wê her formulekirin ku wê piştî wê ji wê were gihiştin têgînek zanyarî û hwd jî wê weke bi çerçoveya têkiliya bûjenê-zaninê û hwd re wê di wê temenê de wê ew jî wê karibê di xwe de cihêbûnekê bi wê temenê rengê wê bi wê re wê di şewayekê de wê bide dîyarkirin.

Ev jî wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê karibê wê di dewama wê de wê bi wê re wê di reng û awayekê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê di wê çerçoveyê de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. Ev pêvajoyê wê weke pêvajoyek komplike a ku mirov wê karibê wê di renekê û awayekê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê di wê temenê û awayê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê di wê temenê û şewayekê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê bê.

Wê jî wê dikarê wê di renekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê karibê wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê di renekê û awayekê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê di wê temenê de wê di renekê de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Wê jî wê di renekê de wê dikarê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman ku wê, di renekê de wê weke aliyek wê yê giring wê mijare fahmkirinê wê di pêvajoyên wê yên weke hem di dewama hev de wê werin û hem jî wê her pêvajoyê wê li ser ya din re wê çawa wê bi têgînek berfirehî wê di renekê de wê weke aliyek wê yê giring ku wê xwe di dewama wê de wê di şewayekê de wê weke ku wê bide dîyarkirin bê.

Di awayekê din de jî wê mijare zaninê û teknikê wê karibê wê di renekê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê di şewayekê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê werênê ser ziman. Di wê temenê de wê di pêvajoyên têgîna teknikê û zaninê de wê di serî de wê dikaribê wê ji dualiyên ve wê werênê ser ziman. Aliyê pêşî ku em gotina zaninê dênina pêşîya ya teknikê wê bi wê re wê werênina ser ziman bê. Ya din a dîyem jî wê dema ku em gotina zaninê dênina li şûn ya teknikê û wê bi wê re wê werênina ser ziman bê. Di wê temenê de me li jor wê hinekê wê bi hev re û di nava hev de ew hanina ser ziman. Lê di wê nûqtayê de wê weke ku wê di temenê van herdû gotinan de wê weke ku wê pêwîst ku ew hinekê din wê di renekê de wê li ser wê bisekinê û wê, di renekê de wê di dewama wê de wê wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman.

Di pêvajoya pêşî a hizirkirinê de em dikarin nûha hinekê li ser têtîna gotina zaninê û ya teknikê de wê werênina ser ziman. Ankû wê gotina zaninê dênina pêşîya ya teknikê û wê bi wê re wê li wê bihizirin. **Piştî** wê êdfî wê di dewama wê de wê bi aliyê wê yê din ê duyem re herin û wê di dewama wê de wê ji aliyê wê yê din ve wê werênina ser ziman. Wê jî wê di rengekê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê dema ku wê em gotina zaninê wê dênina pêşî wê encamên wê yên fahmkirinê wê di rengekê cihê de wê xwe di dîmenekê giştî yê fahmkirinê û gerdûniya wê de wê bi xosletên wê re wê bide dîyarkirin. Ji wê aliyê ve wê di rengekê de wê xosletên êqil wê di rengekê din ê teybet de wê karibin xwe di dewama wê de wê bi wê re wê di şêwayekê de wê weke ku wê karibê bide dîyarkirin. Wê jî wê di wê temenê de wê dikarê wê di dewama wê de wê bi wê re wê di şêwayekê de wê dikarê wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê bi wê re wê werênê ser ziman.

Wê jî wê weke aliyekê wê yê din jî wê dikarê wê di dewama wê de wê bi wê re wê di awayekê de wê karibê wê werênê ser ziman ku wê zanin wê dema ku wê bi awayekê em bi wê re wê dihizirin em bi awa, xoslet û teybetiyên wê re wê dihizirin. Ev hersê ali wê weke aliyna ku wê di mijare afirandinên me de wê di rengekê de wê bi wê re wê şêwayekê fahmkirinê wê bidina dîyarkirin. Di zane min de wê ev ali wê weke aliyekê afrîner wê xwe di şêwayekê de wê di mijare aqil de wê weke ku wê bide dîyarkirin. Minaq wê dema ku em di rengekê de em dibêjin emê tiştêkê wê bikin, Em hizirkirina wê dikin û em wê tiştê dikin. Em piştî dibêjin kiu me ew pêkhani. Wê dema ku em dibêjin me pêkhani wê demê em çawa dikarin wê di wê temenê de wê di rengekê de wê şîrovebikin û wê werênina ser ziman ku ew wê di wê temenê de wê bi wê re wê di rengekê û awayekê de wê karibê bibê. Ev jî wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê di rengekê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê di wê temenê û awayê de wê li wê bihizirê û wê karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Di wê nûqtayê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê xwe di dewama wê de wê weke ku wê bide dîyarkirin wê ew bê ku wê çawa wê, di wê temenê de wê di rengekê de wê di nava ya ku ew weke bi diyardeyî pêkhat û wê hizra ku ew weke pêkdihê de wê weke çawa wê têtîliyêk wê hebê wê weke aliyekê ku wê di wê nûqtayê de wê karibê wê di awayekê bê sînor ê afrîner de wê di wê nûqtayê de wê li wê bihizirê. Ev wê weke aliyekê wê yê din ê giring ku wê xwe di dewama wê de wê bi wê re wê di

şêwayekê de wê weke ku wê bide dîyarkirin. Minaq wê ev wê karibê wê were dîyarkirin ku wê çawa ku wê dema ku wê, deh kes ku ew heman hizrê wê weke pirezibikin wê dema ku ew wê bikin wê bi dîmen û dîtin û nerinên cihê wê karibin wê pirezibikin. Wê çendî wê weke ku ew pirezekirin wê di rengekê de wê ji aliyê her yekê ji wan dehan wê bibê jî lê wê dîsa wê her yek ji wan pirezekirina wê weke weke bi serê xwe wê bimênê û tîkiliya nava wê hizra ku ew wê were pirezekirin û wê pirezekirinê de wê tenê wê weke tîkiliyek epistemikî wê bimênê. Di wê temenê de wê di wê de wê hertimî wê karibê ew gûharin bibê. Wê weke wê nebê. Wê weke ku wê çawa wê her deh kes wê weke hev wê nekin. Di wê temenê de wê ev wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê din jî wê di dewama wê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê tîgîna salixkirinê wê di wê çerçoveyê de wê bii wê re wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê karibê xwe di dewama wê de wê bide dîyarkirin.

Wê jî wê dikarê wê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê di aslê xwe de ev rewşa weke ya dî dîmenekê azmûnî de ku wê bi wan deh kesan re wê were dîtin wê di rengekê de wê di her rewşên din ên nava tîgîna hizrê ku ew dihê pirezekirin û ya ku ew wê weke aliyekê wê yê din ê ku wê karibê wê di wê temenê de wê bi wê re wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê bi wê re wê li wwê bihizirê û wê di wê temenê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê karibê wê di rengekê û awayekê de wê di dewama wê de wê fahmbikê û wê karibê wê di reng û şêwayekê de wê di dewama wê de wê, bi wê re wê di rengekê de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Di awayekê de wê ev jî wê karibê wê fahmbikê ku wê rewşa hizirkirinên me yên bi rewşa kirinê re wê karibê wê di rengekê de wê bi wê re wê li wê bihizirê. Di wê temenê de wê mijare hizirkirinekê ji kirinekê wê dema ku em dikin wê çawa wê were kirin. Minaq em di nava hizre pirezekirinekê ku em pêşdixin û piştî wê pirezekirina ku me ew kir de wê weke tîkiliyek epistemikî bê. Lê ew wê rewşa wê hizra pêşî wê, pirezekirinê û hizra piştê ku wê ji wê rewşa pirezekirinê wê weke rewşa sêyem wê were girtin wê bi serê xwe wê weke aliyên ku em dikarin cihê ji hev weke hinek diyardeyna hildina li dest û werênina ser ziman bin.

Wê jî wê di rengekê de wê, dikarê wê werênê ser ziman ku wê di wê temenê de wê xwe di rengekê de wê bi wê re wê di awayekê de wê weke ku wê bide dîyarkirin. Wê di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê giring wê di wê temenê de wê karibê wê di rengekê de wê li wê bihizirê û wê di

wê temenê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê fahmbikê. Di mijare fahmkirinên me de wê di wê temenê de wê hertimî wê zêdebûn û pêşketin wê di nava wê cihêyiya nava hizirkirinê û pirezekirinê ku wê weke dualiteyekê wê xwe bide diyarkirin wê bi wê re wê di rengekê de wê bide dîyarkirin. Hizirkirinên me wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê karibê wê di wê temenê de wê bi wê re wê di rengekê de wê li wê bihizirê û wê karibê wê di wê temenê de wê, di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê di wê rengê û awayekê de wê di dewama wê fahmbikê.

Wê ji wê di rengekê de wê karibê wê fahmbikê ku wê çawa ku wê weke aliyekê wê yê giring wê xwe di dewama wê de wê bide dîyarkirin. Wê di rengekê de wê weke aliyekê din jî wê di şewayekê de ku wê ji hizra bûjen pêşîya hizir dihê wê gav wê were avêtin wê dîyarkirna pirezekirinê li ser wê rewşa hizra pêşîya wê ku ew wê weke wê were fahmkirin bê. Wê weke wê fahmkirin wê tenê wê weke dîmenekê hizirkirinê ê epistemikî ku wê piştî wê di wê temenê wê aheng û levhatina wê de wê weke bi hişekê wê were lê hizirkirin bê. Di wê temenê de wê li ser wê têngîna levkirinê de wê di nava wê de wê bi wê re wê di rengekê de wê weke ku wê bi wê re wê were lê hizirkirin. Ev wê di wê temenê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê karibê wê weke aliyekê wê yê din ê giring ku mirov wê karibê wê di dewama wê bi wê re wê karibê wê li wê bihizirê û wê di wê temenê de wê bi wê re wê werênê ser ziman bê. Di awayê têngîna levhatinê de wê di wê de wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring ku wê karibê wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê di wê temenê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê fahmbikê û wê di dewama wê de wê werênê ser ziman bê.

Weke aliyekê wê yê din ê giring wê mijare təkiliya hizrê û pirezekirinê wê bi aliyên wê yên weke levhatinê û hwd re wê di dîmenekê de wê were lê hizirkirin. Di wê nûqteyê de wê hem ew hizirkirin wê weke ku wê xwediye hinek xosletan de bê ku wê bi wê re wê were lê hizirkirin û di rengekê de wê weke aliyekê wê yê din ku wê di dewama wê de wê weke aliyekê wê yê din ku mirov wê karibê wê bi wê re wê fahmbikê û wê karibê wê werênê ser ziman. Ev jî wê weke aliyekê wê yê din bê ku wê ew rewşa pirezekirinê wê ji wê reşa hizrê û xosletên wê bi wê re wê xosletên hizirkirinê ku wê werina hizirkirin wê êdî wê weke hizrekê wê û an weke hizirkirineka bi wê rewşa pirezeyê wê di wê temenê de wê bi wê re wê di dîmenekê de wê weke ku wê bi wê re wê li wê were lê

hizirkirin. Ber ku mirov derbasê aliyê din ê duyem ê weke ji têtîna teknikê li hizirkirinê wê pêşî wê aliyê hizirkirinê û teknikê wê çawa wê di pêvajoyek afrîner de wê têtîliyê wê bi wê rengê wê bi hev re wê dênin wê karibê wê di awayekê de wê pêşî wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Di mijare têtîna aqilê teknikê de wê di rengekê de wê weke pêvajoyek wê ya teybet wê di rengekê de wê weke ku wê û pêvajoyên wê ya ku wê were fahmkirin wê di şewayekê de wê were fahmkirin. Lê ya ku wê weke ya aqilê ji têtînekê û bi formulekirina wê ku wê weke care pêşî wê di rengekê de wê weke ku wê ji wê rewşek were derhanin û wê weke teknikekê wê xwe di dewama wê de wê bi wê re wê bide dîyarkirin wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê bi wê re wê di şewayekê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê werênê ser ziman bê.

Wê jî wê di rengekê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê weke aliyekê wê yê din ê ku mirov wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê aliyê pêşî wê di şewayekê de wê, di rengekê de wê ji wê formulekirinê wê di şewayekê de wê bi wê re wê weke aliyekê wê yê afrîner wê xwe di rengekê de wê bi wê re wê di şewayekê de wê weke ku wê bide dîyarkirin. Di rewşekê de wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê karibê wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê giring ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê di rengekê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê karibê wê li wê bihizirê wê xwe di dewama wê de wê weke ku wê bide dîyarkirin bê.

Formulekirinek wê dema ku ew hat kirin wê weke ku ew hanina wê ya ser ziman wê karibê teqez wê tenê wê werênê ser ziman? Di wê nûqtayê de wê weke aliyekê ku wê zor bê ku mirov wê karibê wê bi wê rengê wê werênê ser ziman. Çendî ku wê bi xosletên wê re wê di levkirinekê û hwd de wê weke aliyekê wê yê ku ew dikarê were ser ziman jî bê.

Di rengekê de wê formulekirinek wê dema ku ew ji wê bû û ku ew pêkhat û pê de wê weke ku ew bi xwe û bi serê xwe weke ku wê ji wê têtînê cihê û serxwe wê weke ku ew hebê. Di wê temenê de wê di rengekê de em ku bi awayekê hesan wê minaq wê weke ku wê bihizirin ku ew di rengekê de were kirin û em wê weke wê darêjkê lê em di rengekê din de wê bi wê re wê fahmbikin wê weke ya hesan wê weke dîmenekê cihê wê xwe bi wê re wê bide diyarkirin. Di nava pêvajoyek demê de wê, hertimî wê di nava gûharinekê de wê weke ku wê xwe bi wê re wê di şewayekê de wê weke ku wê bide dîyarkirin.

Di formulëkirinekê de wê, dema ku ew hat kirin wê bi wê re wê di şêwayekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê bi wê re wê xwe di şêwayekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê bi wê re wê karibê bide diyarkirin ku ew bûya. Di wê temenê de wê piştî wê bi serê xwe wê di rengekê de wê di şêwayekê de wê weke aliyekê wê karibê wê li wê bihizirê. Minaq em dema ku em hizra masayekê em çêbikin û em li gorî wê masayekê çêbikin. Wê di wê masaya ku me çêkir de em piştî wê şîrovebikin û bi wê şîrovekirinê ji wê hizra ku em gihiştin wê bi wê re wê çendî wê di nava wê ya destpêkê de wê ahengek wê bibê? Yan jî wê diwê temenê de wê çendî wê karibê wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê karibê wê di wê temenê de wê bi serê xwe wê ji werênê ser ziman. Salixkirina wê masaya çêkirî wê bi wê re wê ji wê hizra ku ew bi wê bûya wê cihêyî wê bi wê re wê ew bûyina wê ya bûyi wê weke bingihê têtînekê û hizirkirinekê wê di rengekê de wê weke ku wê bi wê re wê di şêwayekê de wê weke ku wê biafirênê. Ev wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê karibê wê di dewama wê de wê bi wê re wê di şêwayekê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê, di reng û awayekê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê werênê ser ziman bê. Di wê nûqteyê de wê weke heyinek kue w heya wê, ew masa wê dervi wê di rengeekê de wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê bi wê re wê werênê ser ziman bê. Têtînen weke yên bi wê hebûnê re wê, pêşî wê bi bûyina wê hebûnê re wê bi xosletên wê re wê di rengekê de wê ew wê weke ku wê bibê. Di wê temenê de wê bi wê heyina wê re wê nitelikên wê asta pêşî û yê piştî wê di rengekê de wê weke ku wê bi wê re wê biibn. Ev jî wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê karibê wê di dewama wê de wê bi wê re wê di şêwayekê de wê weke aliyekê wê yê giring ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê bi wê re wê di rengekê de wê li wê bihizirê bê.

Di nava wê gerdûna wê de wê, ew ya bûyi wê bi xosletên wê yên heyinê wê re wê weke hebûnekê wê xwe di dewama wê de wê weke ku wê bidina diyarkirin. Wê di wê temenê de wê ew xosletên wê di rengekê de wê bi girêdanên wê yên bi hebûnî û hwd re wê di şêwayekê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê weke ku wê li wê bihizirê û wê bi wê re wê karibê wê fahmbikê û wê di dewama wê de wê bi wê re wê di şêwayekê û rengekê de wê karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Di salixkirina wê tiştê de wê pêvajoya pêşî a ji hizrê wê afirîna wê bi wê formulëkirina wê re wê weke aliyekê wê yê teknîkî ê pêşî û giring wê

wekr bûyinekê, kifşekê û an afirandinekê bi hilber wê di rengekê de wê karibê wê di rengekê de wê fahmbikê. Ev wê weke aliyekê wê yê din ê teybet wê di rengekê de wê bi wê re wê di şêwayekê de wê weke ku wê biafirênê.

Wê jî wê di rengekê de dikarê wê werênê ser ziman ku wê pêvajoyên hizirkirinê ên weke yên piştî wê hebûna teknikê û afirîna ku wê were ser ziman wê di rengekê de wê weke aliyên ku wê weke bi heman rengê wê di reng û şêwayekê de wê weke bi ya giring ku wê di dewama wê de wê bi wê re wê di rengekê de wê bibê û wê karibê wê bi wê re wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Di wê nûqteyê de wê dikarê wê di dewama wê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê werênê ser ziman ku wê têgîne şirovekirina wê heyina heyi wê di rengekê de wê bi xosletên wê, funksiyonên wê û weke aliyekê wê yê din ê giring wê di dewama wê de wê weke ku wê were fahmkirin wê bide dîyarkirin. Wê jî wê di dewama wê de wê, dikarê wê werênê ser ziman ku wê aliyên wê yên ku em dikarin wê werênina ser ziman wê pêvajoyên wê yên fahmkirinê wê di dewama wê de wê bi wê re wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê giring ku wê di wê rewşa wê de wê bênê ser ziman. Tişt ku ew çawa heya û bi çi rengê heya û hwd wê weke aliyên wê yên ku ew bi wê re wê di rengekê de wê weke ku wê bi wê re wê di wê temenê de wê di rengekê de wê weke ku wê bi wê re wê were fahmkirin.

Tişt wê, di rengekê de wê di mijare fahmkirinê de wê, di aqilê mirov de wê çendî ku wê weke şenber jî bê lê wê ji aliyekê ve wê weke ku wê razber bê. Ber ku wê di awayekê de ku wê, minaq wê weke bi xosletekê wê were ser ziman wê di rengekê de wê ew xoslet wê ne teqez bê ku ew wê tenê wê weke xosletê wê bê û an wê weke xosletekê ku wê weke ji aliyê me ve bi hizirkirina me ku ew di rengekê de ew bi wê re wê weke ku ew di şêwayekê de wê weke aliyekê wê yê giring bê ku mirov wê karibê wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê werênê ser ziman bê.

Di xosletekê de wê weke aliyekê wê yê fahmkirinê ku ew bi wê karibê were fahmkirin bê. Em dema ku em xosletekê wê di rengekê de wê kifş dikin wê xosletê wê weke xosletekê wê tiştta ku em wê ji wê digirin û wê fahmdikin bê. Lê ew xoslet wê di xwe de wê weke ku wê hinek fêrsên fahmkirinê wê weke ku wê karibê bi hawênê. An jî wê karibê wê weke di rengekê de wê hinek fêrên fahmkiriinê wê di şêwayekê de wê karibê di mejiyê me de ew di rengekê de wê weke ku wê karibê biafirênê. Minaq

wê di wê temenê de wê ew xoslet wê weke ku wê dema ku em wê biminaq û anku wê bi dîtbariyekê, çêkeriyekê û an çêkirinek weke bi formulekirinekê wê çêdikin wê di renekê de wê didina diyarkirin wê bi wê re wê di renekê de dihênina ser ziman. Lê wê çendî ku ew ya ku me weke formulek fizikê û an bûjenî wê bi wê çêkeriyê wê bi wê çêkir û hanî ser ziman jî wê dervî wê weke ku wê bibê. Minaq wê dema ku em bahsa destekê ji zindiyekê dikin wê demê em wê çî destê û ji kê û hwd wê bahsa wê dikin wê weke gotinek razber wê bimênê ku wê çendî wê deest wê di dîmenekê de wê weke ku em jî weke zindiyekê xwediyê wê destê na ku em di renekê de wê bi wê re wê karidihênin. Di wê temenê de wê di renekê de wê razberî wê weke fêrsek fahmkirinê a ku wê weke derketina dervî wê temenê wê di renekê de wê weke ku wê karibê wê di wê temenê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê karibê wê bi wê re wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. Salixkirin wê di renekê de wê gihiştinek bê. Ew gihiştin weke têngiştinekê çendî ku wê karibê bibê wê weke encamek ku wê ji aliyekê din a bi fîzîkî û hwd jî wê weke bi formulekirinekê û hwd jî wê karibê wê di renekê de ew bibê. Xosletên aliyê duyem ê wê gihiştinê wê bi pêvajoyên dahûrkinê wê di renekê de wê xwe bi wê re wê di renekê de wê bide dîyarkirin. Aliyê duyem ê teknikê wê li ser wê ya bi hebûnî bûya û wê dîtbarîya wê û şîrove û dahûrkirina wê re ku wê bibê û wê weke gihiştinekê wê ku wê xwe di wê temenê de wê bi wê re wê bi fahmkiriina me re wê, di renekê de ku wê karibê bide dîyarkirin bê.

Di mijare zanina teknikê de wê dikarê wê ji wê aliyê ve wê di renekê de wê bi wê ve wê girêdayî wê karibê wê di renekê de wê bi wê re wê li wê bihizirê. Ev wê weke aliyekê wê yê giring wê karibê wê were lê hizirkirin wê mijare çavkaniya têngîna hizirkirinê wê bi aliyê hizirkirina ideayê ve wê girêdayî wê di wê temenê wê pêşî wê hinekê wê li wê bihizirê. Di wê nûqtayê de wê di dîmenekê de wê têngîna idayê a pirrwateyî ya hume ku wê di renekê de wê weke li wê bihizirê û wê ya ku wê weke wateyê wê li wê bi wê were lê hizirkirin wê çendî wê karibê weke wê hizirkirîna bê wê di wê temenê de wê karibê wê têngîna wî ya ideayê wê li vir wê bibîrbixê.

Di wê nûqtayê de wê ev wê bi wê re wê di renekê de wê were dîtin ku wê di dewama wê de wê bi wê re wê karibê wê li wê wer lê hizirkirin. Wê jî wê di renekê de wê dikarê wê li wê bihizirê û wê karibê wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê di renekê

de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Wê di mijare têngîna hizirkirinê a bi têngîna wê hizra ku me hizirkir de wê weke fêrsek fahmkirinê bê û wê ji wê di rengê de wê ghiştina wê têngîna darêjkê wê çendî wê weke ku wê bi levkirinek bi xosletî a weke wê bê? Di wê nûqtayê de wê weke ku me li jor wê hinekê wê di wê rengê de wê hanî ser ziman wê karibê wê hinekê din wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê di şêwa û awayekê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê kaeribê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Wê jî wê direngê de wê dikarê wê di dewama wê de wê bi wê re wê werênê ser ziman ku wê têngîna salixkirinê wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê karibê wê di wê temenê de wê di şêwayekê de wê bi wê re wê karibê wê li wê bihizirê û wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê bê.

Di mijare têngîna wê çavkaniya wê wê de wê weke hizirê wê ew wê weke tênginekê ku wê di aslê xwe de wê weke ku wê dema ku em ji wê aliyê ve wê dihizirin wê bi rehetî ew fêrs wê di serê mirov de wê çêbibê ku wê ya ku wê weke formulekirinekê ji wê bi şenber dihêkirin û di awayekê de wê weke were pirezekirin wê ew wê, weke bi wê were ser ziman wê di şêwayekê de wê weke ku ew wê ew nebê. Çawa yanî? Wê di wê temenê de wê dikarê wê di wê rengê de wê werênê ser ziman ku wê çawa ku wê weke ku wê em ji wê hizrê wê di rengê de wê di rengê de wê, weke formulekirina wê weke wê dikin wê weke wê pirezekirinê wê di rengê de wê, weke wê hizra pêşhizrê ku ew dibê wê di şêwayekê de wê weke ku ew di ya ku ew dihê pirezekirin û weke ku ew dihê formulekirin weke bi teknikî ew dihê ser ziman de wê di awayekê de wê weke ku ew wê dervî wê bimênê piştî wê pêkhaninê wê di dîmenekê de wê xwe bide dîyarkirin. Ev wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê di rengê de wê karibê wê werênê ser ziman ku wê dema ku wê piştî wê pêkhatinê em wê dikin û dihizirin ku em wê fahmbikin ku wê çawa ku wê weke ku wê, ew pêkhatin û wê weke li gorî wê hizirê bê ku em wê dikin ku wê fahmbikin û em li wê digerihi bi wê kirdeya wê hizirkirinê wê ji xwe wê bi xwezayî wê ev wê weke du aliyan wê di rengê de wê bi wê re wê xwe di rengê û awayekê de wê weke ku wê bide dîyarkirin. Ev jî wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê xwe bide dîyarkirin. Yanî em wê di wê temenê de wê weke dualiyan dibînin û bi fêrsek din a fahmkirinê bi xosletên levhatinê û an lêhatinê wê di

rengê de wê weke dihizirin. Di nava wê de wê lêhatinê wê bi têtînekê wê lêgerînê wê xwe wê weke aliyekê wê yê ku ew di rengê de wê weke ku ew wê dervî wê weke bihasibênê û an wê weke ne weke kirdeyek wê weke ji wê jî wê karibê bi fêrsek fahmkirinê wê bide dîyarkirin. Wê demê ev fêrsa fahmkirinê jî wê di wê de wê karibê were dîtî ku ew wê weke bi wê hizrê re wê weke ne di levkirinê de wê karibê wê weke pêkhatinekê jî wê karibê were dîtî. Wê demê ev wê di wê temenê de wê weke dervî wê weke aliyekê û têtînekê wê xwe di rengê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê di şewayekê û rengê de wê weke ku wê bi wê re wê di awayekê de wê bide dîyarkirin.

Di wê fêrsa fahmkirinê a weke lêgerîna weke levkirinê û lêhatinê wê ji xwe wê weke bi fêrsa ku ew wê weke ne weke wê bê wê, di rengê de wê di meji de wê weke ku wê aliyekê hizirkirinê wê di rengê de wê weke ku wê bi wê re wê di şewayekê û awayekê de wê weke ku wê bi wê re wê, di dewama wê de wê bi wê re wê di dîmenekê û rengê de wê weke ku wê bide dîyarkirin. Wê jî wê dikarê wê di dewama wê de wê bi wê re wê karibê wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê kaeribê wê, bi wê re wê ji aliyekê wê yê din wê karibê wê di dewama wê de wê bi wê re wê karibê were lê hizirkirin.

Ev wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê karibê wê bi wê re wê werênê ser ziman bê. Weki din wê jî wê dikarê wê di dewama wê de wê bi wê re wê werênê ser ziman ku wê têtîna weke ya dervî wê weke heyinekê wê bi fêrsek fahmkirineê ku wê xwe bi wê re wê bide dîyarkirin wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê karibê wê di dewama wê de wê bi wê re wê di şewa û rengê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê, di wê temenê de wê di rengê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê di dîmenekê fahmkirinê de wê di rengê de wê werênê ser ziman bê.

Wê jî wê dikarê wê di rengê de wê bi wê re wê li wê bihizirê ku wê têtîna weke ya bi hizirkirinê a fêrsa wê ya fahmkirinê de wê, ya dervî wê ku ew wê weke formulekirinê de wê weke ku wê weke bi kirdeya gotina çavkaniyê re wê bi wê re wê karibê wê di awayekê de wê bi wê li wê bihizirê ku wê di xosletên wê weke levkirinekê de wê weke bi awayekê formulekirinê ji wê gihiştinê wê weke ku wê bi fêrsên fahmkirinê û an weke di dîmenê weke peyxamgirtinê û jhwd de wê di rengê de wê weke ku wê bi wê re wê bibê. Ev wê weke aliyekê wê yê pêşî bê.

Lê ji aliyekê din ve jî wê ew jî wê karibê wê di rengê de ew bi wê re were lê hizirkirin ku wê di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê di wê nûqtayê de wê demê wê bi fêrsek fahmkirinê ku ew bi

levkirna xosletan û bi wê afirandinekê bê wê demê wê ji wê bi heman rengê wê bi awayekê din jî wê gihiştinên weke bi encamên cihê jî wê di wê temenê, awayê û şêwayê de wê weke ku wê bi wê re wê di reng û şêwayekê de wê weke ku wê bi derfet bê. Ev wê weke aliyekê wê yê din ê ku mirov wê karibê wê di dewama wê de wê bi wê re wê di renekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring ku mirov wê karibê wê di dewama wê de wê bi wê re wê di renekê de wê bi wê re wê karibê wê ji aliyekê ve wê di dewama wê de wê bi wê re wê karibê wê di renekê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê di wê temenê û rengê de wê bi wê re wê li wê bihizirê bê.

Di mijare hizirkirinên me de wê di wê temenê de wê levkirinên me wê bi wê rengê em wê dema ku em wê weke ji hizrekê wê gavê diavêjin û wê bi wê re wê weke ku em dikin wê di aslê xwe de wê weke têtînek ku mirov wê karibê wê di wê nûqteyê de wê karibê wê di renekê de wê bikê berlêpîrsînekê de. Di rewşa têtînek destûrî û hwd de wê weke wê kirinê û hwd ku wê bi têtînek wê were lê hizirkirin de wê çawa wê ew kirin wê weke fêsek ku wê weke li gorî wê têtîna destûrî bê? Di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring bê ku mirov wê karibê wê di reng û awayekê de wê didewama wê de wê bi wê re wê di şêwayekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring ku mirov wê karibê wê fahmbikê wê bi wê re wê xwe di renekê de wê karibê bide dîyarkirin.

Wê di wê nûqteyê de wê her kirin wê bi serê xwe wê piştîku ew bûn û an rûdan wê xwediyê fêrsên xwe yê fahmkirinê ku ew ji wê dihê û dibin bin. Bi wê têtîna destûrî re wê demê wê karibin bi pêjnên levkirinê û an levnekirinê û hwd re jî werina fahmkirin. Ku ew bi levkirine re jî wê were fahmkiriin wê weke nikaribê wê weke wê di renekê de wê fahmbikê. An wê weke pêkhanina wê ya di pîretikê de wê di renekê de wê karibê wê diregekê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê di şêwayekê de wê bi wê re wê fahmbikê. Ev wê di serî de wê weke aliyekê wê yê giring bê ku mirov wê hinekê din wê **di dewama wê de** wê bi wê re wê li wê bihizirê bê.

Di mijare têtîna fêrsa ji bûyinê û ya wê hizra wê de wê, di renekê de wê, weke aliyekê wê yê ku mirov wê karibê wê di renekê de wê hinekê din wê li ser wê bisekinê bê. Wê jî wê di renekê din de wê, dikarê wê werênê ser ziman ku wê têtîna hizirkirinê û ya bûyinê wê di wê temenê de wê çawa wê lev wê were kirin wê weke aliyekê wê yê giring wê xwe di dewama wê de wê bide dîyarkirin. Wê jî wê, di şêwayekê de wê weke

aliyekê wê yê giring wê karibê wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê di wê temenê de wê bi wê re wê li wê bihizirê.

Têgîna bûyinê û pêkhatinê wê bi serê xwe wê weke aliyekê wê yê heyî bê. Ya ku ew heyî wê ya ku ew wê weke bi fizikî neyî a hizrê wê di wê temenê de wê jî wê fêrsa xwe wê di rengekê de wê bide dîyarkirin. Serwerîya ya heyî bi bûjenî wê di wê temenê de wê bi wê re wê xwe di rengekê de wê bide dîyarkirin.

Di nava têgînê de wê weke wê dema ku em wê jî wê rewşa bûyî, pêkhatî û bûjenî wê bigihijê hizrekê wê di rengekê din de wê weke aliyekê wê yê din ê ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê li wê bihizirê ku wê weke aliyekê giring ê wê xwe bide diyarkirin. Di wê nûqteyê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê, di nava ya hizrî û ya ne hizrî û ankû heyî de wê, ya dîyar ku ew heya wê ya fizikî-bûjenî wê di rengekê de wê bi wê re wê dîyariya wê xwe bide diyarkirin.

Wê jî wê di rengekê din de wê, dikarê wê werênê ser ziman ku wê ya ku ew heya wê, bi xosletên wê re wê li wê hizirkirina wê re wê di şewayekê de wê weke aliyekê wê yê giring ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê di rengekê de wê weke ku wê karibê wê li wê bihizirê bê. Ev jî wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê bi wê re wê li wê bihizirê bê.

Di wê nûqteyê de wê, ev pirs ku me li jor wê kir wê weke ya ku ew bû û wê bi wê hizra ku ew bû re wê karibê wê pêvajoyek hizrî a ku wê bi wê re wê di nava nakotiyê de wê biafirênê wê, were lê hizirkirin. Di wê nûqteyê de wê di awayekê mantiqî û hizirkirina wê de wê weke ku ev wê weke ne bi derfet bê. An jî wê, dema ku ew jî wê bû wê demê ew pêwîsta ku ew wê weke wê bê. Em mijare dêûbavekê û zaroyên wan bênina ser ziman. Wê dema ku ew jî wan dibin lê piştê ku wê karibê ew bi wan re ne di heviyekiyekê û hizrekê de bin. Yan jî ew jî wan cihê wê di rengekê de wê weke aliyekê ku wê bi wê re wê weke wê were lê hizirkirin.

Di wê nûqteyê de wê weke aliyekê wê yê din jî wê karibê wê di dewama wê de wê bi wê re wê di şewayekê de wê weke aliyekê wê yê giring ku mirov wê karibê wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê bê.

Wê jî wê dikarê wê direngê din de wê bînenê ser ziman ku wê, di rengekê de wê bi wê re wê werênê ser ziman. Pêvajoya hizirkirinê û di dewama wê de ya afirînê a bi fizikî, bûjenî û hwd wê, di wê temenê de wê weke pêvajoyek ku wê di rengekê de wê, weke aliyekê wê yê din ê hizirkirinê ku mirov wê karibê wê fahmbikê û wê di dewama wê de wê

werênê ser ziman bê. Weki din jî wê dikarê wê di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê din wê werênê ser ziman ku wê çawa ku wê piştî ew ya ku ew bû wê, çawa wê weke ku wê bi wê rengê wê bi wê re wê weke ji wê were hizirkirin. Di wê nûqtayê de wê, bi wê têngîna bûjenî û an rewşa wê ya bûjenî re wê bi hizirkirina weke ya wê û an ya derbarê wê de wê çawa wê bi derfet bê ku ew were ser ziman. Weke di wê de di ahengekê û bi xosletên wê û hwd re wê weke ji wê were lê hizirkirin. Lê ev wê weke mijarek ku wê ji aliyekê ve wê karibê wê bi aliyên wê yên cihê wê di rengê de wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê..

Wê jî wê di wê temenê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê têngîna salixkirinên me wê di rengê de wê weke ku em ji wê digirin wê di rengê de wê weke biriqinek ji wê bê. Lê ev wê weke tênginek hizirkirinê a ku ew ji wê hat girtin ku ew kesekê din ku ew pêvajoya wê tiştê wê azmûn nekirî wê çawa wê zanibê û an fahmbikê ku ew wê ji wê hatibê girtin? An jî wê di rengê de wê çawa wê têngîyê wê bi wê werênê ser ziman û wê bi wê têngîyê wê aliyê nedîtî wê weke ku ew wê zanibê wê di rengê de wê werênê ser ziman.

Ev jî wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê karibê wê di dewama wê de wê bi wê re wê di şewayekê de wê weke ku mirov wê karibê wê li wê bihizirê û wê di şewayekê de wê werênê ser ziman bê.

Wê jî wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê hizra ku ew ji wê hat girtin wê di pêvajoya xwe ya fahmkirinê de wê weke hzirekê û an têngînek zanînî ku wê bibê wê bi derbarê wê ku wê hişmendîya wê bibê di rengê de wê ew weke hizrekê wê di wê temenê de wê bibê. Wê di wê temenê de ew hişmendî wê di wê temenê de wê li ser wê re wê, biafirê û wê weke kirdeyek hizirkirinê û an ji wê hizirkirinê a bûjenî ya hizrî wê ew wê girtinê wê weke çavkani wê di wê de wê bikarbênê.

Ev jî wê weke aliyekê wê yê giring ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê direngê de wê weke aliyekê wê yê giring ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê di rengê de ku wê karibê wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê di rengê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê karibê wê werênê ser ziman bê.

Wê jî wê di rengê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê karibê wê werênê ser ziman ku wê çawa ku wê weke aliyekê wê yê giring ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê di rengê de wê karibê wê bi wê re

wê li wê bihizirê û wê karibê wê di wê temenê û şêwaye de wê bi wê re wê li wê bihizirê bê.

Pêvajoya hizirkirina ji ya çavkaniya heyî wê di wê temenê de wê bi wê re wê di dewama wê de wê di temenekê diyalektîkî û têkiliyî û hwd de wê bi wê re wê pêvajoyên di dewama wê de ên afirînê wê weke ku wê bibin. Ev pêvajo wê weke pêvajoyên bûyinê ên di dewama wê de ku wê weke aliyekê wê yê din ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê di wê çerçoveyê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman bê.

Wê jî wê di rengekê de wê werênê ser ziman ku wê pêvajoyek ku wê weke ji rewşekê diafirê wê bi wê re wê piştî wê ji wê hizra ku ew dibê wê karibê rê li fahmkiriinên nû ên weke bi fizîkê ku ew werina tefkirkirin vekê. Di dewama wê de wê çendî ku wê weke fêrsên fahmkirina fîzîkî wê di wê temenê de wê xwe bidina diyarkirin wê di rengekê de wê weke pêvajoyek azmûnî wê xwe di rengekê de wê wekek u wê bi wê re wê di şêwayekê de wê weke ku wê bide dîyarkirin.

Wê jî wê di rengekê de wê karibê wê di wê temenê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê di wê temenê de wê di rengekê de wê karibê bi wê re wê were lê hizirkirin. Pêvajoyên bûyinê wê di wê temenê de wê di şêwayekê de wê bi wê re wê di dewama wê de wê ji wê fêrsa fahmkirinê wê weke têgînek ji cewherî a derhaninê wê di dîmenekê de wê bi wê re wê bide dîyarkirin. Lê di aslê xwe de wê weke pêvajoyek ku ew di dewama hev de wê bi wê re wê di şêwayekê de wê weke ku ew wê bibê wê karibê wê di wê temenê de wê di şêwayekê de wê weke aliyekê wê yê giring ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê di wê rengê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê karibê wê werênê ser ziman bê.

Pêvajoyên piştî wê di rengekê de wê têkiliya hizirkirinê û bi fahmkirinek darêjkî û hwd re wê di şêwayekê de wê weke ku wê têkilidar bê. Wê di wê temenê de wê ev wê bi wê re wê xwediyê şêwayekê fahmkirinê bê. Wê pêvajoya wê ya fahmkiriinê wê di wê temenê de wê bi azmûnên me yên hizirî ên di xêvê de ew hena re jî wê di rengekê de wê têkiliyek wê ya ku mirov wê karibê wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û bi wê hizirê û an ji wan sûdbigirê wê di rengekê de wê weke ku wê bi wê re wê di şêwayekê de wê bi wê re wê bibê û wê xwe bide dîyarkirin. Wê jî wê dikarê wê di dewama wê de wê bi wê re wê werênê ser ziman ku wê weke aliyekê wê yê giring ku mirov wê karibê wê fahmbikê û wê bi wê re wê werênê ser ziman bê. Wê di wê nûqtayê

de wê ev pêvajoya wê bûyinê wê weke pêvajoyek pirrali wê xwe di hizirkirinê de wê bide dîyarkirin. Wê di wê temenê de wê di şewayekê de wê, weke aliyekê wê yê ku mirov wê karibê wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê **bê**. Minaq di felsefeya Kant de zanîna li ser bingeha bikarhanîna aqil a teorîk tenê dema ku di bingeha têngînê de têngihîştinek hebe bi derfet a dihênê ser zima. Bi gotineke din, heya ku strukturên têngînî bi esasî ji hêla naveroka dîtbarî ve dihln û an neyên piştgirî kirin, çalakiya zanînê bi têngîna safî çawa dihê pêkhanin wê li ser wê bisekinê. Lê di zanîna mirovî de hin têgeh hene ku ji bo damezrandina wan bi tu ferasetê ve girêdayî ne: azadî, Xwedê û numineyên bi têngîna giyane nemir û hwd ve girêdayî ew dihizirê. Ev têngîna kant wê di rengekê de wê weke bi têngihek ontolojikî wê weke li wê were hizirkirin wê di mejiyê mirov de wê şewayekê fahmkirinê wê biafirênê. Li gorî wî, ev têngîn ji ber ku di qada baweriyê de ne bi awayekî epîstemîk nayên fahmkirin. Lê di wê şewayê ku em bi wê dihizirin wê weke qadek epistemîkê ku ew di rengekê dikarê were diyaribê û were fahmkirin em tefkir dikin û wê dihênina ser ziman. Ji ber vê yekê, divê ew ne ji karhanîna teorîkî ya aqil, lê ji karhanîna pratîkî werin lêkolîn kirin. Lêbelê, mifteya ku karhanîna cûda yên aqil saz dike û dihêle ku ji fonksiyona teorîkî berbi pratîkê ve were derbas kirin, azadiya derbasbûyî ye. Her çendî ku hizir weke hêzeke hizirkirinê di nava fonksiyonên xwe yên teorîk de bikeve antînomiyeke kûr jî, heman hêz di çarçoveya erkên xwe yên pratîk de bi bikarhanîna azadiya derbiderî hewl dide vê tevliheviyê ji holê rake. Di vê lêkolînê de, berî her tiştî, wê were nîqaşkirin ku têngînên Xwedê û nemiriya giyan tenê bi perspektîfek rewîstî, ne di çarçoveyek teorîkî de, dikare were nîqaş kirin. Ya duduyan, bi kûrkirina vê nîqaşê re, wê were nîşandin ku têngînên navborî çawa di çerçoveya aqilê pratîk de rastîya xwe ya objektîf distînin.

Kant minaq wê weke ku wê were ser ziman wê di têngînek weke ya qatagoriyên têngînî ku wê bi têtikiliyek mantiqî û hwd re wê bi wê re wê li wê bihizirê re wê werênê ser ziman. Di wê temenê de wê di awayekê de wê ji têngînekê li wê hizirkirin wê zêdetirî wê weke aliyekê wê yê din ê giring ku mirov wê karibê wê di wê nûqtayê de wê bi wê re wê li wê bihizirê **bê**.

Di têngîna aqil de wê, derî wê ya ku wê ji wê dihê dîyarkirin ku wê kant wê li ser wê re wê weke fenomenek bi 'serê xwe' û an weke bi 'safitiyekê' wê werênê ser ziman wê di rengekê de wê weke ku wê bi wê re wê li wê bihizirê.

Li vir wê dikarê wê di dewama wê de wê bi wê re wê werênê ser ziman ku wê têngîna fahmkirinê a bi têngîna zaninê û teknikê û hwd re wê di çerçoveya zanin û darêjkê û hwd re wê weke dîmenên wê yên fahmkirinê re wê di rengekê de wê karibê li wê were lê hizirkirin. Di wê nûqteyê de wê têngîna fizikê, bûjenê û an darêjkl wê bi wê re wê di şêwayekê de wê derkeve li pêş. Di wê nûqteyê de wê aqilê me bi azmûnên me wê bi fêrsên fahmkirinê û dîmenên cihê wê ji wê were lê ghiştin.

Tiştêk ku ew hat fahmkiriin wê ne weke tiştêkê ku ew bi tememî hatiya fahmkirin û ew tenê wê weke fahmkirinê wê hebê. Wê hem di wê fahmkirinê de wê fahmkirinên din wê hebin û hem ji wê ji wê ghiştina awayên din ên fahmkirinê wê di wê temenê de wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê din ê ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê di rengekê û şêwayekê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê di rengekê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê karibê wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman bê.

Wê jî wê di rengekê de wê karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman ku wê çawa ku wê weke aliyekê wê yê din ê giring bê ku mirov wê karibê wê fahmbikê bê. Di demên berê ên bi bûyina wê têngîna darêjkê re wê di nava têngîna aqilê şubjektiv û objektiv û hwd de wê bi pêvajiyên fahmkirinê re wê bibin. Ji ya şubjektiv û objektivkirina wê di wê temenê de wê di rengekê de wê hinekê jî wê bi pêvajoyek fahmkirinê a ku wê di wê çerçoveyê de wê karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman. Kant minaq wê di wê pêvajoya hizirkirinê de wê çavkaniya wê şubjeyê wê bi fêrsên xwûdê, giyanê û hwd re jî wê di rengekê de wê bihizirê. Ji aliyekê din ve jî wê têngînen apriori wê di dewama wê de wê bi wê re wê di rengekê de wê weke ku wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê di dewama wê de wê bi wê re wê werênê ser ziman. Ev wê we weke aliyekê wê yê giring ku mirov wê karibê wê di rengekê de wê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê, çawa ku wê di têngînekê de wê mijare fahmkirina wê têngîna heyinê wê dervî wê bi pêvajoyên wê yên piştê wê, di rengekê de wê, weke aliyekê wê yê ku wê bi wê re wê were lê hizirkirin bê.

Ji hizrên positivis ên weke ji comte û heta witgenstein wê dema ku mirov wê li wê binerê wê karibê wê bi rehetî wê fahmbikê ku wê mijare têngînen metafizikê, teoloji û hwd wê hê di rengekê de wê weke ku wê ne hatibê çareserkin. Wê di wê temenê de wê weke witgenstein ku wê tenê wê weke ku wê xwe ji wê dûrbigirê wê weke mijarek destlê newê dayin wê di wê temenê de wê were fahmkirin.

Di wê nûqtayê de wê aliyekê wê yê din ê giring ê ku wê witgenstein wê bikê wê mijare têngîna ya ku ew bi azmûnê wê hebê wê di rengekê de wê bi wê re wê li wê bihizirê. Di wê temenê de wê pêvajoyên jiyânê, jiyankirinê, fahm û fahmkirinê ên ku ew bi ya heyî re wê di wê temenê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman. Marks wê dema ku wê bahsa têngîna dîrokê wê bikê wê di wê pêvajoya dîrokî a xwe afirandinê bi pêvajoyên jiyankirinê û hwd re wê bi wê re wê werênê ser ziman. Di wê temenê de wê mijare aqilê positiv wê di wê temenê de wê di rengekê de wê bi wê re wê li wê were lê hizirkirin.

Wê jî wê di rengekê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijare fahmkirinê ên weke ku ew dibin wê di wê temenê de wê weke aliyekê wê ku mirov wê karibê wê werênê ser ziman bê. Di demên piştî têngîmnên pêşketina bi aqilê poaitiv û hwd re wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê bê.

Di awayekê de wê nava têngîna teori û pîretikê de wê di wê temenê de wê pêvajoyên hizirkirinê ku wê pêşkevin wê teorizekirina wê re wê di wê pêvajoya positivî de wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê karibê wê di dewama wê de wê bi wê re wê di rengekê de wê fahmbikê û wê karibê wê werênê ser ziman bê.

Di demên piştî demên çandê ên barokê û hwd de wê hin bi hin wê pêvajoyên aqil ên teybet bi zanyarî wê pêşkevin. Zaninên weke dîrokê, derûniyê, civaknasiyê, fizikê, û gelek zanistên din ên weke di dewama wan de wê weke metamatikê û têngînên mekanikê û hwd jî wê di rengekê de wê karibê wê fahmbikê bê.

Di wê temenê de wê aqilê rexnekirinê wê bi wê re wê weke şêwayekê ku wê bi wê re wê were pêşxistin wê bibê. Rexnegirtinê wê di wê temenê de wê bi şêwayî wê dîmenekê fahmkirinê ê giring wê bi xwe re wê bide diyarkirin. Ew jî wê weke ya ku ew dihê fahmkirin ku ew weke têngînek teqez rast ku ew newê dîtin wê bi wê re wê di rengekê de wê weke ku wê bi wê re wê di dîmenekê de wê bi wê re wê were lê hizirkirin.

Di wê temenê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê, di rengekê de wê weke aliyekê wê yê din ê ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê, di şêwayekê de wê fahmbikê û wê karibê wê di rengekê de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Wê jî wê di rengekê de wê karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman ku wê çawa ku wê weke aliyekê wê yê giring wê xwe di dewama wê de wê bide diyarkirin. Zanistên positivist wê pêşkevina wan wê ji aliyekê ve

wê bi pêvajoyên xwe afirandinê û pêşxistinê wê di wê temenê de wê bi ji xwe şîrovekirin, rexnegirtin û hwd re wê di renekê de wê bi wê re wê di renekê de wê were dîtin ku wê were lê hizirkirin. Ev jî wê weke aliyekê wê yê din ê giring ku mirov wê karibê wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Di çerçoveya fahmkirina pêşketinên zanistên positîvî de wê weke aliyekê wê yê giring wê ev pêvajoyên fahmkirinê wê li ser ya aqilê ku ew dihê girtin û pêşxistin û wê çawa ku wê weke aliyekê wê yê giring wê di dewama wê de wê bi wê re wê wer hizirkirin wê bi wê re wê bibê bê. Wê di wê temenê de wê pêvajoyên wê yên fahmkirinê wê li ser wê azmûnkirina wê re wê di renekê de wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê karibê wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman bê. Zanistên positîvist wê di wê nûqtayê de wê, pêvajoyên wan ên pêşketinê wê ji wê aliyê ve wê bi wê azmûnkirinên bi wê re wê weke bi tşkiliya nava pîretikê û teoriyê û an bi tégîna ji pîretikê û an teorizekirina wê re wê di renekê de wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê karibê wê di dewama wê de wê li wê bihizirê bê.

Di nava zanistên positîvist de wê weke ku wê were dîtin wê ji demên ronansên û pê de wê bi zêdeyî wê mijare azmûnê û an fêrsên aqilê dervî azmûnê û hwd wê di şewayekê de wê were lê hizirkirin. Di mijare gihiştina tégîna 'zanina zelal' û an 'aqilê safî' û hwd de wê hinekê jî wê bi wê re wê di renekê de wê were lê hizirkirin. Di wê temenê de wê spinoza wê hinekê din wê bi ber tégîna azmûnê-pîretikê' û hwd ve wê mijare hizirkirinê wê ji wê fêrsa zanin û an aqilê dervî azmûnê wê weke ku wê bide birin. Ev wê di dewama wê de wê weke nişanaka hinek aliyên din ên bi fahmkirinê re wê xwe bide dîyarkirin bê.

Di hizirkirinên demê ên xwezayî de wê di wê temenê de wê bi xosletên wê re wê ji ya demên berî wê a demên kevnera û hwd wê cihêbûnekê wê di wê temenê de wê bi xwe re wê bide dîyarkirin. Di wê demê de wê mijare aqilê zêhnî ku wê piştî wê weke spinoza wê descertes û hwd jî wê bi wê re wê hilde li dest û hwd re wê di wê temenê de wê li wê bihizirê bê.

Locke û Hume wê di wê nûqtayê de wê mijare azmûnê wê yekser wê di hizirkirinên xwe de wê bikina mijare fahmkirinê. Di wê temenê de wê bixwezê ku ew wê di renekê de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman. Dervî ya aqilê metafîzîkî û teolojîkî wê çawa wê di renekê de wê were lê hizirkirin. Locke wê bi tégîna 'tabûla rasa' re wê bihizirê û wê werênê ser ziman. Hume wê bi tégînen xwe yên hizirkirinê ên li ser tégîna

sedemê û hwd re wê bixwezê ku wê beremberê wê aqilê xwe wê werênê ser ziman. Hizirkirinên mill û hwd ên li ser mantiqê û rewşên weke yên ji ya giştî bi ber ya hesan ve hatinê û hwd ve wê di wê temenê de wê di rengekê de wê weke aliyna ku wê di wê temenê de wê çawa di çerçoveya têtînek xwezayî ku wê weke bacon berê wê temenê wê bi hizirkirina xwe pêşxistiya wê were ser ziman re wê di şêwayekê de wê were dîtin ku wê bi wê re wê were lê hizirkirin.

Hobbes û comte wê di wê temenê de wê pêvajoya jiyane civakê û ya zaninê wê di wê temenê de wê bi ber têtîna positiv û aqilê wê ve wê gavek din wê weke ku wê bidina birin. Di wê temenê de ew wê dibînin ku wê di wê nûqtayê de wê di dewama wê de wê pêvajoya hizirkirinê a ku ew dibê wê, bi ber aqilê positiv ve wê herê. Wê di wê temenê de wê çavkaniyên kosmogonikî û an metafizîkî ên determinist û an yên weke yên teolojikî ku wê weke bi aqilê wahiyê û hwd wê were ser ziman ku ew êdî wê weke ji jiyane wê dîrkeve û wê hin bi hin wê derkeve. Ji xwe ew wê ne weke aqilekê ku wê jiyane û hûrgilên wê fahmbikê û wê ji wê aliyê ve wê bixwezê ku ew wê werênê ser ziman bê. Vajî wê bi tememî wê di wê çerçoveyê de wê hûrgilên ku ew kifşdikê jî wê li gorî xwe wê çawa wê bikê ku ew şîrovebikê wê di wê temenê de wê di wê temenê de wê werênê ser ziman. Wê rewşa hizirkirinê wê ezîtiyek di xwe de bi tabû, ajo û hwd ku wê biafirê wê, di wê çerçoveyê de wê derkeve li pêş. Hinekê jî wê şîroveyên freud ên li ser têtînek psikanalisi wê di wê temenê de wê weke ku wê di temenekê gelemperî de ku wê fahmbikê wê ew wateya wê hebê ku ew wê pêşî wê pêvajoya aqilê xwûdayî wê di rengekê de wê di pêvajoya têtîna aqilekê derûnî û an ya psikanalistî de wê bide derbaskirin. Ev jî wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê, karibê wê di wê rengê û awayê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê karibê wê di rengekê û şêwayekê de wê fahmbikê û wê karibê wê werênê ser ziman bê.

Wê jî wê dikarê wê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê ev pêvajo wê, di demên felsefeya demên hemdem û an di demên ronakbiriye de wê di nava ya şenber û razberiyê de wê bi hizirkirinên wê re wê xwe di rengekê de wê bide diyarkirin û wê pêşde bide birin. Di wê nûqtayê de wê dikarê wê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê mijare ya razberiyê û têtînek razber a teorikî ku wê di wê demê de wê rengê xwe bide diyarkirin wê ji hev cihê wê weke du têtînen ku mirov wê karibê wê fahmbikê bê. Di nava têtîna aqilê wê de wê, ya têtîna teorikî wê bi çavkaniyên wê yên azmûnî û hwd re wê di şêwayekê de wê bi wê re wê

were lê hizirkirin. Di têtîna derûnî a psikanlismê ku wê fireud wê pêşbixê û ya durkheim û hwd ku wê bi civaknasiyê wê ji nûqteyê ve wê bi têtînek weke ya heyina heyî a weke azmûnî ku wê minaq wê weke bi têtîna 'kabileyên awustralyayi' û hwd re wê bi dahûrlkirin û fahmkiirna wan re wê di rengekê de wê bixwezê ku wê ji wê aliyê ve weke bi hinek aliyna wê werênê ser ziman.

Pêvajoyên hizirkirinê wê di wê temenê de wê dema ku em wê dihizirin wê sê aliyên têtînî wê di wê demê de wê pêşketina wan wê xwe bi giringiyekê wê di rengekê de wê, bi wê re wê bide dîyarkirin aliyê pêşî wê bi zanistên fizikî ên weke yên têtînen kifşkirinên bi zanistên fizikê, weke astrnômî, metamatikê, geometriyê û hwd re wê di wê demê de wê dîmenekê nû ê hemdem bi pêşketina xwe re wê bide diyarkirin û bibê bê. Aliyê din ê duyem jî wê bi zanistên civakî re bê. Di aliyê pêşî de wê zanistên weke yên xwezayê mekanîkî wê di wê temenê de wê bi wê re wê were lê hizirkirin û ew bi wê re wê di rengekê xwe wê xwe bide diyarkirin.

Li ser wê temenê wê zanistên xwezayî û civakî wê di rengekê de wê di temenê têtîna zanistên ku ew jiyane civakê û aliyên wê yên bi jiyane û keseyet û civakî û hwd re wê fahmdikê û wê dihênê ser ziman bê. Aliyê din jî wê yê bi zanîne û hwd re ku wê di şewayekê de wê weke ku wê bi wê re wê, di rengekê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê di dewama wê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê karibê wê di wê temenê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê di şewayekê de wê karibê wê werênê ser ziman bê.

Wê jî wê dikarê wê di wê temenê û rengê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê werênê ser ziman ku wê di wê rewşê de wê çawa wê weke aliyekê wê yê wê yê giring wê xwe di dewama wê de wê bi wê re wê bide dîyarkirin.

Di nava zanistên civakî de wê weke zanistên normativ jî ku wê werina bi navkirin wê di wê temenê de wê di zikhev de wê li ser temenekê azmûngerî û hwd re wê hem yên weke bi mijare aqilmeşandinê û hem jî wê weke bi ya têtîna zanîna azmûnî ku wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê di şewayekê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê di wê rengê û awayekê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Zanîna civakî wê di wê temenê de wê bi aliyên wê yên cihê re wê pêşkeve. Minaq wê di wê temenê de wê çavkaniya têtînen destûrî û hwd

wê di wê temenê de wê çawa wê bibê û wê bi wê re wê were lê hizirkirin wê weke aliyekê wê yê ku wê di dewama wê de wê bi wê re wê were lê hizirkirin bê. Wê jî wê dikarê wê di renekê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Hinek aliyên wê yên ku mirov wê karibê wê di renekê de wê bi wê re wê li wê bihizirê wê di mijare zaninên civakî de wê bi aliyna giring ên ku wê bi zanistên wê re wê were lê hizirkirin **bê**. Tesdîqên bingehîn ên pozîtîvîzmê ev in ku hemî zanyariyên di derbarê mijarên rastiyê de li ser bingeha daneyên "herênî" yên ezmûnê ne û ku li derveyî qada rastiyê mentiq û matematîka paqij e. Ew her du rêzkari jixwe ji hêla ampîrîzm û gumanbarê Skotlandî yê sedsala 18'an David Hume ve wekî ku tenê bi "têkiliyên ramanan" re têkildar hatine nas kirin, û, di qonaxek paşin a pozîtîvîzmê de, ew wekî zanistên bi tenê fermî hatine dabeş kirin. Di aliyê neyînî û rexnegir de, pozîtîvîst ji ber redkirina metafizîkê-ankû, spekulasyona derbarê cewhera rastiyê de ku bi awayekî radîkal ji her birhanên gengaz ên ku dikarin piştgirî an redkirina van îdîayên zanînê yên "derbasdar" bikin, têne zanîn. Ji ber vê yekê pozîtîvîzm di pozîsyona xwe ya bingehîn a hizrî de dînyayî, laîk, antîteolojîk û antîmetafizîkî dihê diyarkirin. Girîngiya wê a şahidiya çavdêrî û ezmûnê, ferza herî girîng a pozîtîvîzmê ye. Ew mecbûrî di heman demê de di tevkariyên pozîtîvîstan ên ji bo etîk û felsefeya rewîstî de jî xuya bû, ku bi gelemperî bikêrhatî bûn ta radeyê ku tiştek mîna "bextiya herî mezin ji bo hejmareke mezin a mirovan" maksima wan a rewîstî bû. Di vê pêwendiyê de balkêş e ku Comte damezrînerê olek demkurt bû, ku tê de mebesta îbadetê ne xwedayê baweriyên yekxwedayî lê mirovahî bû.

Di wê nûqtayê de comte wê li ser têngîna baweriyên û rewşa katolikitiyê re wê bi têkiliyên nava wê ên baweriyê û hwd re wê bixwezê ku ew wê di renekê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê li ser têngîna 'armancê' û hwd re wê di şewayekê de wê li wê bihizirê û wê di dewama wê de wê bi wê re wê werênê ser ziman.

Comte wê dema ku em li navaroka têngînên wê dinerê wê dibînin ku ew wê têngînên baweriyê jî wê di renekê de wê şîrovebikê û wê di kirdeyên wan de wê bixwezê ku ew hinek têngînan wê di wê temenê de bi wan kifşnbikê. Di wê çerçoveyê de wê, ev helwesta comte ku mirov wê li wê bihizirê wê di wê temenê de wê di renekê de wê ji hewldana avakirina olekê zêdetirî wê weke têngînek epistemîkî a fahmkirinê a di derbarê olê de ku ew bi aqilekê dahûrî wê dikê ku wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. Wê di wê temneê de wê di renekê de wê bi wê re wê wer dîtin

ku ew wê li wê bihizirê û wê di dewama wê de wê di renekê de wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê karibê wê li wê bihizirê bê.

Comte wê di wê nûqtayê de wê di çerçoveya têtînek positiv û şenber de wê çawa wê fahmbikê wê, bi wê re wê bixwezê ku wê fahmbikê. Di kurdî de wê wateya gotina positivismê wê were wateya herênîyê û di wê têtîna herênîyê de wê têtîhek weke ya şenberiyê û diyariya wê di wê de wê bi kirdeyî wê were fahmkirin. Ne zelaliyekê mirov nikaribê wê ji wê gotinê wê di wê temenê de wê ji wê fahmbikê bê. Vajî wê di wê temenê de wê têtînek zelal û dîyarîya wê dikarê wê were fahmkirin wê di wê temenê de wê bi wê re wê fahmkirin.

Di dewama wê de wê dikarê wê di renekê de wê bi wê re wê fahmbikê ku wê çawa ku wê weke aliyekê wê yê giring wê xwe di dewama wê de wê bi wê re wê di renekê de wê weke ku wê bide diyarkirin. Wê jî wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê lêpîrsînên ku wê bi mantiqî û piştî wê bi têtînen cebirê û hwd wê bi metamatikê û hwd wê werina kirin wê di dewama wê de wê çawa wê b şenberiyekê werina fahmkirin wê di wê temenê de wê di renekê de wê li ser wê were sekin in. Heyinek ku ew heyra wê karibê were fahmkirin. Wê demê wê di nava têtîna fahmkirinê û heyina heyî de wê têtîliyêk epistemîkî a xwezayî wê di wê temenê de wê bi wê re wê di renekê de wê weke ku wê were fahmkirin. Ev jî wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê karibê wê di renekê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê karibê wê werênê ser ziman bê.

Di demên serdema hemdem de wê piştî ronansê û pê de wê zanistên ku ew pêşdikevin wê weke ku me hinekê bi têtîna zanin û têtîna teknîkê û hwd re wê di renekê de wê fahmbikê wê di wê temen de wê aqilekê ku wê pêşî wê ji wê re wê weke temenê wê afirandinê û weke peyxama wê biafirênê wê di renekê de wê bibê. Piştî ku ew bû û pê de wê bi pêvajoyên wê yên bûyî re wê di renekê de wê weke di astek din de wê weke aliyekê wê yê din ku mirov wê karibê wê di dewama wê de wê bi wê re wê, di renekê de wê bi wê re wê li wê bihizirê bê.

Wê jî wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê zanînen ku wê piştî wê bibin wê di wê temenê de wê bi zanyerî wê çawa wê temenê pêşketina xwe wê bi wê re wê biafirên wê bi wê re wê, di renekê de wê weke ku wê were lê hizirkirin. Minaq wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê têtîna hizirkirinê wê di renekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê xwe di dewama wê de wê bi wê re wê di şewayekê de wê weke ku wê bide diyarkirin.

Zaninên ku ew dibin wê di wê çerçoveyê de wê azmûnkirinên wê di wê temenê de wê bibin. Bi jiyankirinê re wê çawa jiyankirinê û hwd re wê rengên tevgerê ên bi civaknasi û derûnî û hwd wê were lê hizirkirin. Di şêwayê rêveberiyên demê de wê li ser çi temenê wê weke bi destûrî û an çi awayê û şêwayê wê weke bi ramyarî û hwd wê were kirin wê bi wê re wê di renekê de wê cihê û cihê wê were lê hizirkirin. Ev ali wê weke aliyna ku wê di wê temneê de wê karibê bi wan re wê di renekê de wê bi wê re wê, di şêwayekê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê werênê ser ziman bê.

Di demên piştî wê pêvajoya afirandinê de wê pêvajoyên jiyankirinê wê weke pêvajoyên azmûnkirinê jî bin. Wê li ser wê re wê di wê temenê de wê di renekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring bê ku mirov wê karibê wê di wê temenê û rengê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê karibê wê di wê çerçoveyê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê karibê wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê di dewama wê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê karibê wê werênê ser ziman bê. Zaninên me yên ku em dikin de wê di renekê de wê piştî ku ew bi azmûni hat bi dest xistin de jî wê di renekê de wê weke aliyekê wê yê din ê ku mirov wê karibê wê di renekê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê bê.

Di mijare pêşketina zaninan de wê di wê temenê de wê li ser wê temneê herênî û an positivi re wê di renekê de wê bi wê re wê di şêwayekê de wê weke ku wê bibê û wê xwe di reng û şêwayekê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê di renekê de wê bide dîyarkirin.

Wê jî wê dikarê wê di renekê de wê werênê ser ziman ku wê çawa ku wê di wê temenê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. Zanistên civakî de wê, çavkaniya wan wê piretik û kirin û tevgerên ku wê bi wê çerçoveya wê re wê werina kirin û wê bibin bin. Di wê çerçoveyê de wê jî aliyekê din ve jî wê ew heyina ku ew bi hebûnî ew heya wê di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê di dewama wê de wê bi wê re wê di şêwayekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring ku wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê bi wê re wê werênê ser ziman bê.

Di mijare zanistên civakê de wê lêpîrsînên ku wê weke ku me li jor wê hanî ser ziman wê li ser temenê dîyar û ne diyariyê wê di renekê de wê weke ku wê bi wê re wê di şêwayekê de wê bi wê re wê bibê û wê karibê wê di renekê û awayekê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê karibê wê werênê ser ziman bê.

Wê jî wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê çawa ku wê weke aliyekê wê yê din ê giring bê ku mirov wê karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. Wê ji wê di rengê de wê dikarê wê bi wê rengê wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. Wê jî wê di rengê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê têngîna hizirkirinê a ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê di rengê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring ku mirov wê karibê wê fahmbikê bê.

Wê jî wê di rengê de wê dikarê wê di dewama wê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê ku wê têngîna zaninê wê di wê nûqtayê de wê weke ku wê bi şewayên wê yên fahmkirinê re wê di rengê de wê karibê wê bi wê re wê li wê bihizirê bê. Di şewayekê de wê dema ku em bi wê re wê dihizirin wê pirr awayî û ji wê awayîyê wê dîmenên û rewşên demkî û hwd wê bi wê re wê di rengê de wê weke aliyên ku wê bi wê re wê were lê hizirkiirn bê.

Wê jî wê di dewama wê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê, mijare pêşketina zanistên civakî de wê pêvajoyên jiyankirinê û bi şewayên cihê ê xwandina wan di wê temenê de wê weke aliyekê wan ê ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê karibê wê werênê ser ziman bê.

Wê jî wê di rengê de wê dikarê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman ku wê mijare zaninê wê di rengê de wê weke ku wê, were dîtin wê bi awayekê pirr ali wê were fahmkirin û wê karibê ji wê were têngihîştin. Wê tenê wê bi awayekê û wê weke di rengê ku ew dihê fahmkirin wê bi wê rengê bi tenê wê fahmkirina wê di rengê de wê weke ku ne tenê bi derfet bê. Ji wê zêdetirî wê aliyên wê yên din wê di rengê de wê bi wê re wê weke laiyekê wê yê ku mirov wê karibê wê fahmbikê wê bibê. Weke ku wê çawa ku mirov wê karibê mijare mirov wê di rengê de wê hilde li dest ku wê ji aliyê derûnî, civaknasî, û hwd ve wê weke wan bi gelek aliyên din ve wê karibê wê hilde li dest wê di wê temenê de wê di rengê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring bê ku mirov wê karibê wê di wê temenê û awayê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê karibê wê di şewayekê de wê werênê ser ziman bê.

Di mijare zanistên civakî de wê têngîliya wan bi yên xwezayî re ku mirov bi gotinekê wê bibêjê wê karibê wê di wê temenê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê werênê ser ziman ku wê çawa ku wê weke aliyejê wê yê din ê ku wê bi wê re wê karibê wê were lê hizirkirin bê. Lê zaniinên civakî wê bi serê xwe wê bibin. Lê bi rengê fahmkirina wan re wê di

mijare t kiliya fahmkirin  a bi jiyane   hwd re j  w  di  ewayek  de w  bi xwe re w  bidina d yarkirin. Weke ku w   awa ku w  bi fizik  re w  rew en jiyane w  werina fahmkirin   hwd. Ev w  weke aliyek  w  y  din b  ku mirov w  karib  w  di dewama w  de w  bi w  re w  hilde li dest   w  di w  temen  de w  weren  ser ziman b .

Di mijare t g na zanina positiv de w  weke  awa w  r  li p  ve un n zanistên civak    xwezay  w  vek  w  weke aliyekê w  y  ku mirov w  karibê w  di dewama w  de w  bi w  re w  li w  bihizirê b . W  di w  temenê de w  di renekê de w  weke aliyekê w  y  din b  ku mirov w  karibê w  di dewama w  de w  bi w  re w  li w  bihizirê   w  karibê w  bi w  re w  fahmbikê   w  weren  ser ziman b .

W  j  w  dikarê w  weren  ser ziman ku w  t g na zaninên civak  de w  p  ketina w    ji hev derhanina w  ya bi t g n    hi mend    an epistemik  w  bi dem  re w  di renekê de w  p  ketina xwe w  bi w  re w  di renekê de w  bi w  re w  di renekê de w  weke ku w  bide d yarkirin. W  j  w  dikarê w  bi w  re w  fahmbikê   w  weren  ser ziman ku w  t g na salixkirinên bi t g na fahmkirinê   awayên w  re w  xwe di renekê de w  bide d yarkirin. Li ser ti tek    an rew ek  re w  dema ku w  li w  were l  hizirkirin w  di  er oveya t g nek weke reng  nerin  ku w  ji kijan aliy  ve w  li w  were nerin w  di  ewayek  de w  bi w  re w  xwediyê  ewayek  fahmkirinê b .

Di nava zaninên xwezay  de w  di w  dem  de w  z dey  w  di renekê de w  derkevina li p  . Kif kirin n bi zaninên xwezay  re w  di renekê de w  p  ketina reng  hizirkirinên bi zanistên xwezay  j  w  di renekê de w  bi band rbik . L  zanistên xwezay  w  weke metamatikê, mantiq , bioloji, tendurust, kimya   hwd re w  di w  temenê de w  bi w  re w  bib . Zaninên fizik  w  di w  temenê de w  bi renekê w  bi w  re w  p  kevin. L  ev w  di renekê de w  weke ku em bi felsefeya hume    hwd re w  dib nin ku ew w   awa w  t g na l pirs n  li ya t g na p w st niy  wî bi t giha sedemî   hwd re w  bik  wî di renek  de w  ev w  weke aliyek  w  y  din b  ku wî di dewama w  de w  karib  wî bi w  re wî di renek  de wî bi w  re wî li w  bihizir .

Zanin w  l pirs n  wî di nava xwe de w  bicih bik . W  di w  temenî de w  t g nek epistemikî a zaninî wî bi xwe re w  p  bix . W  bi w  re w   d  w  p  keve. W  di w  n qt y  de w  felsefe w  ne ten  weke t g nek fahmkirinê w  weyn bileyiz . W  di mijare aqilme andin    hwd de w  weke rew ek l pirs n    t kiliya w  ya fahmkirinê   hwd j  w  di  ewayek  de w  were d tin ku ew w  bi w  re w  li w  bihizirê.

Felsefe û zanin wê di wê temenê de wê di rengê de wê weke du fêrsên ku wê di wê temenê de wê bi wê lêpîrsînê wê bi hev re wê pêşkevin bin. Wê felsefe wê zaninê wê pêşbixê û çendî ku ew pêşxist jî wê rewşên fahmkirinê wê weke ku wê bi felsefe wê bikê. Di wê temenê de wê têtikiliyek fahmkirinê wê di navê de wê di rengê de wê weke ku wê bde çêkirin. Wê jî wê di rengê de wê dikarê wê didewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Wê jî wê dikarê wê di rengê de wê werênê ser ziman ku wê têtigîna salixkirinê wê di wê temenê karibê wê hinekê wê li ser wê bisekinê. Di nava zaninê demên hemdem de wê dema ku ew wê pêşkevin wê salixkirinê wê ji xwe re wê weke temenekê fahmkirin û pêşketinê wê weke ku wê bidina dîyarkirin.

Di zanistên xwezayî de wê têtikiliya fahmkirinê a hebûnê wê li ser temenekê epistemikî û aqilê wê re wê di rengê de wê wer bi zanin kirin. Ev wê bi wê re wê weke aliyekê wê yê din ê giring bê ku mirov wê karibê wê di dewama wê de wê bi wê re wê di wê temenê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê karibê wê di rengê û awayek de wê di dewama wê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê karibê wê werênê ser ziman bê.

Di mijare têtigîna zanina positiv de wê danîşandinên bi wê re wê weke ku wê were fahmkirin wê bi temenê zaninê xwezayî û qûtbûnê bendên wê yê bi girêdanê metafizikî û hwd ku wê were kirin re wê bibê. Ew qûtbûnê wê dema ku ew bûn wê di wê temenê de wê çavkaniyên aqil û an zaninê wê di jîyanê de wê bi xwezayê û fahmkirina wê re wê xwe di rengê de wê bide dîyarkirin. Spinoza wê dema ku wê bahsa xwûdê bikê wê dîmen û dîtbarîya xwezayê a weke bi aqil û an hiş hatikirin wê di rengê de wê li wê bihizirê. An jî wê bi gerdûnê wê di rengê de wê, bi wê re ewê, di wê temenê de wê bi wê re wê li wê bihizirê. Wê demê em xwezayê û an gerdûnê wê weke wê fahmbikin wê di rengê de wê bigihijê zaninê. Ew zanin ku wê di destpêkê de wê weke xwûdayî wê were dîtin jî lê wê piştî wê weke xwe bi zaninê wê were dîtin.

Di wê nûqtayê de wê mijare zaninê wê weke mijare teybet bê ku mirov wê weke pêwîst bê ku wê bi zaninê positifê re wê ji gelek aliyên ve wê karibê wê di rengê de wê salixbikê û wê werênê ser ziman bê. Durkheim wê di rengê de wê bi têtigîna civaknasîyê û fahmkirina wê re wê di nava jîyanê de wê bi pêvajoyên pêşketinê ên di nava herikina dîrokê de wê bixwezê ku ew wê fahmbikê. Wê di wê çerçoveyê de wê têtiginekê û têtigihîştinek xwezayî wê di wê temenê de wê di mejî de wê weke ku wê biafirênê û wê bixwezê ku ew wê werênê ser ziman.

Di mijare çavkaniya zaninê de wê lêpîrsînên ku ew wê werina kirin wê di wê temenê de wê bi têtîna positîvîsmê re wê di demên dawî ên serdema navîn û demên ronansên de wê êdî wê ew wê bi jîyanê û ya ku ew heya re wê were fahmkirin. Di wê temenê de wê pîrsgîrêka ya heyî ku ew wê çawa wê were fahmkirin wê di wê demê de wê zêdetîrî wê xwe bi fahmkirina mirov re wê di şêwayekê de wê weke ku wê bîde dîyarkirin. Ev wê weke aliyekê wê yê din ê giring bê ku mirov wê karibê wê di dewama wê de wê bi wê re wê di şêwayekê de wê bi wê re wê fahmbîkê û wê karibê wê di rengekê û şêwayekê de wê werênê ser zîman bê.

Wê jî wê di rengekê de wê dikarê wê werênê ser zîman ku wê di şêwayekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê karibê were fahmkirin.

Di mijare zaninên piştî ronansên ên felsefeyê û hwd re wê weke aliyekê wê yê giring wê mijare çavkaniyê wê di wê temenê de wê di rengekê de wê bi wê re wê were lê hizirkirin. Ev wê weke mijarek bi pîrsgîrêk a zaninê a destpêkê ku wê xwe di wê temenê de wê di rengekê de wê were li ser wê hizirkirin bê.

Wekî din wê jî wê dikarê wê werênê ser zîman ku wê di wê temenê de wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê din ê ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê werênê ser zîman.

Di wê demê de wê mijare zaninê wê lêpîrsînên li ser çavkaniya wê re ku wê werina kirin wê bi wê re wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê xwe di wê temenê de wê bi wê re wê bîde dîyarkirin. Lêpîrsînên li ser çavkaniyê re wê weke ku wê çawa ku wê locke wê bigihênê têtîna tabûla rasa' û an wê lêpîrsînên hume wê bigihîne li ser têtînek empîrîkî a sedemî û hwd re wê di wê temenê de wê karibê wê direngê de wê bi wê re wê li wê bihîzîrê bê. Çavkaniyên di wê xatê de ên bi hizirkirinê ku wê weke ji locke û hume ku wê bibin wê piştî wê bi hobbes û comte re wê li ser têtînek civakî û zanina positîvî û çerçoveya wê ya fahmkirinê û hwd re wê di şêwayekê de wê weke ku wê xwe bi wê re wê di rengekê de wê weke ku wê bîde dîyarkirin.

Ji wê aliyê ve wê ev wê weke aliyekê wê yê din ê giring bê ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê bi wê re wê li wê bihîzîrê û wê karibê wê di wê rengê û awayekê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihîzîrê û wê karibê wê fahmbîkê û wê di wê temenê û awayekê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê karibê wê werênê ser zîman bê.

Zaninên civakî û zanistî wê di awayekê de wê weke ku wê di wê xatê de wê weke hobbes wê ji aliyê zaninên civakî ve wê bi wê yekê wê xwediyê

hizirkirinekê bê. Comte wê ji aliyê zaninên xwezayî ve wê bi wê aliyê ve wê li ser temenekê bi felsefeya positivî û hwd re wê xwediyê hizirkirinekê bê. Ev wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê di reng û awayekê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê di şewayekê de wê fahmbikê û wê karibê wê di awayekê de wê di dewama wê de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. Zaninên positivî wê, bi xwezayî û civakî wê, bi temenekê fahmkirinê ê weke bi têngîna şenber û an ya diyar ku ew dikarê were fahmkirin re wê di şêwayek de wê bi wê re wê were lê hizirkiirn. Di wê nûqtayê de wê zanina civakê wê bi şaxên wê yên weke bi ramyari, civaknasî, huquqî, rewîstî, epistemolojikî û hwd re wê di rengekê de wê pêşkeve û wê di wê temenê de wê xwe di reng û awayekê de wê bi wê re wê bide dîyarkirin.

Di têngîna positivî a zanistî de wê weke aliyên wê yên ku wê bi xosletên wê re wê derkevina li pêş wê bi xosletên weke yên salixkirinê ve wê hinekê wê girêdayî wê di dîmenekê de wê xwe di şewayekê de wê weke ku wê bide dîyarkirin. Ev jî wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê karibê wê di dewama wê de wê bi wê re wê hinekê wê li wê bihizirê bê.

Zanista pozîtîf an normatîf bêyî têgehêk razber, bêyî sêwirandin û ramana di hiş de nayê afirandin, ankû pêşbînîyên ku li ser mijarê hatine damezrandin di laboratuarê de di bin şert û mercên çêkirî de di xwezayê de têne dîtin, guheztinên ku ew dikin têne vekolîn û destnîşan kirin. Di encama van lêkolînan de, ev yek dibe zagonn piştî lêkolînên ku tê de hemî ceribandînan li ser mijara lêkolînê têne kirin û encamên teqez têne bidestxistin di encama van lêkolîn û ceribandînan de gihîştîye, divê lêkolînên zêdetir bîn kirin; Lêbelê, heke mînaqên şaş ên lêkolînên ku heta niha hatine kirin tunebin, ev li ser bingehê teoriyê ne, mîna lewazbûn û teoriyên kuantûmê yên di fizîkê de, bi kurtasî, zanista herênî (positiv) bi şik û çavdêriyê dest pê dike, bi ceribandînan dubare berdewam dike , û dema ku encamên neguherbar têne bidestxistin, wekî zagonên zanistî têne tomar kirin.

Di wê temenê de wê weke têngînek zaninî wê xwe di rengekê de wê di dewama wê de wê bide dîyarkirin. Zanista positiv wê di nava wê de wê bi xwezayê re wê weke ku me li jor wê hinekê hanî ser ziman wê di mijare xwezayê de wê, bi çavdêriya wê û şenberîya wê bi wê re wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê wê yê ku wê bi wê re wê were lê hizirkirn bê.

Li vir dîsa wê weke mijarek ku me wê hinekê hanî ser ziman a nava têngîna zanin û teknikê wê hinekê din wê di wê temenê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê di şewayekê de wê karibê wê di rengekê de wê li ser wê bisekinê. Ber ku wê di wê nûqteyê de wê weke ku wê hinek aliyên wê yên din ku mirov wê karibê wê di wê nûqteyê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê karibê wê werênê ser ziman wê weke ku wê bibê.

Ev jî wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê karibê wê di rengekê de wê bi wê re wê bi wê re wê fahmbikê û wê karibê wê di şewayekê de wê bi wê re wê werênê ser ziman. Di mijare têngîna teknikê de wê weke ji ya ku wê weke zaninê û çerçoveya wê ya heyî wê weke çerçoveyek darêjkî ku ew hati diyarkirin wê di rengekê de wê xwe bide diyarkirin. Lê di wê nûqteyê de wê weke aliyekê wê yê din jî wê di wê temenê de wê xwe di dewama wê de wê bi wê re wê weke ku wê bide dîyarkirin.

Di nava wê têngîna zanini de wê weke aliyekê wê yê giring wê di wê temenê de wê were dîtîna ku ew pêvajoya bi darêjbû wê weke aliyekê ku wê dîmenekê weke ya hipotez an hevgerînekê ku wê bi wê zaninê û di wê de wê weke bi feniomenên ku ew hatina ba hev û bi wê re wê di wê rengê de wê hevgerînekê bi wê rengê çêkir wê bi xwe re wê di rengekê de wê bide dîyarkirin. Ji wê aliyê ve wê dema ku em li wê dinerin wê têngîna empedokles a bi rengê weke hanina ba hev a logoyan wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê ku em dikarin wê di rengekê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê di şewayekê de wê di reng û awayekê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê karibê wê bi wê re wê werênê ser ziman bê.

Wê jî wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê pêvajoya heyîna bûyî û pêvajoyên bi wê re wê derbas dibin wê hem bi tevgerên wê û hem bi tevgerên weke bi berdewami a dîtîna wê û hwd re wê di wê temenê de wê di dîmenek azmûnî de de wê xwe di şewayek de wê bi wê re wê bide dîyarkirin. Ji aliyekê ve wê têngîna zanina positîv wê weke zanina ku ew xwe di awayekê de wê ji aliyekê ve wê bi şîpêrê têngîna zanina azmûnê bi çavdêrîyê. Di wê temenê de wê weke ji mirov serbixwe wê wek zaninekê ku wê her tiştê ku ew dihê dîtîna û heya ku ew dihilde li nava xwe wê bibê. Di wê çerçoveyê de wê hebûna hebûnê, ya heyî, bûjenê, fizîkê, gerdûnê, azman û hwd wê her tiştê ku ew dibê ku ew hebê wê di rengekê de wê weke ji xwe re wê bi wê temenê wê bikê mijare fahmkirinê. Wê li ser wê temenê de wê, di rengekê de wê pêvajoya pêşî a xwezayê wê bi têngînek bi çavdêrî ku wê di rengekê de wê weke bi wê re wê, bibê û wê li

wê bihizirê wê wer dîtin. Aliyê din jî wê, piştî wê weke ku wê di destpêka sedsale 19´min û pê de wê bibê wê weke xwe sipartina zaninên weke bi ceribandîne û hwd. Di wê temenê de wê ji aliyekê ve wê têngîna zanistî ku wê were dîyarkirin wê weke zanina ceribandîne wê were dîtin. Ev têngîn wê dema ku wê ji aliyê wê ve wê were nerin wê bi wê rengê wê were dîtin û fahmkirin ku wê çawa ku wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê karibê wê di dewama wê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Di wê nûqteyê de wê cihêkirinek wê bi demê re wê were bi gotinkirin. Ya ku wê weke zanistî wê bi ya ku ew hatiya ceribandîne û hwd re wê di rengekê de wê were dîyarkirin. Yanî wê di kirdeya ceribandîne de wê di wê nûqteyê de wê ew wê hebê ku ew hatiya dîyarkirin, heya û piştrastkirina wê bûya û ew di wê temenê de wê weke ya ´rast a.´ Lê li vir wê gotina rast wê weke têngînek nirxî wê di xwe de wê bihawênê û wê di wê temenê de wê nirx wê ji aliyekê ve wê bi nerinek subjektîv wê weke têngîn û an nerina ku em ji aliyê xwe ve wê didina diyarkirin jî bê. Wê di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê fahmbikê bê.

Wê demê em têngîna rastbûnê wê di wê nûqteyê de wê bi çi rengê û awayê wê dikarê wê fahmbikê? Di wê nûqteyê de wê weke dîsa wê d itemenê wê de wê weke fêrsekê wê heyina wê û diyariya wê û karina piştrastkirina wê hebê. Lê di wê nûqteyê de wê, weke têngînek darezî wê derkeve dervî nerina me û ji me serbixwe bibê. Ev wê weke rastîtîyekê jî wê di rengekê de wê bibê. Ji wê aliyê ve wê têngîna rastîtiyê wê weke têngînek ku wê di wê temenê de wê bi wê re wê karibê wê ji aliyekê ve wê bi wê re wê di rengekê de wê fahmbikê û wê karibê wê di dewama wê de wê bi wê re wê fahmbikê bê.

Ji aliye têngînek teknikî ve wê weke ku me dema ku wê bahsa têngîna positîvê kir wê demê wê di wê temenê de wê bi pêşketina teknikê wê fahmkirina hewirdorê û hwd jî wê di dîmenekê de wê karibê wê fahmbikê bê. Bi wê re bi rêya teknikê ku mirov wê xwezayê, gerdûnê û hemû rewşên bûjenî-fizîkî û hwd wê di şêwayekê de wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê bi wê re wê fahmbikê bê.

Dema ku em dibêjin zanista posîtîv, bêtir di wateya zanistiya birhankirî de dihê bikarhanîn. Ew li ser bingeha hejmarên berbiçav û birhanan tete bikar hanîn. Şaxên zanistê yên ku li gorî encamên ceribandîne xwedî daneyên şênber in, dikevin vê komê, di zanistên posîtîv de hûnguliyên

mijarê têne lêkolîn kirin û texmîn, ankû hîpotez ji wir têne derxistin, ankû têtîngînên razber jî hewce ne wê li ser wê were sekin in.

Bi giştî naskirina xweza û gerdûnê û têtîngîştina bûyerên ku tê de hene yek ji tevgerên bingeîn ên mirovan e. Qabiliyeta lihevhatina bi jîngehê re rasterast bi şiyana mirov ve girêdayî ye ku mirov hawîrdora xwe ya hundurîn, ankû xwe, hem jî hawîrdora xwe ya derve nas bike û fahm bike. Çalakiya zanîn û têtîngîştinê di nav çalakiyên rojane yên mirovên li kolanê de ye, ku heya radeyekê, subjektîf in. Lêbelê, ev xebat di rêzkariyên ku hin mijar bi rêgezên bi rêgezên guncav ji bo hin armancan bi rêkûpêk têne destnîşan kirin de jî têne kirin. Zanistên fizîkî (mînaq fîzîk, kîmya, biolojî, derûnî, civaknasî, antropolojî), rêzkariyên fermî (mînaq matematîk û mantiq), huner û rêzkariyên zanistên mirovî (mînak wêje, wêne, muzîk, çand, civaknasî) û rêzkariyên metafîzîkî (mînaq ol) di nav cûrbecûr de ye. Rêzkariyên ku tê de çalakiyên têtîngîştinê têne kirin dikarê bahsa wan were kirin.

Felsefe di her yek ji van rêzkariyên di dem û cihên cuda de cih girtiye. Di serdemên heta sedsala 17. de, ku hê şaxên zanistê ji felsefeyê nehatine veqetandin, hin filosof û hin pergalên felsefî armanc û nêzîkatiyên ku îro zanistî têne dîtin, nîşan didin. Pergal û nêzîkatiyên Arîsto û Descartes mînaqa nêzîkatiya zanistî ya di felsefeyê de û hewldanên naskirin û têtîngîştina felsefeyê ne. Felsefe di ser zanistan de jî wekî rêzkariyek diyarkirinê a zelalkirinê tevdigere: nêzîkatiya zanistî hilberek felsefeya zanistê ya herênî an positiv ye ku ji senteza nêrîn û pergalên felsefî yên Auguste Comte û gelek filozofên din ên di nav felsefeyê de derketiye holê. Di wê nûqtayê de wê jî wê dikarê wê di dewama wê de wê di rengê de wê werênê ser ziman ku wê weke aliyekê wê yê din ê giring jî wê mijare felsefeyê wê di wê nûqtayê de wê bi zanistên ku ew dibin re wê derketina wê ya li pêş di demên hemdem de wê weke zaninek ku ew bi awayekê din dibê wê bibê û wê ji wê aliyekê ve wê weke pêwîst bê ku wê hinekê din wê fahmbikê û wê werênê ser ziman.

Nava têtîngîna hizra positiv de wê dikarê wê weke aliyekê wê yê din jî wê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê di wê demê de wê têtîngînê weke zaninê ku wê çawa wê yên şenber û ne şenber wê di rengê de wê bi wê re wê werina ji hev cihê kirin. Ev wê di demên piştî de wê weke ku wê wer dîtin wê bi zêdeyî wê li ser têtîngîna mantiqê û niqaşên li ser wê re wê weke ki uwê bi hizirvanên weke bi hizrên felsefeyê ên weke frege, russell û heta witgenstein û hwd re wê di rengê de wê di wê temenê de wê bibê. Di wê nûqtayê de wê niqaşên zelalkirinê û an zanina safî û ya

zelal û di dewama wê de wê yên weke yên bi hizirkirinê wê di wê temenê de wê dii rengê de wê weke ku wê bi wê re wê xwediyê aliyekê ku wê bi wê were li ser sekin in jî bê.

Di wê temenê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê di rengê de wê weke aliyekê wê yê din bê ku mriov wê dikarê wê di wê temenê de wê di rengê de wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê karibê wê di rengê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê di şewayekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring ku mirov wê karibê wê li ser wê bisekinê wê di wê temenê de wê weke ku wê comte wê bikê wê dema positivismê wê weke bi aqil û an zaniniya wê zanyarî re wê li ser temenekê ku wê piştî wê bi bingihê têtîha zanistên ku ew wê pêşkevin re wê di rengê de wê di wê temenê de wê bi wê re wê were pêşxistin wê bibê.

Di wê nûqtayê de wê zanina dîyar û an zelal wê di wê temenê de wê çawa wê were lê ghiştin û an wê çawa wê bi derfet bê wê di nava felsefeyê de wê her demê wê bi wê re wê di rengê de wê were dîtin ku wê li wê were llê hizirkirin. Di demên kevnera û an eantikî de wê di rengê de wê bi hizirkirinên sofistan û niqaşên li ser wan re ên bi filosofênw eke platon û hwd re wê di rengê de wê ev wê were dîyarkirin. Piştî wê di awayekê de wê Pyrrhos û empiricus û hwd wê di rengê de wê bi hizrên xwe wê di wê temenê de wê di rengê ku wê hema bêja wê di wê nûqtayê de wê taqabûlî wê bikê wê di rengê de wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê di rengê de wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê karibê wê di rengê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Di wê nûqtayê de wê di rengê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring bê ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê di rengê de wê weke ku wê karibê wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê bi wê re wê fahmbikê û wê werênê ser ziman ku ew wê di demên serdemên navîn de wê çendî wê bi têtînek bi aqilê teolojikî û hwd re wî di dîmenekê wê bi hizirê û wê were dîyarkirin jî lê wê weke aliyekê ku wê çendî wê razber bibê ji jiyane jî wê nakokiyên di fahmkirinê de wê ya ku ew wê weke bi jiyane û an di jiyane de weke dervî wê fahmkirinê dimênê wê beremberê wê xwe bide diyarkirin. Di wê temenê de wê zêde razberiya serdema navin wê ji wê aliyê ve wê fêdeya wê bibê ku ew wê di rengê de wê çawa ku wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê kariibê wê di wê temenê de wê di rengê de wê bi wê re wê di şewayekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring bê ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê di rengê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê

bihizirê û wê karibê wê werênê ser ziman bê. Di demên serdema navên de wî niqaşên wê di wê warê de wê hinek fêrker bin. Wê di wê temenê de wê aqilê razber ê xwûdayî wê çawa wê li pêşketinên jiyane wê binerê wê weke aliyek ku wê li wê were lêpîrsîn. Di wê temenê de wê weke aliyekê din jî wê di mijare fenomenolojikî a hizirkirinê de wê çawa wê di nava têngîna heyina hebûnê û bi aliyên wê yên cihê ku wê di wê de wê were lê hizirkirin wê di wê temenê de wê, di şêwayekê de wê bi wê re wê di renekê de wê weke aliyekê wê yê giring bê ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê di şêwayekê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê di renekê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Wê jî wê di renekê de wê dikarê wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê fahmbikê ku wê çawa wê di reng û awayekê de wê xwe di dewama wê de wê bi wê re wê di şêwayekê de wê bi wê re wê bide dîyarkirin. Felsefeya serdema navîn wê bi ontoloji-teolojiya wê re wê di renekê de ku wê bi hev re û an di zikhev de wê bi fêrsên fahmkirinê ên metafîzîkî wê bihizirê wê piştî wê weke aliyên ku wê weke ku wê bi felsefeya spinoza û hwd re wê were dîtin wê çawa wê ew mijare hebûnê û ontolojiyê û têngîna metafîzîkê wê di renekê de wê ji hev wê werina bi hizirkirin wê bi wê re wê di renekê de wê weke ku wê were dîtin û wê bi wê re wê were ser ziman. Ev jî wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê karibê wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê fahmbikê bê.

Hizirkirinê demên dawî ên serdema navîn û hinekê jî ên ronansê û hwd wê bi armanca ji hev derxistina wan aliyan jî bin. Wê di wê temenê de lê weke felsefeyek ku wê bi epistemeya xwe re wê cihê bê wê di wê demê de wê rengê xwe wê di cih de wê bide diyarkirin û wê pêşkeve. Wê ya ku wê felsefeya ronansê wê ji ya demên serdema naviin wê cihê bikê jî wê direnekê de wê weke ku wê ev bê. Wê di wê demê de wê di renekê de wê felsefeya ronansê wê li ser temenê zaninê û lêpîrsînê wê pêşkeve û wê aqil û jiyane wê bi hev re wê têkiliya wê bikê ku wê dênê. Mînaq wê di wê temenê de wê hizrên spinoza wê hem aliyê serdema navîn ê hizirkirinê û hem jî yê dema ronansê a bi xwezayê hizirkirinê wê di renekê de wê weke ku wê bigihijina li hev. Di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê wê yê ku wê di wê temenê de wê were lê hizirkirin. Ji aliyê hizirkirina xwe ya bi xwezayî ve wê bi wê aliyê wê weke ku wê bihizirê û ji aliyê aqilê xwe yê xwûdayî û hwd re wê bi ya serdema navên û weke bi teolojiya wê bihizirê. Lê wê teolojiya serdema navîn wê bi wê

nerîna xwezayî wê li wê binerê û wê di wê temenê de wê weke nerinek xwezayî ku wê di ahengek bi têkiliya razber-şenberê û hwd re wê çawa wê hizirbikê û wê fahmbikê û wê werênê ser ziman wê di wê temenê de wê, di rengekê de wê weke aliyekê wê yê giring ku wê di dewama wê de wê bi wê re wê di şewayekê de wê weke aliyekê wê yê giring ku wê karibê wê di rengekê de wê bi wê re wê bihizirê û wê karibê wê di rengekê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê di şewayekê de wê weke aliyekê ku wê bi wê re wê li wê bihizirê wê xwe di rengekê de wê bi wê re wê weke ku wê bide diyarkirin.

Wê jî wê di dewama wê de wê bi wê re wê di rengekê de wê dikarê wê di dewama wê de wê wê werênê ser ziman ku wê dema ku wê spinoza wê bahsa heviyekiya weke bi xwûdê-xwezayê re wê bikê wê di wê temenê de wê di rengekê de wê werênê ser ziman. Yan jî wê di rengekê de wê weke têtînek lêpirsînê a diwê temenê de bê ku ew di rengekê de ew bi wê re wê werênê ser ziman. Ew rûyê razber ku ew çendî ew bê wê rûyê şenber jî wê di aqilê jiyane û pîretikê û hwd de wê di rengekê de wê weke ku wê di dewama wê de wê bi wê re wê di şewayekê de wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê karibê wê di rengekê de wê fahmbikê bê.

Ji wê aliyê ve wê dema ku mirov wê navaroka hizrên deleuze ên li ser spinoza dixwênê wê di rengek de wê weke ku wê ji wê aliyê ve wê di şewayekê de wê weke ku wê bixwezê lêpirsînekê wê bikê wê di rengekê de wê weke ku ew wê bi wê re wê di şewayekê de wê weke ku wê bi wê re wê li wê bihizirê. Di wê temenê de wê di rengek de wê weke aliyekê wê yê din ê giring bê ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman. Deleuze wê aliyê xwezayî û yê xwûdayî ew dikê ku wê ji hev cihê bikê û wê li ser yê xwezayî û pîretikî re wê di hev ahengekê de wê di rengekê de wê di şewayekê de wê fahmbikê û wê weke aqilekê pîretikî û di nava jiyane şenber de wê di rengekê de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman. Di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê din ji wê descertes wê dema ku em di wê nûqteyê de wê bi hizirên wê re bi bîrbikin wê demê wê bi zêdeyê wê di wê çerçoveya hizirkirinê û xate wê de wê weke ku wê bi aliyê têtîna zêhnî ê li wê têtîmna xwezayî wê çawa wê têtîliyê aqilê fenomenî ê zelal wê di wê temenê de wê bi têtînek rasyonali wê li wê bigihijê wê di wê temenê de wê weke ku wê li wê bihizirê û wê bi wê re wê hizrên xwe wê di dewama wê de wê bi wê re wê werênê ser ziman. Di wê temenê de wê di şewayekê de wê weke aliyekê wê yê wê yê giring bê ku mirov wê karibê wê di dewama wê de wê bi wê re wê karibê wê

fahmbikê û wê di wê temenê û awayê de wê di renekê de wê fahmbikê û wê karibê wê werênê ser ziman bê. Wê jî wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijare tozê-zêhnê wê di dewama wê de wê weke aliyekê hizirkirinê ku wê bi wê re wê di wê de wê were kûrbûn wê bibê bê. Wê jî wê aliyê ve wê weke aliyekê ku wê pêwîst bê ku mirov wê hinekê wê di dewama wê de wê bi wê re wê li ser wê bisekinê bê.

Di mijare têngîna zêhnê a ku wê di renekê de wê di demên serdema navîn de wê were ser ziman wê di şewayekê de wê weke ku wê di felsefeya spinoza de wê were dîtin wê bi hinek xosletên ku ew dikarê bi wê re ew were şîrovekirin wê di renekê de wê were dîtin ku ew wê were ser ziman. Ev jî wê weke aliyekê wê yê din ê giring bê ku mirov wê karibê wê di renekê de wê bi wê re wê di renekê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê di şewayekê de wê werênê ser ziman bê.

Di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê bi wê re wê di renekê de wê weke k uwê karibê wê bi wê re wê werênê ser ziman. Di wê nûqteyê de wê di nava têngîna spinoza de wê sê ali wê di renekê de wê xwe bi awayekê wê bidina diyarkirin. Aliyê pêşî wê mijare xweza û xwûdê ku ew wê di awayekê wê weke levkirinekê, lêhatinekê û an heviyekiyekê weke bi kirdeyî û bûjenî de wê bê xwestin ku ew were hanin ser ziman.

Di wê temenê de wê ev wê weke aliyekê wê yê ku wê di dîmenê razberkirina xwûdayî de wê, spinoza wê li ser bi xwezayê wê weke li dîmen û an fêrsek xwezayî re wê li şenberiyekê wê bi wê re wê weke ku wê li wê bigerihê bê. Di wê temenê de wê ev wê weke aliyekê wê yê ku wê di wê temenê de wê bi wê re wê were li lê hizirkirin. Ji xwe wê di felsefeya bacon a xwezayê de wê berî wê ku ew dihênê ser ziman wê dema ku em li wê dinerin wê dibînin ku wê di şewayekê de wê weke ku wê bi xwezayê re wê, li wê şenberiyê lêgerin û an bi wê xwezayê re wê gihiştina fêrsek şenberiyê û hwd wê weke aliyekê wê yê din bê ku wê di dewama wê de wê bi wê re wê weke ku wê li wê were lê hizirkirin jî bê. Ev jî wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê di renekê de wê li wê bihizirê û wê kaeribê wê werênê ser ziman bê.

Wê jî wê dikarê wê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê di mijare fahmkirinê de wê xwe di renekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê di dewama wê de wê bi wê re wê di şewayekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê di dewama wê de wê bi wê re wê bide dîyarkirin.

Spinoza wê di wê nûqteyê de wê gihiştina têgîna 'tozê' wê di wê nûqteyê de wê di aslê xwe de wê weke têgînek zêde xarib û di rengekê wê weke ku wê li wê dîmenê pêşî ku ew di wê temenê de wê li wê bihizirê wê li wê newê bê. Di wê temenê de wê di mijare têgîna xwûde-xwezayê û an 'xwûdê-gerdûnê' de wê weke têgînek ku wê di wê temenê de wê hinekê din bi tozê wê xwûdê wê ji nava têgin û têkiliyên fahmkirinê wê were derhanin û wê were wirdetir birin. Di wê temenê de wê bi wê re wê weke ku wê li wê bihizirê. Di wê temenê de wê, weke bi xwezayê wê gihiştina ya şenber û piştî wê bi têgîna tozê û xwezayê di rengekê de wê li wê hizirkirinê wê di wê temenê de wê çavkaniyek bûyinê wê li wê bihizirê wê di wê temenê de wê weke darek ku wê ji şitlekê wê di rengekê de wê bibê û wê çawa wê mazin bibê û ew dar ku ew ji piçûkatiya wê û heta mazinbûna wê çawa wê bibê wê were dîtin û wê wê karibê wê were fahmkirin û tenê nûqteyek wê ya weke bi tozê ku ew wê weke çavkani wê li wê dihizirê wê di wê temenê de wê bi wê re wê di rengekê de wê bi hinek nepeniyên ku ew bi wê di çerçoveya gotina xwûdê de ew bi wê dihizirê wê dihênê ser ziman. Di wê çerçoveyê de wê ev wê weke aliyekê wê yê ku ew wê di dewama wê de wê bi wê re wê di şêwayekê de wê weke ku wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê di dewama wê de wê werênê ser ziman bê.

Di mijare têgîna tozê de wê di wê nûqteyê de wê weke nûqteyek zêde ne diyar û razber û weke çavkani wê di wê temenê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman. Di wê nûqteyê de wê descertes jî wê mijare tozê wê di wê temenê de wê di rengekê de wê hilde li dest û wê bixwezê ku ew wê di rengekê de wê li wê bihizirê û wê di wê temenê de wê di rengekê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê di rengekê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê di rengekê de wê fahmbikê û wê kaeribê wê di wê temenê de wê di şêwayê wê de wê bi wê re wê bi wê re wê werênê ser ziman bê.

Weke aliyekê wê yê din jî wê mijare têgîna ceherê wê di tozê de wê weke aliyekê wê yê din bê ku wê were lê hizirkirin bê. Di wê temenê de wê têgînek tozê a bi cewher wê demê wê di wê temenê de wê weke aliyekê ku wê bi darêjkekê jî wê weke ku wê li wê were lê hizirkirin û wê karibê wê di dewama wê de wê bi wê re wê di rengekê de wê fahmbikê û wê karibê wê di dewama wê de wê bi wê re wê di rengekê de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Wê jî wê di rengekê de wê karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. Di dewama wê de wê dikarê wê di wê temenê de wê di rengekê de wê bi wê re wê karibê wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman bê.

Wê jî wê di rengekê de wê werênê ser ziman ku wê mijare têtîna cewherê û tozê û an darêjkê û navaroka wê weke ya çavkaniya ku ew bi wê weke cewherê wê ew ji wê heya wê di nava felsefeya giyanê a aristo de wê hinekê wê di wê temenê de wê bi wê re wê were lê hizirkirin. Wê di wê temenê de wê bi wê re wê ji aliyekê din ve wê şîroveya salixkirinê a di wê temenê de wê têtînek giyanî a ku wê di nava têtîna aqil û darêjkê de wê herê û were wê di rengekê de wê weke ku wê bi wê re wê li wê bihizirê.

Di wê nûqtayê de wê weke ku wê spinoza wê hinekê wê ji wan aliyan û têtînan jî wê di rengekê de wê weke ku wê sûdbigirê û wê di wê temenê de wê di şêwayekê de wê bixwezê ku ew wê di rengekê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê di şêwayekê de wê werênê ser ziman. Ev wê bi wê re wê di rengekê de wê weke ku wê xwe bi wê re wê bide dîyarkirin.

Spinoza wê mijare tozê wê weke çavkaniya bûyinê wê di wê temenê de wê bêtî ser ziman wê weke vejene ku ew bêdawî û an weke bêsinor wê di rengekê de wê were dîtin ku ew wê li wê bihizirê. Di wê nûqtayê de wê descertes wê ji wê aliyê ve wê aliyê wê bixwezê ku ew bi têtîna tozê re wê hinekê wê lêbipirsê. Di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê karibê wê di rengekê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê di wê temenê de wê di wê temenê de wê di rengekê de wê weke ku wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman bê.

Wê jî wê weke aliyekê wê yê din wê karibê wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê werênê ser ziman ku ew wê di rengekê de wê piştî ronansê ku wê têtîna aqilê pîretikî wê were lê hizirkirin wê di wê temenê de wê bi têtîliya fizikê-bûjenê re wê were lê hizirkirin. Di dewama wê de wê bi wê re wê were dîtin ku ew wê weke piştî wê ku ew têtîna fizikê-bûjenê hat lê hizirkirin wê piştî wê têtîliya wê rewşa fizikî û hwd wê di dîmenekê weke yê bi têtînen pêwîstîniyê û hwd re wê li wê were lê hizirkirin. Ev pêwîstîniya têtîna fizikê wê karibê wê weke pêwîstîniyek ku wê bi rengê din ên pêwîstîniya têtîna girêdanên teolojîkî û hwd ku ew were ser ziman wê bi wê ve girêbide û wê bi wê rengê wê werênê ser ziman bê? Di aslê xwe de wê ew wê weke aliyekê ku ew di wê temenê de wê karibê wê li wê bihizirê bê. Hebûna fizikê wê hertimî wê weke sînorekê wê bi xwe re wê di rengekê de wê biafirênê.

Ew sînore wê di rengekê de wê weke ku wê were dîtin wê bi têngîna aqil û an zaninê re wê di rengekê de wê weke ku wê bi wê re wê derbas bibê. Ew êw weke aliyekê wê yê din ê giring wê karibê wê di dewama wê de wê bi wê re wê fahmbikê ku wê weke bi aqil re wê bi xosletên aqilî û zaninê re wê ji wê aliyê ve wê sînore wê bi fahmkirinê wê hume wê bikê mijare lêpîrsînê. Ev wê di wê temenê de wê weke hinek aliyên ku wê bi têngînek empirîkî wê piştî wê ji hizirkirin û tefkirên bi têngîna positivî û zanina wê re ku wê ji mirov û fahmkirina mirov re wê ji aliyekê ve wê weke ku wê bibê temen. Wê di wê temenê de wê piştî wê çawa wê di rengekê de wê bi pêvajoyên fahmkirinê ên positivî wê têngînek fizikî-zaninî a di temenê têkiliya ya heyî û dîyar re wê di rengekê û aqilekê şenber de wê weke ku wê bi wê re wê di awayekê de wê bi wê re wê were lê hizirkirin û wê di şewayekê de wê bê xwestin ku ew were hanîn li ser ziman. Di wê nûqtayê de wê pêvajoyên pêşketina zanistên positivî wê di nava jîyanê de wê bi temenekê pîretîkî û hwd wê pêşkeve û wê zanina wê xwe bide dîyarkirin wê weke aliyekê ku mirov wê di dewama wê de wê hinekê din wê li ser wê re wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman bê.

Pêvajoya pêşketina zanistên positivî wê dema ku em li wê bihizirê wê di dewaam wê de wê karibê wê bibêjê ku wê di demên piştî ronasansê û pê de wê hin bi hin wê di rengekê de wê çawa ku wê weke aliyekê wê yê giring wê xwe di dewama wê de wê bi wê re wê di şewayekê de wê weke ku wê bide dîyarkirin. Di wê nûqtayê de wê weke ku me li jor wê hinekê balê li kişandin wê di wê temenê de wê niqaşên li ser têngîna hebûnê, cewherê, zêhnê, tozê û hwd wê di wê temenê de wê weke hinek aliyên ku wê karibê wê di wê nûqtayê de wê bi kirpênê bê. Di wê nûqtayê de wê ev nîqaş wê ji aliyekê ve jî wê weke encama wê bin ku wê aqilekê fizikî wê hin bi hin wê pêşkeve û wê di wê de wê hişmendiya mirov wê hertimî wê li ya şenber û diyar wê bigerihê û wê bi wê re wê êdî wê bi ponijê. Ev wê weke aliyekê ku wê weke çavkani jî wê di rengekê de wê karibê wê di rengekê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê di wê temenê û awayê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê di rengekê de wê bi wê re wê di şewayekê de wê li wê bihizirê bê.

Wê jî wê dikarê wê weke aliyekê wê yê din wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê çawa ku wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê xwe di dewama wê de wê bide dîyarkirin bê.

Wê di wê nûqtayê de wê jîyane heyî û xwezaye mirov a xwezayî û rasyonali ku ew dihê dîtin wê çawa wê bi wê rasyonalitya wê were

fahmkirin wê bi wê re wê di renekê de wê were lê hizirkirin. Ji şîroveyên descertes wê mirov wê fahmdikê ku wê di lêpîrsînên rasyonali de wê çawa wê li ser temenekê mekanîkî, bûjenî û şenber de wê di wê temenê de wê di renekê weke di çavkaniyek positivî a diyar de wê bixwezê wê fahmbikê wê di renekê de wê weke lêpîrsînek bi wê hewldanê a fahmkirinê wê bide dîyarkirin.

Di wê temenê de wê ev wê bi wê re wê di şêwayekê de wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihiizirê bê. Comte wê di renekê de wê dema ku ew felsefeya xwe ya positivîsmê wê dikê wê di destpêkê de wê balê bikişênê li ser ji hev cihê kirna ya diyar û ya ne diyar. Di wê temenê de wê ya nediyar ku ew wê qastbikê wê weke ya ku ew nikaribê were fahmkirin û an nayê fahmkirin û hwd re wê di renekê de wê li wê bihiizirê.

Di awayekê din de jî wê di renekê de wê, bi aqil wê çendî wê bi derfet bê ku mirov wê karibê bigihijê rastiye wê bi wê re wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê bi wê re wê serê xwe wê zêde wê bi wastênê bê. Di wê temenê de wê rastî û an rastteqni wê dervî aqil wê hebê û an wê weke têgihek ku ew bi aqil dibê û dihê kifşkirin û dihê hanîn li ser ziman bê. Wê weke gotinek lêpîrsînê lê heta ku tu bêjê bes wê pêşîya wê bi hizirkirinê wê vekirî bê. Di wê temenê de wê ev wê weke aliyekê wê yê ku wê di dewama wê de wê bi wê re wê di şêwayekê de wê weke ku wê bi wê re wê di şêwayekê de wê were lê hizirkirin.

Wê jî wê dikarê wê di renekê de wê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê têngîna salixkirinê wê di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê karibê wê di renekê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihiizirê û wê karibê wê bi wê re wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Wê jî wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê, lêpîrsînên li ser aqil wê weke ku wê descertes û spinoza wê bikin wê di temenekê zêhnî ê weke bi 'kûrbûnê' ku wê bikin re wê bibê. Di wê nûqtayê de wê wateya gotina kûrbûnê wê çî bê wê bi serê xwe wê weke têngînek ku mirov wê karibê wê ji aliyekê ve wê li wê bihiizirê û wê cihê wê hinekê li ser wê bihiizirê. Di wê temenê de wê çendî wê di wê temenê de wê cihê fêrsên weke kûrbûnê wê di aqil de wê bi wê rengê wê hebin? Wê karibê wê bi wê re wê hinekê wê li ser wê bisekinê. Ya ku wê di awayekê de wê descertes wê bi gotina xwûdê û lêpîrsînên bi hizirkirinê ku ew li ser wê re dikê wê di renekê de wê di wê temenê de wê di şêwayekê de wê weke ku wê bide kirin. Di renekê de wê pêvajoyên hizirkirinê ên ku wê di wê temenê de wê

werina pêxistin wê di şewayekê de wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê karibê wê, di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Wê jî wê dikarê wê di rengekê de wê werênê ser ziman ku wê çawa wê xwediyê şewayekê fahmkirinê ê ku mirov wê karibê wê di rengekê de wê bi wê re wê werênê ser ziman bê. Ev jî wê weke aliyekê wê yê giring ê ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê di rengekê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê karibê wê di rengekê de wê bi wê re wê werênê ser ziman bê.

Salixkirinên bi hizirkirinê wê di wê temenê de wê di temenekê xwezayî de wê bibê. Di awayekê de wê spinoza wê di nava dualiteyekê de wê monisma xwe wê bihizirê. Ew dualite wê weke ya xweza û xwûdê bê. An gerdûn û xwûdê bê. Di wê temenê de wê di fêrsên fahmkirinê ên weke ya diyar û ya nediyar û an ya bûjenî û ya ku ew weke bi fêrsa wê ya fahmkirinê a zaninê û hwd re wê di wê temenê de wê werênê ser ziman.

Di wê nûqtayê de wê mijare zaninên positiv de wê di serî de wê di rengekê de wê li ser ya şenber re wê bimeşê. Wê ber vê yekê wê di wê nûqtayê de wê ji wê têngîna kirinê û hwd wê gavê bihavêjê. Di rengekê de wê di wê nûqtayê de wê gotina pîretikê a spinoza wê di rengekê de wê di xwe de wê têngînek bûjen-zaninê wê li hev dîv wê di rengekê de wê werênê ser ziman. Pêvajoyên hizirkirinê ku wê weke radayên wê dîyarkirî wê weke pêvajoya pêşî wê bi aqil û pîretikê. Pêvajoya duyem wê weke ya bi razberbûnê û hwd re wê werênê ser ziman. Ev pêvajo wê weke bi felsefeya suhrewerdî re wê were dîtin ku wê di rengekê de wê felsefeya wê di awayekê kûr de wê bi wê re wê were kirin. Radayên zaninê û an aqil ên bi gihiştin û têngiştina wê di wê temenê de wê di rengekê de wê suhrewerdî wê ji ya şenber bi ber ya razber ve wê, binerê û wê werênê ser ziman. Di dewama wê de wê weke ku wê bide dîyarkirin ku wê bi gotina 'aqilê razber' û an aqilê weke têra xwe heyî ku wê werênê ser ziman wê di wê temenê de wê weke bi şubjektivîsma aqilî ku wê weke ji aqil wê bi wê pêvajoya fahmkirinê wê li dora xwe bi nerina xwe wê binerê û wê fahmbikê re wê werênê ser ziman. Di wê temenê de wê ev taqabûlî têngînek hişmendî a weke ya teorizekirinê a di nava têngîna epistemeya demên hemdem de wê di rengekê de wê weke ku wê xwe di rengekê de wê bi wê re wê bide dîyarkirin.

Di wê nûqtayê de wê jî dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijare dîyarkirinê a bi fahmkirinê wê di demên piştî ronansê û pê de wê bi hizirkirinên weke bi şenberiya jîyanê re wê bibê. Wê dema ku em

kirinekê dikin, xûyekê didin nişandin, tawrakê didin diyarkirin û hwd wê bi wê re wê di rengekê de wê çawa wê bibê û wê bê dîtî wê bi wê re wê were ser ziman.

Di wê nûqtayê de wê di zanînên pozîtîvî de wê bi wê rengê wê azmûn wê weke temenê bi wê û li ser wê re ê pêşketîne bê. Azmûn jî wê bi çavkaniya wê weke ji kirîne û an pîretîkê û hwd wê di rengekê de wê bi wê re wê bibê. Pêvajoya wê ya pêşî a weke wê bacon û spinoza wê di rengekê de wê werênîna ser ziman wê di dîmenekê wê weke ya fêrsên bi fahmkirîna xwezayê û an dîtbarîya wê re wê bi çavdêrî wê girtîna wê û an weke kopîkirîna wê û hwd re wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê ku wê karîbê wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihîzîrê û wê di dewama wê de wê bi wê re wê di rengekê de wê fahmbîkê û wê werênê ser ziman bê.

Di zanîstên pozîtîvî de wê, zanîstên xwezayî û fizîkî wê di dewama wê fahmkirîna wê de wê bi demê re wê ji hev cihê wê weke şaqna ku wê pêşkevin û wê xwe bidîna diyarkirin. Di wê temenê de wê zanîstên fizîkî wê mejûya wan wê heta demên şoreşa kopernîk û demên hizîrkirîne weke kapler, newton û hwd wê herê. Di wê temenê de wê bi wê re wê têgihên weke geometrî, metamatîk û hwd wê weke aliyên ku ew wê di wê temenê de wê bi wê re wê di rengekê de wê weke ku wê bi wê re wê were lê hizîrkirin û wê di dewama wê de wê bi wê re wê di rengekê de wê weke ku wê bi wê re wê werênê ser ziman bê. Salîxkirîne ku wê piştî wê werîna kirîna wê di temenekê bi fahmkirîna xwezayê re wê bibê. Di hizîrên filozofên weke bruno de wê weke têgîna xwezayê wê weke têgînek girîng a fahmkirîne a temen wê werênê ser ziman. Di nava wê pêvajoya fahmkirîna xwezayî de wê girêdana dîyalektîkî wê weke ku wê, were çêkirîna wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê karîbê wê bi wê re wê fahmbîkê bê.

Di mijare zanîstên pozîtîvî de wê weke aliyekê wê yê din wê di demên sedsale 19'în pê de wê bi zêdeyî wê bi têgînek weke ya ramyarî û bi teybetî a aborîyê û hwd re wê were dîtîna ku ew wê li wê were lê hizîrkirin. Di wê nûqtayê de wê salîxkirîne bi aborî wê tîkîliya wê bi reşwên jîyanê ve girêdayî û rewşa kes ve girêdayî wê di wê temenê de wê di rengekê de wê were li lê hizîrkirin. Hem wê ji aliyê encamê wê ve û hem jî wê ji aliyê şertûmercên wê ve wê di rengekê de wê weke ku wê bi wê re wê were lê hizîrkirin û wê were hanîn li ser ziman. Ev jî wê weke aliyekê wê yê din ê ku mirov wê karîbê wê di wê temenê de wê bi wê re

wê di şêwayekê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê di renekê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê bê.

Di mijare ramyarî, aborî û civakê de wê, weke sê lingên wê yên ku wê di wê temenê de wê bi wê re wê di temenekê şenber de wê bi wê re wê li wê were lê hizirkirin. Encamên wê, bi wê re wê were lê hizirkirin. Li ser têngîna aboriyê û hwd re wê di wê temenê de wê karibê wê bi kortasî wê di wê rengê de wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman.

Ji destpêka sedsala bîstan ve, piraniya aborînasan hewl dane ku aboriyê wekî zanistek positiv mîna zanistên fizîkî pêş bixin. Wekî ku ji navê xwe diyar dike, armanca dawî ya 'zanistiya pozîtîf' ew e ku teoriyên ku diyardeyên çavdêrikirî bi awakî rast rave dikin, li şûna pêşkêşkirina nirxandinek normatîkî ya xwestekbûna diyardeyan, hilberîne. Teoriyên weha bi çêkirina texmînên li ser cîhana ku taybetmendiyên sereke yên pirsgirêka di bin lêkolînê de razber dikin têne sêwirandin û dûv re jî mantiqê bikar tînin da ku li ser bûyerên ku hîn nehatine dîtin pêşbîniyan bikin. Dûv re rastdariya teoriyê ji hêla lêkolînek ampîrîkî ve dihê pejirandin ku bûyerên pêşbînkirî dikole û girîngiya statîstîkî ya encamên ku bi modela teorîkî re hevaheng diceribîne. Ev pêvajoya deduktîv, ku ji teoriyê ber bi daneyê ve dixebitî, dikare ji pêvajoya înduktorî ya ku ji hêla gelek zanyarên civakî yên din ve hatî bikar anîn, ku meyla analîzkirina daneyan berî ku bi înduktîf teoriyên xwe derxînin, were cûda kirin. Li gorî vê yekê, piraniya sedsala bîstan, piraniya aborînasan xwestin ku aboriyê wekî zanistek positivî bimeşînin, pêşbîniyên ampîrîkî ji teoriyê werdigirin û dûv re van pêşbîniyan li hember daneyan ceribandin.

Ev wê weke têngînên zanînê wê pêşkevin. Minaq wê mijare aboriyê ku wê werênê ser ziman wê ji aliyekê ve wê bi nerîna wê ya ramyarî, rewîstî û hwd re wê bi gelek aliyên din re wê di renekê de wê bi wê re wê li wê were lê hizirkirin. Di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê bi wê re wê li wê bihizirê bê. Ev wê bo zanistên din ên ku wê pêşkevin ên weke ramyariyê, dîrokê, derûniyê û civaknasiyê û hwd jî wê di renekê de wê weke ku wê bi wê rengê wê di reng û awayekê de wê karibê xwe bide diyarkirin. Di wê çerçoveyê de wê, li ser temenekê şenber ê jîyanî û pîretîkî û encamên wê yên bi hizrî û hwd ku wê werina girtin û şîrovekirin re wê di renekê de wê weke ku wê bibin.

Minaq wê, di wê nûqtayê de wê bi hinek têkiliyên weke yên zanista civakî, derûnî, fizîkî û civakî û hwd re wê di demên piştre wê di renekê

de wê were dîtin ku wê bê hildan li dest. Minaq max Weber wê dema ku wê mijare aboriyê û civakê bi dîroka wê re wê hilde li dest wê nerinek rewîstî wê bikê ku ew li şîroveyên xwe serwer bikê û ji wê gavê biavêjê.

Di teoriya xwe ya pozîtîvîst de, Comte (1824) pêşketina rabirdû û paşerojê ya civakê wekî peyrewa sê pergalên civakî yên sereke dahûr dike. Sîstema teolojîk pêşî ji aliyê monarşiyên teqez ên ewropî ve hatnuminêrkirin: diyardeyên civakî piştê di çarçoveya ola Xirîstiyân de hatin şîrovekirin, hêza menewî di destê oldar de û hêza demkî jî di destê arîstokratiyê de wê dihênê ser ziman. Piştê pergala metafîzîkî ya ku ji aliyê Şoreşa Fransî ve hatibû destpêkirin derket holê: diyardeyên civakî di çarçoveya felsefeya Ronahiyê de hatin şîrovekirin, hêza menewî cihê xwe da azadiya wijdanê û hêza cîhanê derbasî destê gelan (demokrasiyê) bû. Li gorî Comte, ev pergala metafîzîkî tenê transîtîv e. Xwedî cewherek wêranker e û ji ber vê yekê nikare nîzamek civakî ya mayînde biafirîne. Di paşerojê de, ew ê bi pergala pozîtîf re were guheztin, ku tê de civaknasî dê bibe zanistek 'positivi' (li ser çavdêrî û zagonên xwezayê yên neguhêrbar, mîna fizîk û kîmya nûjen hatî damezrandin) û hêza menewî dê di destên zanyaran de be. û hêza demkî di destê hilberîneran de.

Ji ber vê yekê her pergalek civakî bi 'şaristaniya xwe' (rewşa têgihîştina diyardeyên civakî) û 'rêxistinbûna xwe ya civakî' ku ew di wê de wê çawa wê hêza xwe ya menewî û bi wê afrîner wê bibê wê were pênasêkirin. Rêxistinbûna civakî li vir ji hêla rewşa şaristaniyê û ya dawîn jî ji hêla pêşveçûna zanistî ve tê destnîşankirin. Comte di wê baweriyê de bû ku ev pêşketin ji zagona sê qonaxan pêk tê: ku civaknasî, mîna zanistên din ên positiv, dê di dawîya pêvajoyek sê qonax de wê bi qonaxên wek 'teolojîk', 'metafîzîk' û 'positiv' wê derkeve holê. xwe ji alîgiriya zanîne ya anîmîst û antropomorfik rizgar bike. Bi vî awayî, pêkhateyên her sîstemeke civakî û pêşketina civakî bi xwe bi pêşketina zanîne ve diyar dibe û ev pêşketin jî bi zagona sê qonaxan dihê diyarkirin.

Di wê nûqtayê de wê comte wê weke ku me li jor wê gelek caran wê hanî ser ziman wê balê bikişênê li ser şewayekê civakê ku wê ji ya têgîna teoloji û metafîzîkê dûr bi têgîn û temenekê zanistî ê positiv ku ew pêşdikeve wê bide dîyarkirin.

Di wê nûqtayê de ku em balê bikişênina li ser wê şîroveyên durkheim ên li ser civaknasîyê wê ji wê aliyê ve wê salixkirinek girîng wê weke di

dewama wê de ku mirov wê karibê wê fahmibkê û wê di awayekê de wê werênê ser ziman bê.

Minaq têgîna dîrokê a Marks (1859), an jî materyalîzma diyalektîkî, komek ji çar "rêbazên hilberînê" (an jî pergalên civakî) ankû kevna ên wek feodal, kapîtalîst û sosyalîst vedibêje. Her yek ji van sîsteman ji du hêmanên sereke pêk dihê: 'hêzên hilberîna maddî' (teknîk, amûr, makîne) na û 'têkiliyên hilberînê' bi qanûnên yê jiyane civakê û pêvajoyên pêşketinê û têgihîştinên weke rewşa 'milkiyetê û hwd re wê hilde li dest. Dihê zan (texmîn) kirin ku hêzên hilberîner, têkiliyên hilberînê û her weha hemû taybetmendiyên din ên hizirvaniya civakê (siyaset, ol, estetîk, felsefe) diyar dikin. Marx ev hizirkir bi hevokeke navdar rave kir: "Ava destan civaka feodal dide we, ava buharê dide we kapîtalîzma pişesazî" (Misère de la philosophie 1847). Marx (1859, Pêşgotin) di guhertineke xwe ya dîrokê de rave dixe ku li dûv van sîsteman pêwîstiyêke dîrokê ye ku ji pêşketina hêzên hilberîner (ankû kapasîteyên teknîkî yê hilberînê) derdikeve. Pêşketina teknîkî û aborî bi têkiliyên heyî yê hilberînê re li hev nayê. Dema ku ev nakokî digihêje têgîna xwe, têkiliyên hilberînê derdikevin holê û şoreşeke civakî ya mezin diqewime û di navbera her du awayên hilberînê de derbasbûna xwe nîşan dide. (Das Kapital, 1867, berg 1).

Di wê nûqtayê de wê pêvajoya civakî wê di wê temenê de wê li ser temenê wê û bi têkiliyên nava wê ên aborî û ramyarî wê di zikhev de wê di şewayekê de wê weke ku wê bi wê re wê şrovebikê û wê di dewama wê de wê werênê ser ziman. Di wê demê de jî wê dema ku em li ast û radaya wê ya pêşketinê wê binerîn wê bi rehetî wê karibin wê di wê temenê de bigihîjê encamek fahmkirinê.

.

Çavkani:

*Hacking, Ian(1981). Scientific Revolutions. New York: Oxford Univ. Press,

*Reese, William(1996). "Positivism," pp. 596, 597 in Dictionary of Philosophy and Religion: Eastern and Western Thought. Prometheus Books,

*Suppe, Frederick (1977). The Structure of Scientific Theories. University of Illinois Press,

- *Abbagnano, Nicola(1973), trans. by Nino Langiulli. "Positivism," pp. 414-419 in *The Encyclopedia of Philosophy*. Paul Edwards, ed., Vol. 6. MacMillan Publishing Company.
- *Kraynak, Robert P. (March 1980). "John Locke: from absolutism to toleration". *American Political Science Review*.
- *Anstey, Peter(2011), *John Locke and Natural Philosophy*, Oxford University Press,
- *Hassard, John (1995). *Sociology and Organization Theory: Positivism, Paradigms and Postmodernity*. Cambridge Studies in Management. Vol. 20. Cambridge University Press
- *Johnson, Barclay D. (1965). "Durkheim's one cause of suicide". *American Sociological Review*.
- *Durkheim, Émile (2007). "The rules of sociological method (1895)". In Appelrouth, Scott; Edles, Laura Desfor (eds.). *Classical and Contemporary Sociological Theory: Text and Readings*. Thousand Oaks, CA: Pine Forge Press
- *Durkheim, Émile (1994). "Social facts". In Martin, Michael; McIntyre, Lee C. (eds.). *Readings in the Philosophy of Social Science*. Boston, MA: MIT Press
- *Durkheim, Émile (1982). "Preface to the second edition". *The Rules of Sociological Method and Selected Texts on Sociology and its Method*. Edited with an introduction by Steven Lukes; translated by W. D. Halls. New York: The Free Press
- *Bourdieu, Pierre; Passeron, Jean-Claude (1967). "Sociology and philosophy in France since 1945: death and resurrection of a philosophy without subject". *Social Research*
- *Bryant, Christopher G. A. 1985. *Positivism in Social Theory and Research*. New York: St. Martin's Press
- *Giddens, Anthony(1974). *Positivism and Sociology*. Heinemann. London.
- *Mill, John Stuart. *Auguste Comte and Positivism*.
- *Mises, Richard von(1951). *Positivism: A Study In Human Understanding*. Harvard University Press. Cambridge, Massachusetts:
- *Angèle Kremer-Marietti(1972), *Auguste Comte, la science sociale*, Gallimard,

Abdusamet Yigit, cizira bota, kurdistan, 2019